

TIGHT BINDING BOOK

brown book

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204302

UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Accession No.

This book should be returned on or before the date last marked below.

సంపూర్ణభారతము

గ్రంథకర్త :

అష్టావధాని-

వింగళి వేంకటనరసయ్యగారు.

మారుత్ర విజయము

అను

లంకాదహన నాటకము.

గూడూరు కోటిశ్వరరావుగారిచే వ్రాయబడినది. అనేక నాటక సమాజములవారిచే ప్రదర్శింపబడి వన్నెకెక్కిన నాటక రాజము. చక్కని సాంగ్సు కలవు. వెల రు 1—0—0.

శ్రీకృష్ణ రాయబారము హరికథ.

నందివాడ జగన్నాథకవిగారిచే రచింపబడినది.

వెల రు 0—10—0.

సీతా కల్యాణం	డిటా	...	0—8—0
నందనందన శతకం	డిటా	...	0—2—0
నక్కాబాయి చరిత్ర వచనం	డిటా	...	0—6—0
పద్మసేనా శతకము గూ కో		...	0—12—0
ప్రసాద చరిత్రము గూ మూ		...	0—8—0
ప్రసాద స్వ సుధానిధి బ కో		...	0—6—0
హరిదాసు	0-1-6	శ్రీరామ దండకం	0-0-6
జానకీర విభామణి	0-1-6	శ్రీరామదేవ దండకం	0-0-6
బల్లభమాయా	0-1-6	శ్రీకృష్ణ దండకం	0-0-6
కన్ను కాలం	0-2-0	శ్రీ దుష్ట దండకం	0-0-6
భక్తి మొగుడు	0-1-6	శ్రీ నుమాదేవ దండకం	0-0-6
వేదాంగమృగం	0-1-6	దండకరత్నావళి	0-12-0
భజనోచిత శ్లోకములు	0-1-0		

“ సత్య రత్నాకరం ” యందు 24 శతకములు కలవు.

చక్కని పుస్తకం వెల 1—2—0.

వలయువారికి—శ్రీ రామకృష్ణ బుక్కుడిపో,

ఏలూరు, (పచ్చిమ గోదావరి జిల్లా)

సంపూర్ణ భారతము .

— ❦ —
౨. ౪ అంశముల నాటకము. 1925

గ్రంథకర్త :

బ్రాహ్మణ శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరుల సభ్యులును
ప్రొఫెసర్, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయము, సీతాకల్యాణ,
ప్రభుత్వ జనర్యూయర్ గ్రంథ
కర్తలును నగు

పింగళి వేంకట సరస్వత్యగారు.

— ❦ —
ప్రచురించిన ధర 1 00 పైసలు.
— ❦ —

ప్రకాశకులు :

కాశీ విశ్వవిద్యాలయము,

శ్రీరామకృష్ణ బుక్కు షాపు,

బెంగళురు .

ప్ర. సీ. రామాంజనేయ ముద్రాక్షరశాలయందు
మా. నాథునాచార్యులచే ముద్రించబడినది.

కాశీ 1925 ఫిబ్రవరి. | వెల రు 1-4-0.

కృతి సమర్పణ.

—:0:—

శా॥ శ్రీరాముఁ గుణధాము నాశ్రితజన ♦ క్షేమంకరోత్సాహు ! గం
భీరాకారు ననంతు నన్యయు హరిన్ ♦ విశ్వంభరున్ జిత్తిమం
దారాధించుపవిత్రమూర్తినిదిమూ ♦ ధ్యాయ్మన్ మహాభాగునిన్
వీరాగ్రేసరు నస్మదీయవిభు ధ్యా ♦ నితున్ మరున్నందనున్.

క॥ శ్రీరామపాదవనజవి హారా కేసరికుమార ! ♦ యాత్తాదన సం
సారజలార్ణవతరణ! మారుతి! చేకొనుమునా ♦ సమస్కరిణములన్॥

చ॥ మనమున వాక్కునన్ గ్రియల ♦ మానితమా, భవదీయపాదసే
వనమొనరించి త్వత్కృపకు ♦ బాతుండెనొట లిఖించినట్టి, యి
య్యనుపముసచ్చరిత్రము న ♦ మర్పణఁ సేయుదుసంశంబునన్
గొనిచరితాస్తుఁజేయుము న ♦ నున్ శ్రీలలోకశరణ్య ! మారుతీ !

శా॥ నీనామస్మరణంబె, తారకముఁగా ♦ నిత్యంబుచాసించి, వి
జ్ఞానైకాత్మకుఁడై, యశోధనుఁడనై ♦ శాంతస్వభావుండునై
భూనాథుండయి, ధర్మబంధుఁడయినన్ ♦ బోషించుచున్నట్టి, మో
తే నారాయణరాట్పవిత్రుఁ నభి ♦ వృద్ధింజేసి రక్షింపుమా॥

మ॥ పరసేవాపరతంత్ర కష్టదశచేఁ ♦ భావంబు వాడుకొనియా
చరణోద్యోగనిమగ్నమై చెడుట నీ ♦ చంబంచు నూహించి ద్వ
చ్చరణాంబుల నాశ్రయించితి మన ♦ స్తాపంబెసంధింతువో
పరిరక్షింతువా భారమంతయును నీ ♦ పైనిప్పితిన్, మారుతీ ! ॥

భవచ్చరణదాసుఁడు,
పింగళి వేంకటనరసయ్య.

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రలు.

పురుషులు	దుర్యోధనుడు	భటుడు
శంతన మహారాజు	బకానురుడు	అభిమన్యుడు
భీష్ముడు	ఇంద్రు బ్రాహ్మణులు	ప్రసంగపురుషుడు
దాశుడు	ద్రుపద మహారాజు	ఇంద్రు భటులు
నారాయణుడు	పురోహితుడు	పెల్లుగుడు
అశ్వయుడు	దుష్టదుష్టులు	భటుడు
శాతవర్జునుడు	కొందరు బ్రాహ్మణులు	
మర స. రామరాజు	శకుని	ప్రేమి.
సూర్యుడు	దుశ్శాసనుడు	
పాండురాజు	కర్ణుడు	అశ్వపతి
ఇంద్రు ముఖ్యులు	నాగరాజు	కులశే
ధృతరాష్ట్రుడు	సామ్యుడి	మర్కట
పురోహితుడు	బలిరాముడు	అంగు
విచురుడు	క్రీష్ణుడు	చామ
ధర్మరాజు	జరాశంకురుడు	మన్మథుడు
భీముడు	సేవకుడు	అశ్వ
అర్జునుడు	రాజకుమారులు	అశ్వ
నకులుడు	పెద్దవారిండు	
సహదేవుడు	సేవకుడు	
ద్రోణ దాహ్యుడు	గోమూలం	
అశ్వశామ	కృపాచారి	
కృష్ణదాసుడు	కృత్తివర్మ	
భటుడు	వికర్ణుడు	

N. B. షామా రిహనగి మొదలుగొర్రో, ప్రాచీన వస్తువు.
భారమనోచు నెడల సంవత్సరముసారి ముగ్ధ దగ్గరి వచ్చును.

పీ ౩ క .

అమ్మలారా !

ఈ నాటక ప్రపంచమందు వేనవేలు నాటకములు బయలు వెడలుచున్నవి. గానురాను నాటకరచననుండు కవుల గీతులు ప్రేక్షకుల చిత్తాను సారముగ మారి దశరూపకాది లక్షణ గ్రంథ వర్ణనల సతిక్రమించినవి వాచకుల చిత్తిన్మత్తికి కవి యస్థినుడు. పాఠకుల సారస్వతశక్తి ననుసరించి కవి తన రచనను మార్చుకొనకున్న వన్నె పెట్టుట సున్న. భాసాదుల కాలమునుండి కాలక్రమమున పెచ్చు పెరిగి వచ్చుచున్న నాటకజాలమెల్ల కాలాను గుణ్యమగు రచన కధీన పైవదియు. సాధారణముగ మన హిందవ జనమునకు పురాణ కథలన్న నెక్కుడు ప్రేమింపబడగలదన్న మాట జగద్విదితము. అట్టి పురాణ ములందు పుచ్చు వేసియుని ప్రేమింపబడిన భారతగ్రంథ మద్వితీయము. ఆధార కథలు ఘృక్కిటి పురాణముగ చెప్పుకొనుచు వినుచు నాదిగనుట అరుదు కలదు. దానిచేత ప్రదర్శనముగ రచించిన నెక్కువ హృదయగమముగ నుండునని తెలుచి కొందఱు మహా కవుల మార్పిమొట్టకరి. ఈకథ నాంధ్రభాషయందు సహృదయ హృదయ గలజకముగ నాస్తికవాదాలో బ్ర|| బ్ర|| తిసుపతి వేదాంతశ్చరకవి పుంగవులచేయుట. పిమ్మట సంపూర్ణభారతమును పేరతో నంతకంటె కథ స్థితిపొంది కథయంతయు నొక్క పొత్తముగ రచించిన వారొక నిష్ఠా కలరు. పిమ్మటనే నొకడైన. నాకా కథయందలి యాపరమే సన్న చర్చిత చాణూమనకుఁ బురికొల్పినదికాని యొకరికంటె గుణమును సంపాదించుటకుఁగాదు. ప్రదర్శనమందలి గుణగ్రహణము ప్రేక్షకాస్థినమగుటచే గుణగుణ నిర్ణయభారము వారిపై వదిలితిని.

“ఉదర నిమిత్త బహుకృతవేష” యను సట్లు మానవుడొ
 యా యవస్థలంబట్టి భూమికలధరింపవలయు. సమస్త సమర్థత
 లాయా కాలములం దవిచార్యములు. నాయార దసయందున్న పా
 పాలున్నవో నే నెఱుంగజాలకుంటియగుగాక. గృష్ణయగుగాక,
 తల్లికిఁ దనయునిపై నసూయ యుండదుకద ! ఇది యిటులుండ నీ
 నాటకమును ద్వారలో ముద్రించి ప్రచురించుటకుఁ జూచి నన్నుం
 బోధింపించిన శ్రీ గామకృష్ణ గ్రంథాలయము వాకే నెంతయుం
 గృతజ్ఞుడ. ఇన్ని ప్రమాద జనితములు గోచరముల కనియఁ జేసిన
 చో దిగ్భూతాదునని పార్శ్వమున విన్నవింపు చున్నాఁడ.

అట్లు
 గ్రంథాంతము.

సంపూర్ణ భారతము .

—:0:—

నాం ది .

శ్రీమద్రామాయణ విశిష్టము, శాంతిపాదముద్వభా
కాము, శివభక్తిగమము, కుంతి సత్సత్వము, సం
గ్రామములలోని, శాంతి, గర్వవిభులను, పరిశుభము, సు
ప్రతిభులను వినుచును, శాంతి, పరిశుభము, పరిశుభములను మును
ప్రతిభులను మును

[నాం ది, శాంతి, పరిశుభము, పరిశుభము]

శ్రీమద్రామాయణ విశిష్టము, శాంతిపాదముద్వభా
కాము, శివభక్తిగమము, కుంతి సత్సత్వము, సం
గ్రామములలోని, శాంతి, గర్వవిభులను, పరిశుభము, సు
ప్రతిభులను వినుచును, శాంతి, పరిశుభము, పరిశుభములను మును
ప్రతిభులను మును

శ్రీమద్రామాయణ విశిష్టము, శాంతిపాదముద్వభా
కాము, శివభక్తిగమము, కుంతి సత్సత్వము, సం
గ్రామములలోని, శాంతి, గర్వవిభులను, పరిశుభము, సు
ప్రతిభులను వినుచును, శాంతి, పరిశుభము, పరిశుభములను మును
ప్రతిభులను మును

శ్రీమద్రామాయణ విశిష్టము, శాంతిపాదముద్వభా
కాము, శివభక్తిగమము, కుంతి సత్సత్వము, సం
గ్రామములలోని, శాంతి, గర్వవిభులను, పరిశుభము, సు
ప్రతిభులను వినుచును, శాంతి, పరిశుభము, పరిశుభములను మును
ప్రతిభులను మును

శ్రీమద్రామాయణ విశిష్టము, శాంతిపాదముద్వభా
కాము, శివభక్తిగమము, కుంతి సత్సత్వము, సం
గ్రామములలోని, శాంతి, గర్వవిభులను, పరిశుభము, సు
ప్రతిభులను వినుచును, శాంతి, పరిశుభము, పరిశుభములను మును
ప్రతిభులను మును

సూత్ర—ఓహోహా ! అటులనా వినుము.

చ. తిరుపతి వేంకటేశ్వర ను ♦ ధీవరశిష్యుడ మేయవికమ
 స్థిరుడగు మారుతాత్మజుని ♦ సేనకుడార్య హితప్రవర్తనుం
 డురుతర సత్కవిప్రతి ♦ నొప్పెడి పింగళి వంశజుడు నొ
 నరసయ నామధేయకృత ♦ నాటకమున్ గ్రహియింపు మిత్తరిన్.

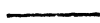
వెంటనేజని యమునా సైకతస్థలముల విహరించు శంతనమ
 హారాజ పాత్రం బ్రవేశ పెట్టుము.

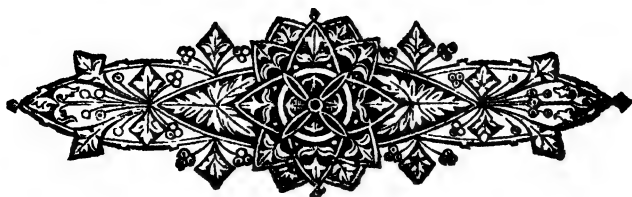
పారి—చిత్తిము.

(నిష్క్రమించును.)

సూత్ర—పూజ్యులగు సదశ్యులారా ! ప్రస్తుతకాలమున నాటకరచన
 యు, ప్రదర్శనమును గవ్యసాధ్యమగుట, నెందేని లోపములున్న
 యమింపబౌద్ధించుచున్నాడ. [నమస్కరించి నిష్క్రమించుచు.]

[ఇది ప్రస్తావన.]

సంపూర్ణభారతము.

ప్రథమాంకము.

1 వ రంగము.

(ప్రవేశం, శంతనమహారాజు యమునానదీప్రాంతారణ్యమున,
సుఖమభినయించుచు)

శంత:-ఆహా! మృగయాహారమునఁ నలసటబడియున్న నాకీప్రదేశ
మెంతి మనోహరమైన గనుపట్టుచు శ్రమ నపనయించుచున్నది.
ఈ యమునానదీ తరంగములపైనుండి చనుదెంచు మండమల
యానిలుజెలసహకారి కరంబుల శీతలములగ్రహించి, పారిధ
జనతాప నివారణకారణులై, స్వార్థత్యాగియై, యలరుచున్న
వాడు. ఆహా యీప్రవాహము దర్శించినదిమొదలు, గంగా
దేవి మఱింత స్మరణకు వచ్చుచున్నది. ఇట్టిప్రదేశములఁ
సంచరించునపుడు, యువసతీమృదుశరీరాలింగనమును, సమ
యానుకూల హాస్యవచోరచనానిపుణులగు విదూషకులును,
రాజులచెంతనుండుట సహజము. వేడుక చెలికొడు వేవవేలు
గలుగుదురుగాక. మనోహరాంగియగు తన్వంగి దొరకుటయే

కష్టము. ఒక వేళ లభించినను, వివాహమున కనువగు సంబంధముగూడరవలయు. నాపె, జవనీజనకులిష్టపడవలయు. సంగీకారమునందే హిరణ్యాక్షవరంబులును లేకుండవలయు. సంతటి కష్టమునకిరవగు సతీకర్తగృహణమునం దానందముదయింపజేసెడి భగవంతునిచర్య ఎంతయు మెచ్చదగినదిగద. పోనిమ్ము. ఏయాటంకములులేక, వేదోక్తముగ నొక కన్యను బరిణయమై సంతోషముననుదమన్నను,

శా. సంతానంబుదయింపలేదను మన ♦ స్తాపంబుచే, గొన్ని నా
శ్లిత న్నారభివృద్ధిగాంచుతరి పూ ♦ ర్వాచారపాణీ భూ
కాంతాకాంతులరౌచుఁ నెల్లెడలఁ బ్ర ♦ ఖ్యాతీప్రభాపూర్ణులై
సంతోషంబునఁ నుండమిన్వనట, యీ ♦ చందంబైహూఁసెంచునున్॥

కానిమ్ము నాకిప్పుడియ్యది విచారణీయము. భాస్కరుడల్లదే
చరమదిశాంగశఁ దయబోవుచున్నవాడు. నేనును సగరాభి
మఖుడనయ్యెద (అని నడచుచు తెరలోజూచి యాశ్చర్య
మభినయించి) శెంరా ! యెవ్వణీనాణీశిరోమణి ?

మ. భభిరే ! యీతగుణిలలామ, సురపౌ ♦ బంగారు రంగారు కాం
తులఁ జెన్నారడిమేనుఁ దానరలనె ♦ న్నున్నేత్రయుగ్గంబుఁ మేల్
వలిపెంపున్ జిగి, పల్లనాధరముఁ వి ♦ శ్వస్త్రత్యమైయొప్పి ని
స్తుల సమ్మోహనబాణమోయనగఁ దో ♦ చున్నాడు కందోయికిన్॥

ఇటవచ్చుచున్నది. సన్నుంగని శంకించి మఱల నింకొకమార్గమునకేగునేమో ? ఈ తరుషండమునఁ మరగుపడి యించుకవృత్తాంతముఁ గ్రహించెద (చెట్టుచాటునదాగును)

మత్స్య:—(ప్రవేశించి తనలో) నేనియ్యడఁ నింతతడవు మనలుట నా తండ్రియగు దాశరాజునకాగ్రహము గలిగించునేమో? త్వరఁ బడి పుట్టె నవ్వలియొడ్డుఁజేర్చి గృహమ్మునకేగవలయు. (అని నిష్క్రమించును)

శంత:—(వెలికివచ్చి) ఈపె శరీరముపైనుండివచ్చెడి మృగమదతా వియు, సర్వాంగసౌప్తవమును, నామనంబును దొంగిలించు చున్నవి? ఎవరైయుండునో తెలియదు. (తెరలోజూచి) అదియేమి? తరణీసమీపమునకేగుచున్నది. నదినిదాటుటకుఁ గాబోలు. (ఇంచుకనేరగి) కాదుకాదు. దానినడిపింప యత్నించుచున్నయది. ఈపె పడవనడుపువాని పుత్రీకయైయుండునా? యల్లయగునేని జూలదికులంబెల్ల వాసిగాంచుననుటకు సందియములేదు. (తెరలోజూచి) కానిమ్ము. నేనునుఁ సమీపించి నదినిదాటునంతలో నీపవృత్తాంతమాను పూర్తిగావినియెల్లని పరిణయముఁజెప్పదగాక. “స్త్రీరత్నందుష్టులాదపి”యని గదా పెద్దలువచింతురు ఇది పడయుట తగదు. (నిష్క్రమింప)

భీష్ము:—(ప్రవేశించి) ఆహా! పరివృద్ధయస్థతాభిప్రాయము గుర్తింపవలనుపడదు కద! నా జనకుడగు శంతన మహారాజు యమునానదీప్రాంతారణ్యమసమృగయాకీర్ణఁ జరించివచ్చినది మొదలు రాజ్యాంగ విషయములయందు విముఖుడై మంత్రీసామంతులకునైత మాతృగత మెఱింగింపక సంతనము దక్కియాలోచనాభవనమున నొంటిగ నేమో చింతించుచుండెనట. తండ్రిమనస్సున కింతటిభార మదయింపఁ జేసిన కార్య మేమైయుండును? (అలోచించి) తన్నదీమతల్లి నీక్షించి శంతన

నా జననియగు గంగాదేవి స్మరణకువచ్చుటచే గలిగినచిత్తవి
కారమున నిట్లుండె ననుకొంద మన్నను అట్టి విషయము
సచివులకుఁగానిఁ దెలియజేయక గోప్యముననుంచుట కవకా
శము లేదే ! ఇదియే నైయుండును! (అలోచించి) నాకేతో
వయు బాడకట్టకున్నయది. ఇట్లు నాలో నేను వితర్కించుకొని
కాలహరణ మొనర్చుటకంటె జనకుని దర్శించికనుగొని తదభీ
ష్టము నెరవేర్చు యత్నించు టుచితము.

(నిష్క్రమించును.) (తెర యెత్తగ శంతనుడు బరుండియుండు.)

భీష్ముః—(ప్రవేశించి తండ్రి పాదములకడ నిలచి) భరతవంశ ప్రదీ
పా ! జనకా ! నీ కుమారు నమస్కారముఁ గైకొనుము
(నమస్కరించును.)

శంతః—(మెల్లగ లేచి) తలవంచి కూరుచుండి భీష్మునితో తనయా!
యిటువచ్చి కూరుచుండుము.

భీష్ముః—(కూర్చుండి) తండ్రి ! తామేదో కోరికఁ గలవారయ్యు
కుమారుఁడనగు నాకు సైత మెఱిగింపక తమలో దాము విచా
రించుచుండుట నినిన నేనెంత పరితపితునో యూహింపుఁడు
మీ కలభ్యమగు కార్య మీ భూమండలమునఁ గలదా ?

శంతః—(స్వ) కట్టా ! సద్గుణసంపన్నుఁడగు తనయున కీవార్త నెట్లె
ఱిగించుదు ?

భీష్ముః—తండ్రి ! సెలవొసంగుము సుశునికడ సందేహమా ?

శంతః—నాయనా ! గాంగేయా ! విషయ సుఖాభిలాషుఁడనగు నే

నేమి పచింతును. ఇట్టి సమాచారముఁ జరులకడనేని నుడువ సిగ్గుగఁగదా !

భీష్మ:—జనకా ! సర్వము విశదమయ్యె. నేనరిగి యెట్లైన యత్కాం తారత్నముఁగొని వచ్చి తమకుదావాహమొనరించి శ్రీరాముని వలె యశంబుదెదఁగాన విస్మయముగ తత్సతీ తిలక మెవ్వరో వినిపింపుము

శంత:—నాయనా ! వేటకై యరిగి యమనాశదీ సమీపమున “యోజనగంధి” యను నొక సుందరిఁగాంచి పూవిలుకాని శరమ్ములకుఁజిక్కి పలుకరించి పరిణయముఁగమ్మన నాపె తన తండ్రియైనమతి నర్థంప నేనును దాశుని గృహంబునకేగి విశేషీకరింప నతఁడట్టి దిడ్డములుగ నేమేమో హిరణ్యాక్ష పరిఁబుజుఁ గోరుటచే నవి దుర్లభంబులని మరలి వచ్చితి.

భీష్మ:—తిక్క! నావంటినానికి తనువాసంగిన నీవు దాశరాజునకు వాంఛితి మీఁడెప్పులేకుండువా? కానిమ్మ నేనరిగి యాతని నొడఁబరిచి తత్కుమారికా రత్నమును దమ కర్థాంగిగా నొన రించెద. నాసతిండు.

శంత:—బిడ్డా ! అతఁడుఁ గోరినది మన రాజ్యము ! అయ్యది తన తనయ కుదయించు బిడ్డని కొనగవలయునట. సకల కలాపరి పూర్ణుడవు. నీవు నాతనయుడనై యండ నేనందుల కఠింక రింతునా ? నాయీ విచారము శేపుండబోవునా ? దినక్రమ మున నశించును. నీవేలశ్రమపడియెదవు ? నీకన్న నాకెక్కుడు పదార్థముఁగలదా ?

భీష్మ—అగ్రా! తమకంటె రాజ్య మెక్కడగునా? “రాజ్యాంతే
 సరకంభవ” మృనికద తమవంటివారు వచింతురు పరలోక
 సౌఖ్యముల కంతరాయ మొదవింపగల భూపరిపాలనము
 నొదల ధరించి జనకుని యభీష్టము నెరవేర్చక నిష్ప్రయోజన
 క్షేత్రజ్ఞుడగు నందనుడికొందులకువయోగపడును. అట్టి వానిని
 దేవతలు మెత్తురా? నరుల మెప్పునాసించు టుచితమా?
 మతియు.

సీ. శ్రీమహావిష్ణుభీమసేన రాట్టల్లజుల్ ♦ వంశభూవణులన్న వాసికెక్కి
 భువనపావనమైనదివిజ్రననంతిగ ♦ రభతరంగమందునుద్భవముఁగాంచి
 నుగుణ సంపద్విభాసురగర్వింజుల బిత్తి ♦ వ్యులఁదావకీన సేనలనొనర్చి
 లఖలశస్త్రాస్త్రవిద్యాసముద్రున నుపా ♦ ధ్యాయభార్గవునిపాదములఁ
 గాలించి.

గీ. నింత సత్యవ్రతాచార ♦ నియతుఁడైన
 ధీర గంభీర వర భార ♦ తీయనిసువు
 స్వకుల ధర్మపథైకవాం ♦ ఛలద్యజించి
 నీచసుఖముల నాశించు ♦ నేమహత్మా !

నాకింక కనుజ్ఞదయ సేయుడు (నిష్క్రమించును.)

శంత:—కట్టా ! కామమెంతచెడ్డది (ముందునకునడచి తలలో)

చ. హితులనుఁజూడ నీయడు మ ♦ హీతల రాజ్యమునేల నీయదం
 చిత నుగుణాలవాలురగు ♦ నేతలనున్ గననీయ దెందునున్
 తెతయెఘటించుఁగాని యవి ♦ వేకమటంచునుఁదోచనీదు దు
 ర్గతులకు మూలకందముగు ♦ కామ వికారము నెన్నశక్యమే ?

అహా ! సుగుణగనియగు తనయున కాదాశుడేమిరు వ్యతిరేక ములఁ బఱుకునోకడ ! యియ్యది దుఃఖదాయకమే యగునో సుఖ దాయకమే యగునో యూహింపజాల (సద్దైర్యమున) ఆ ! అటులన నేల, దాశుఁడుఁ గోఁనట్లు కుమారుఁడంగీకరించెఁగద. కావున నాకోరిక సఫలమేయగును కాని రాజ్యార్థుఁడగు నందనుఁడుండు వెర్రినై వివాహమాడదలంచిన నా తెలివిలేమిని నిందించుకొనవలయు. అయినను లాభమేమి ? యీపాటికి జూరి గృహంబునకరిగిన తనయుఁడు మాటాడుచునేయుండును కానిమ్ము తొలుత నష్టానినై పిదప విచారించినేల ? (తెరలో) మహారాజా ! న్నానసంధ్యాను హ్లాసములకు వేళయైనది దయసేయ బ్రార్థితులరు.

శంతః—ఓహో! కాల్పకృత్యము లాచరించుకొను సమయముఁగూడ గమనింపవైతినే త్వరపడియెదగాక (నిష్క్ర.)

2 వ రంకము.

(ప్రవేశింపియుల్లు.)

(దాశుఁడు, మత్స్యగంధి, నారాయణుఁడు, లక్ష్మి, కూర్పునియుండురు)
దాశు—(మత్స్యగంధితో) అమ్మా ! నీవు కష్టపడకుండ జీవించి మాకు సంతోషముఁ గలిగించుటకై నేనట్లు గోఁతినిగాని, లేకున్న శంతనమహారాజుకన్న గొప్ప భర్తనుఁ జేగలనా? యిదియునుం గాక, మునలితనము వచ్చినకొలది రాజులకు భార్యల సంఖ్య యు హెచ్చుచుండును. గాంగేయుఁడు సామాన్యుఁడుకాదు. కాన నితరముగాఁ దలంపకుము.

లక్ష్మి:—బిడ్డా! కడుపునగనకున్నను, నిన్నటిగాతాబమునఁ బెంచుకొంటిమి. నీవత్తింటఁ నేకారణముచేనైనఁ బొక్కునపుడు, పెంపుడు లిల్లి గనుక నన్నీలాటివారికిచ్చినదని నీవు చింతింతువు. లోతులునునట్లే యాడుదురు. నింతకు సహించుట కష్టముగదా. కావున, రాజు తన రాజ్యము మేము కోరినట్లిచ్చుట కిష్టపడు నేని, పెంచి నందుకు మేమును, చేసికొన్నందుకు నీవును, సంతోషింతుము.

మత్స్య:—తల్లీ! నేనొకప్పుడును మియాసతి మీరితినా? బిడ్డల శ్రేయస్సుకొరకు తల్లిదండ్రులేకదా పాటుపడనలసినది.

నారా:—(తండ్రితో) అయ్యా! పెళ్లెప్పుడుగా? నాక్కూడాఁజాత్రోవా?

మత్స్య:—తమ్ముడా! నాద్గర్హపమ్మ (అని చేతులుజూచును)

నారా:—పెళ్లెప్పుడునగుటే—

దాసు:—బిడ్డా! పెసివాడవు. నీకప్పుడేమిపెళ్ళి.

నారా:—అప్పుకు ఁజాత్రోవుగా నాకూను.

లక్ష్మి:—నాయనా! నీకును జేతుములే.

నారా:—ఁజేసి—పెళ్లి, పెళ్లి, పెళ్లి, పెళ్లి, (అని సగముకాళి చుట్టిరిన చుట్టపుచ్చుకొని) అయ్యా! యీసుట్టదాత్రోనా.

దాసు:—ఎందుకు?

నారా:—పెళ్లొనికిత్తా! కాలుసుకుంతుంది (అందరునవ్వుదురు.)

దాసు:—ఆహా పసిపాసికసహితముభార్యయన నింతటిసంతోషముండగ జూతినపుడు సకలవిధములఁ గీర్తంపదగినవాడు. తావివాహమాడకుండునా? సంతోషవంతుఁడు గాకుండునా. ఒక వేళ

మహారాజు తనరాజ్య మర్పించినను గాంగేయసంతతి యెప్పటి కేని తమరాజ్యమును మరలఁజేకొన యత్నింపకుండునా? యిది ముఖ్యంశమే (అనియూలోచించుచుండ)

భీష్ము—(ప్రవేశించిచూచి) ఇదియే దాశుని కుటుంబము. నునుసిగ్గు పెంపున దలవచ్చిరూపుచున్న నాపెయే నాజననియైయుండును. సమీపించి కార్యస్థితి బడసెద (అనినడచుచుండ)

(దాశుఁడు మొదలగువారు జూచి లేచి నిలచియుండురు.)

దాశుఁ—అయ్యో! నయనేముఁడు (ఁట్టి మత్స్యగంధియు ప్రక్కకు తొలగుచును)

భీష్ముఁ—అయ్యో! దాశుఁడా! నాజనకుండగు శింతిన మహారాజుతో నేవుముచ్చటించిన పిఠుమునుగూర్చి సంగ్రాహిణిగారిమును వెలిబుచ్చి వివాహమునైనా మొనరింపఁజూపుటకై వచ్చితిని. నీయిచ్చుఁ ధ్యాయము రాజ్యము గ్రహింపుము. నేనేయ భిక్షురమునుఁ బుట్టినను, పిష్టివారాధన సిద్ధిఁ జేకూర్చుటయే గదా ప్రతిధర్మము కావున లేక మనఁగలవక భరతవంశప్రదీ ప్రదగు రాజవంశునకు మామనై శ్రీరాముని పోల్కినన్ను యశోవంతు నొనరింపుము.

దాశుఁ—అయ్యో! నకలము నెరిగిన మీతో నే నేమనఁగలను? కాని మన్నించి మీ నా సంతాపముఁదీర్చుఁడు. తండ్రియెడగలభక్తిచే తనయుఁ డంగీకరించుగాక. వివాహముఁ జగుగుఁగాక. యనంత రము ప్రథమకుమారిసంతతి యభ్యంతరముఁ గలిగించిన నేమి సేయవలయు.

భీష్ము:—ఓహూ ! ఇదియూ నీసందియము. జనకుని యనుమతంబీడేర్ప నకల సాభాగ్యసంపన్నులైన చతురుడధి వేదావలయిత ధగా రమణనే విడనాడిన గాలగేముడు విషయసూఖభిలాషచేనొక యంగననుజేకొని, సంతతిగని, యేమోయొసరించునా? తుచ్చ మగుసంసారకూపంబునంబడిపొల్లాడుచు, చచ్చుచు, పుట్టుచున్నం దున నేమిప్రయోజనము? మానవుడగువాడు మహాత్మ్య మగు నీజన్మమునకు సంతసింపుచు నిందియనిగ్రహింపజై, భగ వధ్యానతత్పరుడై, తనమూర్త్యు బరమాత్మయందైక్యముజేసి జన్మరాహిత్యము స్వీకరించుటవార్ధకమని, వేదములుగోసింపు చుండగ సునుపవిత్రము నకలంపామూంధకార మార్తాంధ ప్రి భాసన్నిధిమై, నిఖుజ్జ్వలన నందనీయమై, యలగు దేవ హాస మును విస్మరించి రత్నమనుభౌగిలిచే నగ్నికణముంగ్రహించు వెల్లవాడనగునా? వినూహింపై నామ గోక్త కలదేని, గాఢస్థితిదలి పనుపిటుమినా? నిష్కలంప నమ్మినా? కాన వినము.

ఉ. వెండిలిజేసికొన్న గద బిడ్డలు బుట్టుట లేకయున్న భూ మండలిఁ బ్రహ్మచారికి గుహములు గల్గుటనంభవంబు, భీష్ముగవబ్రతిష్ఠఁదాలిచే ద్విహస్థిగ వెండిలి యాడనంబుఁ బ్ర హ్లాండుముఁజెల్ల మెచ్చికొను సంతతి సదృశముగఁజెప్పఁగన్.

ఇమకు దప్పితినేని గురువులగు పెరభరామమూర్తి పాదము లకుఁ దప్పినట్లు. నీవింక సంత యపిముక్తుడనై యల్లదే నాయరదమున కుంబుంబుఁగెనుగనలంకరించి దయసేయుము (అని) చేతులుజూచియుండును. దాసుడుమొదలగు వారంగికారమున ప్రయాణోన్ముఖత సూచింతురు (తెలిపడును.)

౩ వ రంగము.

(అరణ్యము, ఆత్రేయుడు, శారద్యశుడు, నను నిద్దఱు
మునిబాలురుప్రవేశము.)

ఆత్రే:—శారద్యతా! గురువు లాయంగనతో భీష్మునిగురించి ప్రసంగించుచుండిరేమో వింటివా?

శార:—గురువులు ప్రసంగించుటగాదు. ఆమెయే యేదోవిన్నవించుకొనుచున్నది.

ఆత్రే:—యేమో యనుటయేగాని యంశమెఱుంగవా?

శార:—నీకు చెలియునా?

ఆత్రే:—తెలిసియుండిన నిన్నడుగుదనా?

శార:—ఇంతకుముందు “భీష్మునిగురించి” యనిపల్కితివే తెలియకున్న నెట్లాటివి?

ఆత్రే:—భీష్మశబ్ద శ్రవణమేగాని సవిస్తార మెఱుంగను.

శార:—నేనదియు వినలేదుగాని, మొకవిధమునఁ నూహించితిని.

ఆత్రే:—ఎట్లు?

శార:—భీష్ముడుసర్వకాలంకారుడగుటవిని కామించిన నొకరాకన్నియతనదూతికయగునీపెనుగుర నొద్ది సతఁడుండు నేమోయను తలఁచున హృదయస్థితాభిప్రాయము చెలువ నివ్వెడ కంపెనని తలఁచితి.

ఆత్రే:—ఆల్పగైన సీమె యింతతడవునుండి గాంగేయుడివ్వెడ లేడనుట తెలియకుండెనా? ఆవారణ నశిచేతే తెలియఁజేయవలయుఁగాని యితరుల కెఱిగింపరాదనుట మెఱుంగకుండునా?

శార:—మఱి కొంత సేపటికేసి, శాంతనవుడు నచ్చుననియు, పిన్నుట విశదీకరింపవచ్చుననియు, నిమిత్తమాత్రముగ నియ్యెడ కరుదెంచి పోవుట యనుమానమున కాస్పదమగుననియు, నేదోప్రసంగమునఁ గొంత తడవియ్యెడ నుండుట కవకాశ మేర్పరచు కొనెననియుఁ నేలయూహింపరాదు ?

ఆతే:—అట్లేయైన భీష్మునిపేరేల తలపెట్టును ?

శార:—తలఁచినంతమాత్రమునఁ దప్పి ?

ఆతే:—గురువుగారు భీష్మునిఁదోడ్కొని రావర్తిమానమగుపిరిని వింటి నే యిదియేమైయుండును ?

శార:—నిష్ప్రసంగమునఁ బట్టి సర్విమోఖుఁగుదునని తెలియుచున్నది. ఇట్టి నీతో నెంతకాలము చూటలూడినను పర్లవనానమా జేలదు. ఇంత టిలో విరిమించి సమిధలఁ గొనిపోవువమున.

(సమ్మోహితుఁగు.)

4 వ రంగము.

(వరస్వతీనదీప్రాంతపర్వతాల, పాశురాముడు అంబ కూర్చుండియుండురు. తొలయెత్తి బగును.)

పర:—అతివా ! చింతింపకుము.

చ. అతఁడుమదీయ శిష్యుడగు ♦ టం నిజకన్ విదిలంబె సాహసాం చితుఁడుగు ధర్మతత్పరుడ ♦ జేయఁడు ధీనుతుండు మేటికీ రితిగలవాఁడు వానిపయి ♦ బ్రేమిడియెక్కువ నాకునాతిడఁక ప్రతిపదియింపఁజెల్లు గుణ ♦ భవ్యుడు, నమ్మమునావచస్సులన్.

అంబ:—దేవా ! పరశురామమూర్తి ! క్షమింపుము. భీష్మునియెడఁ
దమకుఁగల వాత్సల్యమునంజేసి యింతగఁసెలవిచ్చితినిగాని, యతఁ
డుమూత్రము వినఁడనియే నానమ్మకము.

పర:—ఆ ! యేమి ? వినఁడుగా ? అట్లయిన, క్షత్రియకంఠ రక్తాభిషి
క్తమగు పరశువులేదా ? రానిమ్ముచూచెదను. గురునానతి నతిక్ర
మించువాఁడు శిష్యుఁడైననేమి కుమారుఁడైననేమి, దండనార్హు
డుఁగాకుండునా ?

భీష్ము:—(ప్రవేశించి తనలో) ఓహూ ! యంబ యిమ్మహానుభా
వునాశ్రయించుటచేఁ నీవెను వివాహమాడునునియో, కాకయింకే
మానతిచ్చుటకొ వర్తనూనమపియుండును. కానిమ్ము మున్నుం
దుగ నిట్లు నమిస్కరించెదను. (నమింపించి) దేవా ! గురువరా !
అపరిశీలనావతారా !

చ. గురువర బ్రహ్మచర్యమున ♦ కుక వికలంబు పాసంగకుండు న
ట్లగు సమగాంగణంబుల, జ ♦ యోన్నతి కలెడునట్లు సత్యను
ష్ఠాశ్రమటిల్లనట్లు, జగ త్కీర్తిగ్రీఁ యెసగునట్లు మీ
చరిణిసరోజ వందినము ♦ సత్వైదఁ దీవనలియ్య వేడుచున్.

పర:—గాంగేయా ! ఇనన్నియు నీయలంకారములే. యిటుగూరుచుం
డుము (భీష్ముఁడు మోకరించి కూర్చుండును.) జనకుని వివాహమొ
నఁచితివనియు, నోదరులఁగూడ గేస్తులగావించితి వనియు విని
కడుంగడుసంతసింఁచితిగాని యీతిరుణి గోడొకింత యాలకింపుము.
నాప్రియశిష్యుండవగునీవు లోకనిందకు పాల్పడ నెంచుట కేశంగీ
కరింతునా ?

భీష్ము:—దేవా అగ్రపింపక నామనవిజిత్తిగింపుఁడు. నేనునాజనకుని

యభిమతంబున సత్యవతిదేవిని వివాహ మొనరించినపిదప చిత్రాంగ
 గద విచిత్రవీర్యులను, నిర్వృణకుమారులుదయించుటయు, జనకుడు
 స్వర్ణస్థుడుగుటయు, తమరెఱిగినదేగదా ! యట్లుపై నీపెత్తెడియ
 గు కాశీరాజుకూతులకు స్వయంవరము జాటింప నేనయ్యెడకరిగి
 సకలరాజచక్ర మవక్రవిక్రమమున జయించి, కన్నీయల రథమునం
 దిడుకొనినానొడదుల కుద్వాహములొనర్పఁ గొనివచ్చుచున్నమాగ్గ
 మధ్యమున నీయంబ తాను “సాశ్వరాజును వరించితి” సనివచింపఁ
 బరానురక్తయగు తరుణి కుటుంబ వినాశనమునకు హేతువగునని,
 యీమెను దిగవిడచి అంబాలికాంబికలనఁదెచ్చి సఖలీకృత
 మనోరథుడనైతి. అంతఁ గొంతకాలమున కీవెనాకడకనుఁదెంచి,
 సాశ్వనిచే బరాభవింపబడితిసనియు “నన్ను కైలా” మ్మనియు
 వచింప నేనంగీకరింపనైతి, సంతఁ దహదరితసమొనరించి యే
 మేమి వచించెనోగాని తామింకె యెడలఁ గట్టిట్టడలతో నుంటి
 రని తెలియుచున్నది. కాని యీమె కేవలమనన్వరాలు.

పరః—జూరా ! యేమంటివి ? కేవలమనన్వరాలా ? అట్లున్న
 నేనన్వారన్వనిచారణలేక గో నుడివిలేనా ? యెంతెలో నొకరివాడ
 వైతివి ! క్షత్రియజాతి నెఱిగియు సిన్ను శిష్యునిగాఁ సంకీర్తించుట
 నాయతియే లోపముఁగాజూలు. యవ్వనదుర్మదోదేహమున నీపె
 కెట్టిబుద్ధి జనించునో, దానివలన సంభవించు ఘోరపాపము నీవను
 భవింపవలసిన వాడవగుదువనియు, నీయందలి ప్రేమచేతను, వ్యతి
 రేకము వచింపవనియుఁ దలంచి పల్కిన నాహితవాక్యములఁ బెడ
 చెవి బెట్టుటయేగాక, మీదుమిక్కిలి నీతి నుపదేశించుచుంటివా ?
 యేమి నీగర్వము ?

భీష్ము:—దేవా ! తమరేమన్నను నేమిఁగావించినను నోర్తుఁగాని
 యీపాపకార్యాచరణమున కిచ్చగింపను. లోకపాపనియగు గంగా
 మహాదేవికాత్మజుడనై, మహానుభావులగు తమకుఁబ్రయశ్చిష్యుఁ
 డనై, “భీష్ముడు దేవవ్రతుఁ”డను విఖ్యాతివడసిన నేను, నీతి
 దూరుడనై, యాశినమాటఁ దప్పితినేని తమకెంతయవఖ్యాతి.
 తల్లిగర్భమున కెంత కళంకము. పితృదేవతలకెంత సంతాపము.
 నాకెఱిసిగ్గు. లోకులెంతగ దూషితురు. సరివారిలో నెంతనగు
 బాటు. పరంబునకెంతదూరము, క్షమింపుడు. నన్నుఁ బలాత్క
 రింపకుఁడు.

పర:—ఓహీ ! గురుదోహి ! భీష్ము (గొడ్డలిధరించి కోపమున)

గీ. గురువితండని హూఁగా ♦ నెఱిగియుండి

కండకొవ్వున నామాట గణనలేక

జేనెబూసినకల్తి వి ♦ ధాననున్న

నిన్ను బాగుచేత ఖం ♦ డింతునేను.

సేనాసమేతుడనై యుద్ధభూమికి రమ్మ. మగటిమిగలదేని
 నన్ను జయింపుము. పిమ్మట నీయిచ్చవచ్చినట్లు చరింపుము.

భీష్ము:—దేవా ! దేవనియాశీర్వచన బలముకంటె వేతేబలముగా
 వలయు ?

చ లలఘుతర ప్రభావమహి ♦ మాద్భుతభూసుర వర్యుఁడేశికుఁ
 గెలిచితినేని యుద్ధమునఁ ♦ గీర్తివహింతు నిలాతలంబునక
 గెలువగలేకకూలిన య ♦ నిందితనాకనివాసమబ్బు, నీ
 పొలఁతినిమాత్ర మెన్నఁడును ♦ ముట్టను మీపదసాక్షి నమ్ముడి.

పర:—బౌరా ! దుర్మతీ ! వినయధురీణ ! ఏమి నీయహంకారవాక్యా
గల్భము.

మ. చటులొద్దగదురంత దుర్భరత ప ♦ స్సామర్థ్యధోనేయుఁ, ను
త్కటశావాయుధుఁ దుర్జిగ్గుభృకు టీ ♦ దావానలజ్వాలికా
రభటుఁ శస్త్రాస్త్రవిశారదుఁ, గురునిగ ♦ ర్వస్సూక్తిమైగెల్వ నెం
చుట నీనాశనకారణంబనుచు లో ♦ నూహించి రారమ్మికఁ.

ఎడమచేయిఁజూచి కుడిచేత గొట్టిపైకెత్తిన పరశురామునకు
నమస్కరించు భీష్ముఁడటనేయుండ తెరవడును.)

అంబ:—(ప్రవేశించి) ఆహా! రణోన్ముఖమగు కొన్ని నిమేషములలో
మోహనాస్త్ర ప్రయోగముఁ గురుని మూర్ఛిల్లఁ జేసిన భీష్ముని
కెల్లు సాధింపనగు (మరలధైర్యముతో) కానిమ్ము నేనింటితోఁ
విడువక, ఈశ్వరుఁగూర్చితపంబాచరించివీని నెల్లనిసాధించెద. అల్లవే
ప్రళాంత స్థలమున భాస్కరాశాభిముఖునై దీక్షి. వహింపవలయు.

(నిష్క్రమించును.)

—
త ప గంగము.
—

(గంగానది-ప్రవేశము-సూర్యుఁడు)

సూర్య:—(స్వ)ఆహా ! ఎవరీయునతీసిరోహణ! తనమృతప్రభావమున
నన్నాకర్షించినదే (నెరలోఁ జూచుచు) అల్లదే వచ్చున్నయది.
బౌరా ! సుమామనోహరాకృతి !

(కుంతి, చెలి, ప్రవేశింతురు.)

కుంతి:—(స్వ) ఆహా! ఈతఁడెవ్వఁడో మహానుభావునివలెనున్నాఁడు.
(చెలితో) చెలి! ఆప్రక్కమరలిపోదము రమ్ము (ఇర్విరునడచుచున్నారు.)

సూర్య:—(అడ్డముఁజని) తరుణీశిరోమణీ! నన్నేల యాహ్వానించితివి?
మాటాడ కేల యేగుచుంటివి? నీదరహసితవదన మొకమారిటు
జూపుమా!

కుంతి:—ఆర్యా! తామెవ్వరు? నేనెవ్వడు పిలిచితిని?

సూర్య:—ఎలనాగా! ఇంతకుమున్ను కృతస్నాతనై నీవెవనినారాధిం
చితివో అతనే నేను.

కుంతి:—మహాత్మా! నమస్కారము. నేను దుర్వాసునికడఁ బరిచర్య
సలుపుచుండ గొంతికాలమున కయ్యనఘఁడు గృహభ్రష్ట యీ
మంత్రరాజముఁ బ్రసాదించె. నేనిద్దాని మాహాత్మ్యమెఱుంగఁ గోరి
పఠించితి నంతే కాని వేతే యభిప్రాయముఁ గలదానఁ గాను.
క్షమింపుఁడు.

సూర్య:—యవలీ! నీయట్టి నవలా శిరోమణిచే బిలువఁబడి నిష్ఫల
ముగ మరలిపోవుట హాస్యాస్పదము. మఱియు, నీవుకన్నయవగుట
శంకింపకుము. నీకెందును లోపములేకుండఁ గాపాఁడదను. ఇతి
యునుంగాక కన్నయయగు మత్స్యగంధిని శత్రుఁడు వివాహమై,
యిర్వరు కుమారు లుదయించినపిదప స్వర్గస్థుఁడయ్యె. నంబికాం
బాలికలవతులునుఁ గాలధర్మము నొందిరి. అందుచే వంశాంకుర
ములేక రాష్ట్రమన్యకరగ్రస్తముగా నున్నతరి భీష్ముఁడును, “సత్య
వతి” యనంబునగు హత్స్యగంధియుఁ నాలోచించి, వ్యాసుని

రావించి, వంశాభివృద్ధిఁ బ్రసాదింపుమనఁ నమ్మహాత్ముని వలనఁ
 ధృతిరాష్ట్ర, పాండురాజుబంధికాం బాలికలకును, వారి దాసిగర్భ
 మునఁ వ్యాససమానుఁడగు విదురుఁడును జన్మించిరి. ఇట్టిదేవర
 న్యాయము లెన్నియోకలవు. కావున, నీకన్యకాత్వభంగముగలు
 గదు. పాండురాజు కొలఁదికాలములో నీకు భర్త కాదగియున్న
 వాడు. పోత యింపక, నాయక నానుకీ జనానుసంధాన విహంగకులఁ
 నివాసంబును, పలువిధ కుశుకులతో పాదపోషేతమును నగు నా
 ప్రదేశమున కనుగుదమునమ్ము. నాదనుఁడదయింపై పదునిడి,
 వాఁడి శరముల నానుఁడద నొవ్వ నేయుచున్నవాడు. వాని
 దగ్గరనుండంతుముగాక రమ్మ (అనిచేయుటట్టి గొలపోవును) యవని
 కజలును (పరయైతిగా బిడ్డకైతికొని) కుంతి, చెలి]

అనుబంధము. 2.

చెలి:—అమ్మా ! విచారించకుము ! నీబిడ్డని కినుమంతుము భయము
 తేను. అదిగో ! ఆకనుపట్టుదంపతులు, నీకుమాహుఁగైకొని మెంచ
 గలరు. నుతునూచివిడిచి పటికయు నారేవునకే కొట్టుకొని పోవు
 చున్నది. యూరడిల్లుము. ఈరహస్యము బయల్పడునని నెరవ
 కుము. రాజాంతిపుర రహస్యములు పరిచారిక లెఱుంగకుదానా?
 అవియల్ల నెల్లడియగుచున్నానా ?

కుంతి:—చెలి ! మాదంపతులు పేదవారివలెనున్నారు. ఈతేజఃపుం
 జమును సాకగలరా ?

చెలి:—కారికిఁ భారమగు నెడలఁ, నిట్టిశుభలక్షణుని రాజనకుఁ గాన్క
 నొసంగుట యుచితమని, కురురాజున కర్పితురు. ఇట్టి చరిత్రల
 వినమా ? కావున నింకబోదమురమ్ము.

(కుంతి పెట్టివంక జూపి దుఃఖము నభినయించుచు, వెళ్ళబోవుట నటించును తెరకుదును.)

6. వరంగము.

(అగ్రణ్యము ధనుర్బాణములధరించి విచారము నభినయించు పాండురాజు.)

హ. అకటా ! పేటకురాగనేల ? మృగము ♦ గ్యాదకొనుఖంబందుమా
నికిబాణవృధగూర్చనేల ? శపియు ♦ చెక్దాన “సంతానహీ-
నకలింకార్తిగృథింపు” మంచునిలులా ♦ నందంబుఁగోల్పోయినే
నికరాజ్యంబునకేగఁజాల ఋషి నే ♦ యిందేజరింతున్ వెనక.

నా భార్యలగు కుంతిమ్మాటూకే మున్నరవిసాద మెఱిగించి
యనుచర బలుబునుఁ బురలున కినిపి, నకలకలుచు విచ్చేదకములగు
భర్తృశ్రవణములఁ గాలముఁబుచ్చెడఁగాక (యిండుక సేపాగి) ఆహా !
యెంత ధైర్యమివలంబించితి మన్నను, నిండుజవ్వనము వెహకకు మరల్చు
చున్నది. ఓకామమా ! నీవు నాకుఁడనునకుము. క్రోధమా !
దూరమున వసింపుము. లోభమా ! తొలఁగుము. మోహమా !
యేల యడియాస వల కుడుగుము. మదమా ! కుదురుగఁగూఁడుచుండఁ
బోవువానికడ నేల వసించెదవు ? మత్సరమా ! నన్నంటకుము. నక
లావయవములారా ! సద్దుసేతుకుఁడు. భనుర్బాణములారా ! వీరవర
సదన మలంకరింపుఁడు. చిత్తిమా ! శ్రీహరి పదసరసీకుమా ధ్యాన
తత్పరవుఁగమ్ము.

(అనుబంధము.) 3.

అహా ! భగవద్భావ మాహాత్మ్య మెంతయని వర్ణింతును. శ్రీర
మారము నొక్కమారు స్తుతించినంతనే నిర్మనస్తాపకుడనై,
వ్రశాంతుడనగుచుంటిని. దీనియందింతి మాధుర్యము డుట చేతనే
మానికులమెల్లఁ నీశ్వరిచింతనమే మహాత్మాత్మప్రమని, సర్వసంగపరి
త్యక్తులనై, ఘోషే విసర్జించి, నిశ్చలతపస్సమాధిఁ బ్రవేశించి, తరిం
తురు. నేనింకఁ ద్వితవసుఁడగాక (నడచుచుండఁ దెరలో నిద్దఱు
మునులు హరినిబాడుచుఁ బ్రవేశము.)

(అనుబంధము.) 4.

పాండు:—ఓ హేమా ! హరినామామృత పానమునఁదూగాడు నీ
మహానుభావులకెరఁగి సంకల్పసిద్ధుడనయ్యెద. (మునుల కభిము
ఖుఁడై) మహాత్ములకభివాదము. (సమస్కరించును.)

మును:—శుభంభవతు ! శుభంభవతు !

పాండు:—

చ. మునిశరులార ! కేనిలఁ మి ♦ ముంగనుగొంటిని పూర్వపుణ్య సం
జవితఫలంబుగాఁగ నని ♦ శంబుఁ భవత్పదసేవజేతు సన్
గౌనిచనిమన్త్రిమార్గ మొన ♦ గూర్పుడనుగ్రహముంచినాపయిన్
ఘనులగు మీకశక్తిమగు ♦ కార్యములేదు జగత్రయంబునన్.

1. ముని:—ఓయీ ! నీవెవ్వరు ? నిండుజవ్వనమున వైరాగ్యమేటికి ?

పాండు:—మహాత్మా ! నేను ధృతరాష్ట్రమహారాజునకు సోదరుడను.
మృగయావిహారమునఁ నీ యరణ్యమునఁ దిరుగుచు మృగమిధు
నాకృతివహించి క్రీడించుచున్న మునివధూవరుల కివకారమొన
రించి వారితే “సంతానహీనుడవై దుర్గుతులఁబొందుదువు గాక ”

యని శశింపబడి నాకావరమృత్వధ్యానమే గతియని నిశ్చయించుకొంటి.

2-ముని:—నీకు వివాహమైనదా ?

పాండు:—కుంతీమ్మాడులను నిర్వార మొనమొన్ననే గ్రహించితి.

1-ముని:—సరియే గలించినదానికి వగవకుము. ఏదియెల్లున్నను, నకుటుబముగ నాశ్రమ స్వకారమొనరించుట యుక్తము. నీ సతులెచ్చటనుండిరి ?

పాండు:—అచ్చటి కింతిగూఠమునంగలకోయపల్లె పరీవాసపు గుడారమునందు జిది.

2-ముని:—యూవార్తనాశ్చింతిగా ?

పాండు:—బేవా ! వానలసర్పూరిమా వినలేదు.

(సోలో) హానీనిశ్చేష్టగా! మొందుట్టిని ముగియ నగునా!

2-ముని:—అదే మా కిందసమా ?

పాండు:—మహాన భావా ! అభావ్యది నవత్తి నమేలయగు నెన్నవేర్ల భాగ్య తరస్వరము. ఈ యునియెట్లొక జేరిన నన్న నెదకుమ నిటువచ్చుచుండ నోపు.

(అనుబంధము. పం.)

పాండు:—కాంతలాదా ! మీకును, నాకును జాలదూరము నాప్తించేమి జివ్విడి పురింబున కే.

ఉ. కాంతనవాంఛియుగ్మ జల + జంబులకే బలమిచ్చినాడ శం
చెరయుంబల్కి-యగ్గజాన + కిష్కలకాల్పకే తుదలసమా
వ్యంతముఃజిప్తివారి హృద యంబులఃబాండునిలేని వాని
గాఁ జింతయొనర్ప నే నినుతి + జేసెతనంచు వచిరప్రాసేదనక.

నేనీ మహాత్ములంగలసి, పరంబునకై ప్రయత్నించెద.

కుంతి:—ప్రాసేశ్వరా ! తమసలుకుల కెమరాడుట కాదు. నానిన్న పమాంబులకించి మమ్ముగూడ దమతోనుండుట కనుగొనింపుడు. మేము మీతపోనిష్ఠకావంతయు, భంగమురానీయక కుశ, ఫల, సమిథాదులఁ గొనివచ్చుచుఁ బరిచర్యలాశరింతుము. ఇట్టి యాచారముఁగల వార నేకులుఁగలరనుట కీ మహాత్ములు సాక్షులుఁగారా!

1-ముని:—పాండుగారా ! ఈ యంతివాక్యములు యధార్థములు కాన మాత్రాశ్రమ సమీపంబుననే యొక పర్వశాలినిర్మించి యందు నివసింపుము. ఇదియునుంగాక నీ కేవుగుకుమారు లద్యతి యశరాక్షమాక్షమిత దిక్ష్మకులగువారుదయింతురని గోచరమగు చున్నది. గమ్యస్తానముఁజేరిన పిదప సర్వము విచారితము. పోవు దమురందు. (అనబంధము 6)

(హస్తినాపురము, సభాభవనము, ధృతరాష్ట్రుఁడు, విదురుఁడు, పురోహితుఁడు, గూరుచుండియుందురు)

ధృత:—(పురోహితునితో) గురువరా ! నాసోదకుడగు పాండు రాజు మునివృత్తి సరిణ్యావాసుడయినట్లు, వేటకై యాతిని వెంట సరిగినవారివల్ల వింటిమిగద ! యచ్చటి విశేషములు చెలియుటకై మిమ్మురావించితి. సెలవిచ్చెదరా ?

పురో:—అంబికేయా ! పాండురాజెల్లరికిఁ దలలోని నాల్కవంటి వాడగుట, యాతనిపై నాకుఁగల ప్రేమాతిశయమున, నిన్ననే, యావిషయము నాగృహంబునఁజర్పించితి. ఫలము ద్వంద్వనిర్ణయ ముగాఁ తోచినది.

ధృత:—దేవా ! అటులయిన నాసోదరున కయ్యడవి నేకస్థము సంభ
వించునోగదా ! యీనారాజ్యభివృద్ధికాతని భుజవిక్రమమే కార
ణము. జాత్యంధుడనై, గాఢాన్ధుత్వలేని నన్ను, సర్వవిధముల
గౌరవించి, సింహాసనాధిస్థితుఁగావించి, వినయవిధేయుఁడై, దేశా
భివృద్ధిఁగోరి, శ్రమకునహించి, విమతరాజన్యముకుటామూల్యరత్న
స్థగితిమంజరాలంకృత చరణునిగా నొనరించి, వశీకృతాఖిల భూ
మండలుండై, నాకెంతయో ఖ్యాతిఁగూర్చిన యనుంగు తమ్ముడు.
వానప్రస్థాశ్రమస్వీకార మొనర్చినందులకే వందరుచున్న నేను
క్షురలనేమని విచారపడవలయునోగద. ఆర్యా ! వివరించి సెల
విస్తెరా !

పురో:—ఇట్టిప్రశ్నోత్తరభాగము, విపులముగ నుడుపుటకు సాధ్యము
గాదు, సమంజసముఁగాదు.

సేవ:—(ప్రవేశము) దేవా ! జయము ! జయము ! ఎవరో యిద్దఱు
ఋషులును, యేవురు కౌలురును నొకయంగనయునచ్చి డ్వార
ముకడనుండిరి. గేవరయార్జు !

విదు:—అసన్యము బ్రవేశింపెము.

సేవ:—చిహ్నము (నిష్క్రమించును.)

విదు:—(స్వ) కట్టా ! యింతవఱకు హృదయకుంఠమునఁ గుములుచు
న్న సంతాపాగ్ని యిప్పుడేటికో రవులుచుఁ బ్రజ్వలిల్లుచున్నయది
(అని యాలోచించుచుండును.)

(ఋషులు, కుమారులు, కుంతి, ప్రవేశము.)

విదు-పురో:—మహాత్ముల కభివాదము. (మునులకునమస్కరింతురు.)

వేత్తయై, దీర్ఘదర్శియయ్యు, యశంబాంజింపఁగలరు. యీశలువురు సోదరులచే, చతుస్సముదముద్రిత క్షమామాంకమున, ధర్మరాజు! వాసిగాంచుననుట యతిశయోక్తిగాదు. వివరింపఁదలచిన, మఱియొక్కొక్కమగు గ్రంథముఁగాగలదట. యింతతో విరమించితి. మేమింక మా నివాసమున కేగెదము.

ధృత:—అయ్యో ! ఈ దీనులపై గృహముంచుడు.

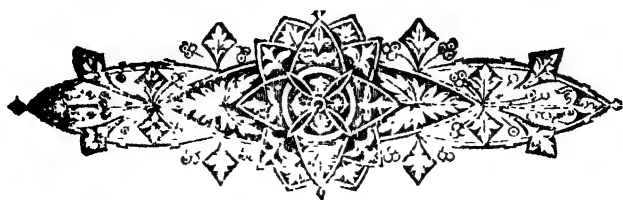
విదు-పురో—(నాగసంఘట నటించురు. మనులు నిష్క్రమింతురు.)

ధృతి.—(పాండవులను) బిడ్డలారా ! యిటురండు ! నన్నాలింగన మొనరింపుడు (పాండవులుఁ గొంగలింతురు) (ధృతరా॥ చేతుల దడుఁముచు) కటకటా పశితంబుననె, తిండిలేనివారయితిరా! నాయినా (విదురునితో) అన్నా ! జనసేవ మేతిముగా కుమారులను, నన్నును, లోనికిగొంపొమ్ము (పురోహితునితో) గురువరా! సలవిచ్చెదరా?

పురో:—మంచిది. యీ కుమారులఁ ద్రోణాచార్య శిక్షలోనుంచుడు.

(అందరుఁ బోవలేచెదరు. ప్రేతపడును.)

ఇది ప్రథమాంకము.

సంపూర్ణ భారతము.

— 'విభావ' —

గిరి ప్రీతి ముద్రా శతకం.

ప్రథమ భాగము.

(దోణాచార్య గృహము దోణాచార్యగృహమునకు.)

అశ్వు—అచార్య! నిన్నటి భర్తాదానమునకు గృహమునుగూర్చి, సుదేహా
భర్తాదానమునకు గనబడదుమనకు గాని నా మనసున?

దో.చ—ఏమున్నది? కష్టము లేదు. నాకిది వాసుదేవ నుడికి, నీ
పాపమునకు, అపరాధమునకు, నాపరాధమునకునని, నెట్లును దలం
చితి. ఇదియే కారణము.

అశ్వు—అయ్యో! నీయందు విలుకాండమున నీపాపమునకు
నాపరాధము?

అశ్వు—అచార్య! నీయందు విలుకాండమున నీపాపమునకు
నీయందున్నాడ.

ఉ. మీదముకారణంబునన ♦ మేయసరాక్రమ విక్రమంబు సు
పాదితిమయ్యెగాని యట ♦ బాధుని లావిసుమతయేనియున్
లేదిది నిక్కువగలు చను ♦ నే ? కురువృద్ధులు మెచ్చింపమనా
మోచముగల్గితామెదను ♦ భాంగిపాగఁజ్ఞానర్పణస్మిలుల్.

అశ్వ—ఫల్గునా ! కురువృద్ధులేమి ? నీశరసంధాన నైపుణ్యము సకల
సరనా హృదయంగమమై గనుపట్టలేదా ?

(సరస్వతియను ద్రోణాచార్య కుమార్తె ప్రవేశము)

సర—అర్జున్ ! కలికాలమిప్పుడే ప్రారంభమయ్యెనా ?

ద్రోణ—అమ్మా ! ఏమది ? కలివశంస యెంచుటకు ?

సర—జనకా : నేను సహవాసినులతో జలంబులకై భావింపగ నొక
పంచమ కన్యయు సేరింబులగొని నేగుచు మెమెలె వలచని
నను వినికి భగవద్భాషేకమునకుఁ దనలొండ్రులను సేరిముల నేక
రింపవచ్చుటనని విన్నవించి ధిక్కించి గ్రహించి చర సగలే మేమిం
కొకి హాసమునకేగి నలిలముల చచ్చికొట్టిను. నేనా గోపగిషమ
చుకొని “నింపొ యుకనుమా ? మా తల్లిజీతగు కుంభ సుభ సున
కేరింగించెదనులే ” యని జెవఁచితిని కాని యది మరలదయ్యె.

అశ్వ—దేవా ! సీతివిరహముల దండెంపఁ నలవా ?

అశ్వ—అర్జున్ ! ఉపక్రమా ?

ద్రోణ—స్వరబడకుండు నేను స్వయముగాఁ జని, యా వాతా
సుహృద్ధనునెఱింగించి యానిచేఁ జ్రతి క్రియ గూఁచరిపించెద
(కూతుని) అమ్మా ! నీవు లోనికేగుము.

సర—చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

దోషము:—(అర్జునాశ్వుధామలతో) ఇట్టి కార్యములకు మనముస్వయముగా పోగూడదు. ఏలనన ప్రజా సరిరక్షణకు సుయోధనుడు నియమింపఁబడఁగాన నతఁడే దండింపవలయు. నిదియునుంగాక యాపెత్తండి యాజ్ఞా ప్రకారము చేయకున్న శిక్షించుననుభయము నను భగవంతుని నిమిత్తమచుటచే నతిపట్టుదలగను నట్లాచరించి యుండె. యీవార్త గాజున క్షేగించిన నతిఁడు వత్సమాన మంపి గాని స్వయముగఁబోయికాని నేరమును విమర్శించును. కావున రాజకడకు నే చనివచ్చెద.

అశ్వ-అర్జు:—చిత్తియు [తెరవదును]

ద్వితీయ రంగము.

(స్రాతి వెలువలిభాగము, కృష్ణమందిరము, కృష్ణదాసుడను పంచముడు శ్రీకృష్ణవిగ్రహముఁ బూజించుచుఁడును)

కృష్ణ:—

అనుబంధము 7.

ఓభక్తివత్సల! జగన్నాథ! కలనందన! శ్రీకృష్ణ! భవబంధవిమోచన చణుగురు త్వన్నామమంత్రముఁ బఠించునీదీనునిపైఁ బ్రీతిమలేదా! వేదములు; వేదాంగములు నీ ప్రభావము, సమాస్త చరాచరములకు నీవేయాధారము, బ్రహ్మాదాది బృందారకులకేని నీమహిమ వర్ణింపసాధ్యముగాదు. మహత్తరప్రకాశాతితమే నీకళ, నీస్వరూపము, నృప్తి, సిలి, వినాశకారణుండవు. భక్తిజనామోద సంధానకరణవు. మఱియునోకృష్ణా !

శా. నీవేమత్స్యము నీవెకూర్మమవునున్ ♦ నీవే వరాహంబునున్
 నీవేశ్రీసరసింహవామనులు నీ ♦ వేజామద్భుతాడవు
 నీవేరాముడ వీవెకృష్ణుడవు ♦ దండ ! స్వల్పాకేశ ! నా
 గావరావె దయారనాంబునిధి ♦ కృష్ణా ! దీనిసంరక్షణా.

ఓడేవదేవా ! శేషశాయి! ముకుందా! గోవిందా! నీసేవకులకు
 సేవకుడను నీదాసులకు దాసుడను నిన్నేసమ్మితి ఓయదుకులాభరణా!
 గోపీవధూనాయకా! రక్షమాం రక్షమాం (అని తలవంచి సమస్కరిం
 చుచుండును.)

(పటాక్షేపముగ నొక శేపకుడు ప్రవేశించి)

సేవ:—ఓయీ ! నీవెవరు?

కృష్ణ:—(చూచి) అయ్యా ! నేనొక దాసుడను.

సేవ:—ఓహూ! అటులా! నటయేగాని నీసకార్యము నింతతో పదలి
 కులవృత్తిని తీసింపుము. ఇయ్యది సభివగు సుయోధన చక్రవర్తి
 యాస్థ.

కృష్ణ:—అయ్యా! ఇదేటిన్ద్రాయము. నానూశ్వర సేవవలన ప్రభునకే
 లోపము ఘటిల్లే? నిష్కారణముగ నానియతికే భంగముఁ గావించి
 నంచునఁ దమకేమిలాభము. భగవద్భావనమన్వయా ? ఈశ్వరస్వ
 ప్రియందుఁ గొందఱున్ములుఁ గొందఱునన్ములేని విభజింపఁ బడియుండె
 నా? ఒకతండ్రికిఁ బడుగురు కుమారులుదయించి ఘడిమాగ్గములసం
 శరీరితురుగాక జనకుని దృష్టిలోనెల్ల నొకేవిధమున గోచరించుటన
 మాజముగద. అట్టియెడ నన్నేలశ్రమఁబెట్టదలఁచిరి? వలదు. వికలతఁ

గలిగింప నుండు. ఈనాపార్థిని నాన్వభామునకు విన్నవించి తమిం
చుచునుడు.

సేవ :—(స్వ) ఈతఁడు మహాశక్తివలఁదోయదున్నాఁడఁగాన నేజని
మహారాజుతో కన్యమింపెద. విన్నుట ప్రభుత్వము. (ప్రకాశ
ముగా) సరియె రాజాక్షిదే యుత్తరము?

కృష్ణ :—చిత్తము నేనేమందును.

సేవ :—మంచిది. (నిష్క్రమించును)

కృష్ణ :—ఓ పరిమాతా ! పురాణపురుషా : నీమి యీ యన్యాయ
ము. ఏమి యీ ఘోరము ఏమి యీ శాసనము. ఇది ఏమి
మొందెవఁగలదా ? ఈనాదనుప సేవనగినది కదా ? నాయంత
రాజ్యపు నీవుకావా ? నీవలెనతావెయ్యఁడఁ గలఁడు ? నీచేసోమ
వఁడని జేయుదుగలఁడు ? ఎది నీ చిట్టిలాసముఁగాదు ?
ఎయ్యది నీ నెఱుంగవు ! ఓ పాపాశ్రయ ! ఏమిండు ! నిన్నేనమ్మితి
నిన్నేకొనియుండితి. నిన్నే నేవించితి. ఓజగదకా ! ఏయర్థమును
రానియగుము దేవా ! శీఘ్రస్థివరమాత్మా ! రాజాక్షి వాలకిం
చియే యుండు. పాపము. నిమోమహి ! పాపము.

అనుభవము. 8.

మర్య :—(స్వ) క్రోధుఁడై ప్రవేశించి) ఓరీ ! దుగ్ధదా !

గీ. నీచమతినాచుఁ గూఁతు నం ♦ కోచమెడలి
బ్రాహ్మణులు నీరములఁగొను ♦ బావికంపి
నట్టి దోనముజాలక ♦ నాయనుష్ఠఁ
గూడఁమిఁచిచరితువే ? ♦ దూరచిత్త.

కృష్ణ :—(కరములు మోడ్చి) మహారాజా! రాజరాజులారా! తామా గ్రహింప నేనెంతవాడను. నేనేమపరాధ మొనరించితిని. నన్నేల దండింప నెంచితిరి? కొలదిదనములనాడు పాండవగజుం డీమార్గ మునబనుచు, నన్నంగని యత్యాదరముజూపెనే దేవవంతులగు భీష్ములవారును, వ్యాససమూనులగు షిదురులును, నొకప్పుడీనావి ధానమరిసి పరమానంద భరితులగుచో! తమక్కగహమేల? నా నేరమేమి? ఎవడె తనుహ్నిగెనో ఎవడు పెంచెనో ఎవడుకను పుసగిడి గాపాడుచుండెనో, వాచానుగోచరుడెవ్వనో సర్వముదాసెయినవారెవ్వరు? ప్రళయాలెమున సకల మెవ్వ నియంచు లీనగుచు, ఎవడు నిరాకారుడగును నాకారుడ యెవ్వనో, ఎవని పూజించుట నలన దుఃఖసాగరము లింకిపోవునో, సంసారము లింకిపోవునో, సంసారహాపమునగుడి మార్గ మెలుగక నెక్కడనుపడువారెవరను చేయూతలై యెప్పుడు జేర్చునో, ముముక్షువులగు దేహులకు నానవాది యభీష్టుల నెవడొసంగునో యే నాదబిందు కళాశతుని దివ్యచర్మిత శ్రోణమున సకల మహాపాత కములు పటాపంచెగునో, అట్టి భగవంతుని నెంచుట నేరమా? మానవజుడొరకెనగును నాచరింపవలసిన దింకెను కలదు? నీచమార్గముల నంచరించి పితరులయి నశించి నెఱియు జన్మించి నందున బ్రయోజనమేమి? జన్మరాహిత్యపదవిపై పాలుపడవలదా! కాన నన్ను క్షమింపుడు.

మర్యో :—ఓహీ! మూర్ఖా! వినుము సకల ప్రపంచమునకు భగవంతుడొధారిభూతుడైనను, ఘోరతపస్సును, తన్మోతమా, బ్రాహ్మణాధీనము గావున, బ్రాహ్మణినిరులు, తపమాచరించుటకుఁ గాని వేదాదు లభ్యసించుటకుఁగాని వలనుపడదు. సరికదా

హోరి పాతకము. పాపులదండించి సన్మాన్ముఁ గరపసిచో నా
పాపఫలము గూనెతలకుఁజెందును కాన నీవవశ్యము దండ్యుఁడవు.

కృష్ణ—అహా ! శ్రీకృష్ణా ! ఏమి నాపాపము ? ఇంతకాలమునుండి
భజించెడి యీదీనునిపై దయలేదా ! ఇదీనను గనుగొనుటయా !
ఇంతటి యగ్నివోక్షకేచాళఁజాల రక్షిమాం. మాధవా !

దుర్యోధ—చి! చి! పాపిణి ! వినినకొలఁది నీచెడువర్తనము బయల్ప
డుచున్నదే ? నిరంతర నాదీలోలులై గొల్లబొట్టలఁగూడి పశుల
మేపుకొనుచు పోలములందిరుగు స్వేదమానిసియు, గోష్ఠస్థ్రీవిని
స్త్రీ చీనాగబరతెన్నుదుడును, శాపదగ్ధ స్త్రీతిరుకుల సంభూతుఁ
డునునగు వెట్టిగొల్లనిరా ? నీసృగ్ధానశకుండని పూజించుట ?
యియ్యదిమహిమత్ర క్రోధ సాతువు, వినుము.

ఉ. “నివ్వకుపూజనీయుఁడో ము • క్షీణలివానినిఁ బూజనేయకే
యెవ్వఁ డనన్బుఁడయితని • నీగతి నెవ్వఁడు గొల్పుచుండునో
యవ్విధరాజ్యమగుమన భ • యంగు నిర్జీవము, నాశనంబును
నివ్వటిలంగనె ” ననఁజి • నీలినిఁ దండ్యుఁడవవశ్యమిన్.

ఇదే నీ విగ్రహ మేట్లు చుచున్నాఁడ. నీ దుర్మార్గమునొక
మాని పొమ్ము. (అని కృష్ణ విగ్రహ మేటిలోఁ బారవైచును.)

కృష్ణ—హా కృష్ణా ! నేను వచ్చుచున్నాఁడ (అని గంగలోదురుకును
ప్రవాహ మధ్యమునుండి యొక విమానమునందు కృష్ణదాసుని
గూతురుండఁబట్టకొని మహావిష్ణు గంగనంబున కేగుచు సుయోధ
నునితో)

విష్ణు—నీలిగలవారికి జాతితో నిమిత్తములేదు. నాభక్తుల నెన్నటికిని

విడువను. దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణమే నామార్గస్థితిర్వ్యము.

(విమానముపైకి గోపును.)

(దుర్యోధనుడు శ్లోగోయి చూచుచుగనున పైరపడును.)

తృతీయాంకము.

(వారణావతమందలి లక్కయిల్లు, భీముడు తక్క తక్కిన వారు శయనించియుండును.)

భీము:—కటకటా గవాక్షసున్నమై, వాయుసంచారి నిరోధియైన, యీ మేడయందు నిదురబట్టకున్నదిగదా! అహ! వ్యభాచిత కపట ప్రేమనటించెను. తమ్మునిసముఖనియైన యోధునిక, కుమారుని కైగల ప్రేమను వెలిబుచ్చుచు, సమర్థుని గోచరముననుండగను మమ్ముల సీలాక్షాగృహముననంచె ఇంకేమి గావింపనుండెనో తెలియదు (క్రోధముతో) ఓ! చెరిచినర్యోధనా! ధర్మసందను నికంటె నీవధికుండవనియూ? భగ్గించిరమున వసియించి, మమ్మా లక్కయింటనుచితివి? మూహా! నివాసమందిరమునుబట్టి విభ్రాతి గలుగుసాధా! పాండుసంతతి నీకేసుచకారముసరించెనని యింతటి ద్వేషమునితివి. నీ దుగూహల నిన్నునసింపజేయవా? పినతండ్రికుమారుడు, పరమధర్మవేల్ది, తుమాగుణప్రధానుడు, సజాతశత్రుడునగు, సూర్యునికుడు, విచారపడుటయే, నీచంశ నాశనమునకు హేతుప్రగానెఱుగుము. ధర్మసందనుడనతీయమి, యేయిడుమలైన సహింపవలసెగాని, లేకున్న నీపాటికీభీమసేనుడు, ససాదర్యంబుగ నిన్ను సలియఁగొట్టకుండెడివాడా! కానిమ్మింత

టితో^{న్} నిష్క్రమింపగలుము. పాండవులఁ బరిచారకులకంటె హీనముగఁ జూచెడి నీ యహంకారముడుగంటకుండునేమో చూచెదనుగాక. (ఆకాశమువంకఁ జూచి) అహహ! అర్ధరాత్రము గావచ్చినది. ఎట్లని నిండుక కూర్చుండెదను. (అని తలుపు వేసికొని పరుండును.)

భటు :—(ప్రవేశించి) ఇదియే లక్కమేడ పాండవులిందే నిమగ్ని చుచుందురు కాన, నాఁసింపక నావచ్చినపని నెరవేర్చుకొనియెడఁ గాక, (అని యిరుచుక నడచి) త్వరపడుటకాదు. ఇంపందయిన, నెవ్వరేని బతుండిరేమో పరశీలించి, పిదప చిహ్నుముట్టించెద (నలుదిక్కులు వెతికి) యెవ్వరునులేరు నిశ్చయముగఁ దగుల బెట్టెదను. విదురాదుఁడెఱిగి నిండించినను, సుయోధనమహాగజు గొప్పబహుమతి దయచేయును. ఇంక నాకేమికొదవ. ఏవిధ ముననైన ధనార్జనగద చేయసంయునది. ఇంక త్వరఁడియెద. (అని లక్కమేడికు నిష్క్రమింపగచి, మూరము నదాగి చూచుచుండును. మేడి కాలిపోవుచుండును.) అహ! భస్మచుగుచున్నది. పాండవులును సశించెదరు. నేనిఁజూచియెదను. (అని నిష్క్రమించును.) (అని పలును.)

—————(౧):—————

నాల్గవ అంశము.

(విదురుని భవనము. ముగదటియుతుగు. విదురుఁడు గూర్చుండి)

(అనుబంధము ౮.)

ధర్మజాదులు, నందనందనానుగ్రహమున లాక్షాగ్రహమునుండి వెలువడుటకు నాచేనిర్నివారణమున భూకంధరమునుండి బయల్పడి

మహాదర్శనముల నిర్లబ్ధిని, బ్రాహ్మణవేషదాసులై, యేకచక్రపురమున, మధుకరజీవనములై కాలము గడుపుచుండిన వింటని విషరాశియగు దుర్యోధనుని మూలమునఁ గద వారలకిన్ని యిక్కట్టులుఁ గలుగుచున్నవి. ఒక్కయాయనినే యననేల, నృన్ద్రుడుమాత్రము సామాన్యుడా! పుత్రునిపైఁగల యనురాగాతిశయమున నతఁడు కోరినదెల్ల సమకూర్చుచుండుటలేదా! అందువలననేకద వాసి దుర్మాంగము మఱింత పెచ్చుపెరిగినది. కటకటా! ధర్మనాదనా! నట్టియమాయి కుడవే! యెట్టులుంటివి తండ్రి! ఓభీమాన్వన నకుల సహదేవులారా! మీ మీపరాక్రమముల మరగుపరచి, యన్యజన దుస్సాధ్యములగు నాయుధముల ధరించు కిరములఁ బిచ్చపుజొలె లెల్లు పట్టితిరి? ఓపాండుమహిషి! కుంతీ! నీకొమరులపాటు వీక్షించి యెల్లుమరపిల్లుచుంటివా! అయ్యో! మీకా యిట్టి దుర్గతి! యేమి సేయనగు పరమాత్ముడగు శ్రీకృష్ణభగవానుడే మిమ్ము రక్షించుగాక. ఓకృష్ణ! పరాత్పర! దీనబంధూ! ధర్మపక్షపాతీనగు నీవే సర్వమున కాధారుండవు! వేదస్వరూపుండవు. సకలాలిర్యామివి. సర్వభూతుండవు. దుర్యోధనునకు నీతిత్వముపదేశింప కృష్ణదాసును, నీ యెట్టయందుట పుష్పకాగ్రాభునిగావించి స్వర్గమునకుఁ గొంపోయితివి కిన్నులార నయ్యది వీక్షించియు, నట్టి వైకుంఠుడు పాండవుల యెడఁగలఁడని భేలినీయు, మాధ్యమువీడఁడయ్యనే! యేమననలయు, నధర్మమభివృద్ధిగాంచునా! పాండవులెన్నటికేని సుఖంపకుందురా! పాండవులే కాదు. నిన్ను దెలిసినవారికి లోపముండదు. సకల జనులు నీ సేవకులు. నీ సంతానము! ధర్మమే నీవు!

సేవ :—(ప్రవేశించి) అయ్యో! ధృతరాష్ట్రమహారాజుగారు మిమ్మెందులకో దోడ్కొని రమ్మని సెలవిచ్చిరి.

విదు:—ఓహూ! అటులా? పోవుదము పద. (లేచును)

(తెరపడును.)

అయిదవ రంగము.

(ఏక చక్రపురపువీధి చితకజోలితో భీముడుఁ చారముగా బవేశించును)

అనుబంధము 9.

ఓయీ! వృద్ధరాజా! కేవలాంధుడవే యనుకొంటిని. దుర్గుణాంధుడవు స్తూడనైతివా? నీవును గుడ్డితుండవగుటంచేసియేకద. వానియాటలు సాగుచున్నవి. ధర్మజ్ఞుడవే బంధింపబడిన భీమ మద వారణము స్వేచ్ఛావిహారి మొవరింప లేకుండఁగాని, మీసతాసాంకుశమునకు జంకియుండలేదని తెలంపుఁడు ఎన్నటికేని యాకాంతేయ హృదయసంతాపాగ్నియే ధాన్తిరాష్ట్ర శతౌరణ్యమును దహించునని నమ్ముఁడు. ఏనాటికైన నీభీమవార్యక్షము కొరినన్యగ సమూహముపై కురికి, పద, బాహు, ముష్టి ఘట్టనంబుల నలిచివేయునని యాశాంపుఁడు. కుంతీసమేత పాండవపంచకము, లాక్షాగృహంబున నశించిరని యుద్విఘ్నాదుచున్న మీమీ సంతోషములు సంతాపములుగ పరిణమింపకుండునా? చూచెదఁగాక.

కుంతి:—(ప్రవేశించి) నాయనా! శీచుసేనా! శాంతింపుము; ఇమమలనుభవించిన వారికేజయముగలుగును. అనిమిత్తాగ్రహము గూడునా? నీవలన నేడాకరికొక యుపకారము కావలసియున్నది పోవుదమురమ్మ.

భీము :—అమ్మా ! ఈనాడెక్కడజూచినను లేదనువారెకాని వట్టెమ కబళంబిడినవారు లేరు. క్షుద్భాధచే కడుపు మండుకొని పోవుచున్నది. ఇట్టి దురంత దుఃఖమునకుఁ గారణ భూతులగు కారవ ఛండాలురపైఁ గాక యింకెవరిపై నాగ్రహపడవలె ? వెట్టితల్లి ! యెవ్వడిట్లే పలికితివిగద.

కుంతి :—నాయనా ! నీయాకలి బాధ నావృద్ధయమును రంపకోత కోయుచున్నది. కానిమ్ము కష్టములు కాపురముండునా ? భగవంతుఁడు లేడా ? యిట్టిసమయమునందే యౌషిక సేయవలయు నిఁకరమ్ము.

భీము :—అమ్మా ! నావలనఁ గావలసిన యుపకార మెవ్వరికి ? అది యెయ్యది.

కుంతి :—మనమునివసించు గృహాధికారియగు బ్రాహ్మణునకుఁ బ్రాణ దానము సేయవలయు.

భీము :—(స్మృతినభినయించి) తల్లీ ! బకాగురుడఁను రాక్షసుఁడీ పారుల బాధించుచుండెనని వింటిని. వీరికాయాపదసంపాప్తిమయ్యెనా !

కుంతి :—తనయా ! వానివధించి యీప్రాణగొడ్డముఁ దప్పింతువుగాక వానికొఱకు సిద్ధముచేయుఁబడిన భోజ్యపదార్థములు యెనుబోతుల బండిపై నమర్పఁబడియుండె నేవని కడుపునిండ భుజించి, వధావి ధానమరణుదువుగాని త్వరపడుము.

భీము :—అమ్మా ! యింతకంటె సంతోషముగలదా ! బ్రాహ్మణకా త్యముడీర్చుటకింటె పున్నెముండునా ! అందునను సామాన్యుఁడు గాక వేదసిద్ధియై శుద్ధస్పృటికము వోలె నిష్కల్మషుడై బండుగుల కంటె మోమోటమున మనల నాదరించిన పరోపకారియెడల నుపేక్షయా ! పోవుదముపద. (కుంతి, భీముడు నిష్క్రమింతురు.)

(భీముడు నిమ్మమీచుచు) అనుబంధము 10

(నిమ్మమీచును.)

(తెరియెత్తంగ నరణ్యము.)

ఆరవ రంగము.

బకా:—(ప్రవేశము) ఓరోరి ! యేక చక్రపురకూరులారా !

శా॥ కోపస్ఫూర్తికి దాళజాలమని యా ♦ కోశినిపుయక జేరి నీ
పేపాలిపురుటంచు వేడికొనగా ♦ విశ్రాంతిగై నేసి పో
నీపాపంబని మిమ్ము నెల్లకును మ ♦ స్నింపంగ, నేడిట్టి దు
ర్వాప్యపాంబున, నాకునోగిరముఁ బం ♦ పంబోక గర్వించిలే ?

(ఆలకించి) బండిచప్పునగుచున్నది. వచ్చుచుండనోపు (తెరి
లోచూచి) అదిగోనది నానిమిత్తమై వచ్చుచున్నదియే. వీరైవ్వఁడో
యందలి పద్మాను లుచ్చిష్ట మొనరించుచుండ నదలించెద. ఓరీ !
చెనటి ! కాలాతీతి మైనదను శంక లేక, మెలమెల్లగఁ దోలుకొనివచ్చు
టయేకక పాకములఁ జనిజూచుచుంటివా ? దోహి ! ఛండశాసనుఁ
డగు బకాసురు నెఱుంగవా ?

భీము:—(తెరిలో) యీభోజనసాచుగి నేనాహరించినను నీకు నప్త
ములేదు. యేమందువా ! నేనుగూడ నీచే భక్షింపఁ బడు
వాడనేకద.

బకా:—ఏమి యీగాంభీర్యము యీవఱకింతటి మగవానిఁ జూడనైతి
నే. వీడు పురజనులపోత్సాహమున నాతోఁ బోరాడవచ్చినట్లు

న్నది. కానిమ్ము నాచేతిలో నెందఱుహతముకాలేదు. (తెరలోఁ జూచి) మూర్ఖా శకటమచ్చటనే నిలిపితివేమిరా ?

భీము—ఇదిగో ముందుగ నేనే వచ్చుచున్నాఁడ (అనిప్రవేశించి.)

ఉ. ఓరి మదోగ్రకల్మషుఁడ ! యోచెడు సోమఁపోత ! రాక్షసా
వారకఁ నేకచక్రపుర యాసులఁగాసిలఁజేయునిన్న, దో
స్సారతఁబట్టి, చీల్చి, యము యన్నధికంపెద ! బుద్ధిగల్గినన్
దూరముపొమ్ము వేతొలగి యుష్టుఁడవైనను, నిన్క్షమించెదన్.

బకా:-శా. ఔరా! యెంతటిసాహసుండవురా? దుఃస్వప్నపారదుర్గర్వవి
స్తారు నిన్నువధింపఁజాలనటరా? శౌర్యంబవార్యంబుగన్
కూరారణ్యదవాసలాయిత ఘన శోభాత్ముడౌ, నీబకుం
డా!రక్షింపుచుటంచు, నీచునొకనిన్ బ్రార్థింపటల్ దుర్మతీ!

ఇపుడేనిన్ను మింగి వేయుచున్నాఁడఁ గాచికొమ్ము (అని భీముని
మీఁదికురుక్కును)

భీము:—(బకుని క్రిందఁబడవైచి తొక్కిపట్టి)

ఉ. “కూరనిశాటుఁ గూల్చె రణ యోవిద భీమపరాక్రమాబు ని
ర్వైరుల పైతిమింక మన యచ్చు యధేచ్చగ” నంచుఁగె
వ్వునన్ గేరుచుబొరులెల్లరవి నీతునినిన్ గనవతుగొక
భూభరము దగ్గుగాక! నికఁ యాభ్రము వాతువుగాక దుర్మతీ.

(అని బకాసురుని కాళ్లపట్టుకొని చీల్చుట నటించును తెరపడును.)

ఏడవ రంగము.

(నారాయణశాస్త్రి, రామశాస్త్రి, అని యద్దఱుబోహ్మణులు)

నారా:—త్విరగా నడచిరావేమిరామశాస్త్రి !

రామ :—నాయనా ! నీవుపడుచువాడవు, నీతోనడువగలనా ?

అయితే నారాయణశాస్త్రి ! సూభానురు లెవ్వరో చెప్పకపోతివి.

నారా :—ఎవరో నాకుమాత్రమేమి తెలియును కాని వేషములట్లు న్నను కేవల విప్రులనుటకు వీలులేదు.

రామ :—అన్నదమ్ము లెండటో.

నారా :—పంచపాండవులనుశట్లు, వీరును నైదుగురే.

రామ :—అయితే ! కొరవులు, యాదవులుగూడ స్వయంవరమునకు వచ్చిరా ?

నారా :—అహ ! వేడుకఁజూచుటకు విదురుఁడును వచ్చెనట.

రామ :—ఇకపోవుదమువద. (వజ్రచుచు) ఇదిగో మన మిరువురము వొకటిదిక్కునఁ గూర్చుండవలయుఁ జూమా !

నారా :—ఇటు వీలుండదు. నేను ద్రువద పురోహితునకు సమీపము లనుండవలయు.

రామ :—సరే ! వీలునుబట్టి చూతము సదువుము.

(ఇద్దఱునిష్క్రమింతురు.)

ఎనిమిదవరంగము.

(తెరయెత్తగా) స్వయంవరమండపము, దుర్యోధన, దుశ్శాసన, కర్ణ, శకుని, వికర్ణ, నారిద, విదుర, బలరామ, కృష్ణ, సాత్యకి, నారాయణశాస్త్రి, రామశాస్త్రి, బ్రాహ్మణులు, బ్రాహ్మణవేషపు పాండవులు, దుక్రిపడుచు దుష్టద్యుమ్నుఁడు, పురోహితుడు కూర్చుండి యుండును చిలిక పైతో (పది యొకపక్కనుండును.)

దృవ:—(పురోహితునితో) గురువరా ! ధరామణులెల్లరుఁ జయ
చేసిరికద.

పురో—అందరు విచ్చేసిరి.

నార:—ఇంక నాలసింపకుఁడు దుర్యోధన సార్వభౌమా ! లెమ్ము !
నీవేసమృద్ధుడవు మత్స్యయర్థము భేదించుము.

దృవ:—భూభుజులారా ! భూసురులారా ! యజ్ఞవేదినంభవయగు నా
యనుంగు గూతురు పాంచాలిని, యీ యర్థముఁదెగనేయు
బాహుబలనమగు) డేకులజుఁదైనను బరమానిందమున నొసఁగి
వివాహమొనరింప ఫణంబేర్పరుపఁబడెగాన నేతత్కార్యనిర్వహ
ణమునకుఁ గడంగుచురుగాక యని కోరుచున్నాఁడ.

దుర్యో:—(బౌణమెక్కుఁబట్టి తప్పిపోవుటచే సిగ్గున దలవంచి కూర్చుం
డును.)

కన్య—(దుర్యోధనునితో) మహారాజా ! నీవు భేదించగలిగియు,
నాయందలి ప్రేమాతిశయమున విడచితివని యూహించితి. నిజే
సరకుచున్నాఁడఁ (బౌణమువిడచి భిన్నుడగును.)

నార:—కన్యా ! ఆవగింజులెఱిగో దప్పిపోయితివిగాని లేకున్న గన్నీయ
నీకే నాలసింపచ్చును.

విదు:—(నారదునితో) మహాత్మా ! గుహప్రధానమగు స్వయంవర
మునకు గులహసవసరముగద.

నార:—అగును నేనెఱుంగితిని ? కర్ణనియందు నాకు భేదముండునా
ఇంకొకరియందు ప్రేమముండునా (దుశ్శాసనునితో) యవరాజా!
ఆలశింపకుము.

దుక్కా:—(తనలో) విలువిద్య నెఱుంగని నేనెట్లు కార్ముకముబట్టు
దును (అలోచించి) కానిమ్ము చూచెదనుగాక (అని ప్రయత్నించి
కన్ద దుర్యోధనులవలెనే చిన్నబుచ్చుకొనును)

నార:—(కృష్ణునితో) దేవా ! వాసుదేవా !

అనుబంధము. 11

కృష్ణ:—మహాత్ములు దీర్ఘదర్శులుగద.

శకు:—బలగామ, సాత్యకులు మిన్నకుండిరేమి ?

సాత్య:—నీవుంటివను తలపున.

శకు:—నేనురారాజుతో విలాసార్థముగఁ జూడవచ్చితీని.

సాత్య:—తదితకులు నల్లవేలగాఁగూడదు ?

నార:—శకుని, సాత్యకుల వాగ్వాద ముత్తిక్రిమించునట్లున్నది. ఇతఁ
జాలించి కార్యసాఫల్యమునకు యత్నింపుడు.

దృప:—క్షత్రియు లికెవ్వరు సావాసింపినచో మిగిలినవారు కడం
గుఁడు. నందేహింపకుడు.

బోహ్మ:—(ఒకరి మొగ మొకరు జూచుకొందురు)

అర్జు:—(లేచి) (కృష్ణ, నారద, ధర్మసంపదనులకు మ్రొక్కి—)

(తనలో) కుంభ సంభవాశీర్వాద ప్రభావమా ! నాపైదయా
యుంచుము. (అని విల్లెక్కిడి యంత్రముఁవ్రుంచును. గోపడి పాస్సని
మెడఁ బూలహారముంచి నిస్ససలోపలికిబొంపును)(కృష్ణుడుముదలగు
వారు సంతోషింతురు) (దుర్యోధనాదులు కోరిధము సూచింతురు.)

నార:—పాంచాలదేశాశ్వినా ! దృపదా ! ఇతఁడెడయక నీవట్టి నీ
కార్ముక విద్యానిపుఁబండిగు భూసుర ప్రేమనకొసగి కళ్యాణ
ముసరింపుము.

కర్ణుః—మునిపరా ! అభర్థమగీకారమా ? బ్రాహ్మణుఁడు క్రమముగ నాల్గుజాతులకన్నియాల స్వీకరింపవలను పడినను దొలుతనే క్షత్రియాంగవఁ గొనడగునా ?

దృపః—ఎవ్వఁడనీమి స్వయంవరము నందీ ప్రశ్న కవకాశమే లేదు. నిర్ణయించిన విధమునకు మార్పు కలుగునా ?

నారః—అంగరాజా ! నీవేజయించిన నీకే యర్పించెడివారు. సూతకుల సంజాత మభ్యంతరపెట్టెడిదా ?

శకుః—యీదృఢదుఁడు, ఇప్పుడీ నీ బ్రాహ్మణ వటునకీమ నెంచియే నిమిత్తమౌతిముగ స్వయంవరముఁ జాటించి రాజలోకమున కవ మానము ఘటించెఁగానఁ నవశ్యము దండుడు.

దుశ్శ్యాః—మామా ! గాంధారరాజా ! లెస్సగ గ్రహించితివి.

దుర్యోధః—బుద్ధికి బృహస్పతి తుల్యుఁడు.

కర్ణుః—ఈయది నిశ్చయము. వృషద నెట్లేని బరిభవించి తీరవలయు నాచరికి బానిసలైన మమ్ము ఓకొనువాడెవ్వఁడని గలిగిన ముందంజ వేయుగాని ఎరుషస్రంగపుల శతకంఠ మనశ్శ్యమే లేదు. మేము మాంజ్ఞేనప్తః పిండిచువారిముఁ గాము.

దృష్ట్యః—ఓయీ ! సూత్రపుత్రా ! విడువరేమి ? విడువక నేమొనర్పఁ గలరు ?

భీముః—ఏమొనర్పగలరా ! అస్మదట్టహాసానలమున నల్లులగతి మాడి పోగలను ?

నారః—(విడుచునితో మెల్లగ) విదురా ! ధూమజాలావృత విస్ఫులిం గముపగిదినున్న నీతెడు భీముఁడా ! యేమి ?

విదు:—దేవరకు దెలియని యంశముండునా ?

నార:—(కృష్ణునితో) నందనందనా! వీరుపాండవులని యీవగుటగహించునైతి. నా విలుకా డర్జనుడే యగునా ?

కృష్ణు:—(చిరునవ్వునవ్వును)

నార:—(కృష్ణుతో) రాధేయీ! ఏలవిజృంభించెదవు. శాంతింపుము.

కృష్ణు:—దృపమనైగల కసిదీరక మున్నె శాంతింతురా ?

అర్జు:—ఓయీ! అవివేకీ! కన్యా!

చ. తనయనుఁ గన్నవానిపయి ♦ దప్పిముఁ జూపుట పాణిగాదు చే
కొనిన, నశుస్థలంచుటలు ♦ కూడునుఁగాక, భిక్షత్పితాపమీ
మునరుచునో కడంగుము రి ♦ ణోర్వీకి బిడ్డలుగొట్టిలాభముం
దునె? వినువారునవ్వో? క ♦ మంగడునోన్ముఁ గాదనుముఁడా!

దుర్యో:—(స్వ) యీతడు నిజముగ నచ్చినుడే (ప్ర) ఓ యీ! ఇంద్ర
నందనా! మానాభిమానములు గంగపాలుఁడేసి భూసుని వేసమున
నింటింట బిచ్చమెత్తుటకంటె హస్తాస్పద ముండునా? నైచ్చ్య
ముండునా?

భీము:—ఓహో! గర్వోన్మత్తపలాపీ! ఎందఱునుహామహులవస్తానమ
నుభవింపలేదు. ప్రస్తుతిమున నీవేనాన్యుము. ఏమిండువా!

ఉ. పట్టెటామిత్వయంత్రమును ♦ నేసెద నాద్రుపదాన్తి జాతఁ జే
పట్టెదనంచు ఎచ్చితివి ♦ పట్టితివిల్లు నదిశ్య శాస్త్రుఁ
గొట్టఁగలాడటంచు, నను ♦ కొంగ, జరించుట మానిగాని, రా
పట్టితనంపులీలఁ గను ♦ పట్టునె? యింతటి పెరిగెద్రుమే?

పినతిగ్రడి కుమారులనియైన దలంపె, పాపకార్యాచరణము,
కులవినాశనమునకు కారణమని యెఱుంగక, మాకనేక కష్టమలొదవ

జేసిన మూఢ మానసుడవు నీకు మానాభిమానముల తారతమ్యము గూడ దెలియునా ?

కర్ణుః—ఓయీ ! వాయుకుమారా ! యుక్తాయుక్తపరిజ్ఞానశూన్యుడవై కారులాడకుము. మహాభిమానియగు కురురాజ్యునికా ! తారతమ్యము దెలియకుండుట.

అర్జు—ఓరీ ! సూతాధమా ! మితిమీరి ప్రేలకుము. రణరంగమున కవతరించి ఘోరుడవేని జయింపుము.

నారః—పాకము ముదిరినలాభములేదు. చేయదలచితిరేని యుద్ధము నకుప్రకమించుకు. లేదా ! వివాహమునకు సన్నాహమొనరింపుడు (కర్ణునితో) కర్ణా ! మగిడెదవా ? (అర్జునునితో) ఫల్గునా ! జయకాంతనుఁ గూడఁ జేపట్టుదువా ?

కర్ణుః—తాపసోత్తమా ! కంఠగత ప్రాణుడగువరకు నీకర్ణుడు వెనుదీయునా ?

అర్జు—నిన్ను జీవమాత్రావసిష్టునిఁ గావించికాని శాంతింతునా ?

దుశ్శా—వాక్కులతోనేమి ? చేతలకుఁ దలకొనుము.

భీముః—మిట్టివడకుము ! కౌరవ భైరవార్భాటములకు వెరవము. సమరమున విడువము.

(నకుల సహదేవులు సిద్ధమగుదురు.)

కౌరవులు నాయత్తపడుదురు.

నారః—

అనుబంధము. 12

(తెరపడును.)

తొమ్మిదవరంగము.

(భైరవాలయమున బూజసేయు జరాసంధుడు.)

జరా:—దేవాదిదేవా! సకలసాపదిధ్వంసకా! సమస్తశత్రోచ్ఛాటకా

కా. నీవేతండ్రివి, నీవైదైవమవు, నీ ♦ వే లోకపాలుండవు

నీవే నాసకలంబు, శత్రుజన వ ♦ హీనభూత! పాపఘ్న! సం

భావించున్, గొలతున్, నుతింతు పరమా ♦ త్యా! భక్తిసంరక్ష! న

న్నే వేళన్ గృహనోమి యాప్తితము లీ ♦ వే! నన్నుమన్నింపవే!

(అని కొబ్బరికాయకొట్టి విగ్రహమునకిరువైపులనుంచి) కర్పూ
రపు హారతియిచ్చి, (నమస్కరించి) ఓహీ! సేవకా! రాజకుమారుని
గీసికొనిరమ్ము!

సేవ:—చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

జరా:—(లేచి కత్తిచేపట్టి యెదురుచూచుచుండును)

రాజకు:—(నమస్కరించుచు)

అనుబంధము. 13

సేవ:—దేవా! ఇదుగో రాజపుత్రునిలంకరించి తెచ్చితిని.

జరా:—ఇటుదెమ్ము.

సేవ:—(రాజసుతుని చేయిబట్టి జరాసంధుని దగ్గరకు తీసుకొని
పోవును)

జరా:—(కత్తిపైకెత్తి నరుకపోవును) (తెరలో)

ఓయీ! జరాసంధా! అగుమాగుము.

జరా:—(అరించి) ఎవరీవారియట (తెరలోజూచి) ఓహూ! ఈ

భూసురశ్రయ మెవ్వరు? (కత్తివచ్చును)

(ప్రవేశము బాహ్యుణవేషధాతులగు కృష్ణ. భీమాత్తునులు)

జరా:—బాహ్యుణశ్రేష్ఠులారా! ఇటుదయచేసి మీ మీ యభీష్టము
తెలిగించి సంతృప్తిపడసి నన్నాశీర్వదింపుడు.

కృష్ణ:—మా యభీష్టానుసారము నెరవేర్చెదవా?

జరా:—సందేహముండునా? సెలవిండు.

కృష్ణ:—రాజవధోద్యోగమును వీడుము. మా కదియే కోరిక.

జరా:—(స్వ) ఓహూ! ఇది యేటికోరిక. వీరు భూసురవేసపు
మోసకాండ్రోయేమి? నేనీ యాలయమున కరుదెంచుటకు మున్ను
స్వామికై గొనివచ్చు పూజాద్రోవ్యము తెవగో బలాత్కారమున
గొంపోయిరనివింటిని. చైత్రకాద్విపై గల భేదీత్రయము బ్రద్దలు
కొట్టిరనియు దెలిసె వీరు వారేమైయుందురా! (వారల జూచి)
చూడఁగ, నా యూహయే నిజమనితోచుచున్నది. అయిననిట్లని
యెద. (ప్రకాశముగ) విపులారా! ఇదియేటివాంఛ? అదియునుం
గాక, మీయాకృతులకు, వర్తనకు భేదమగుపడుచున్నది. యీమీ
సములు శుద్ధ శ్రోత్రియులగు స్నాతకుల కుండదగునా? కలియు
గముప్రవేశింపక మున్నే యధర్మమా?

కృష్ణ:—అబ్బ! ఎంతటి ధర్మతత్పరుడవు. కావున నేనా! నిష్కార
ణముగ నీరాజకుమారుల నేటలవిధమునఁ దెగటార్చుట? గోవధ
సల్పి పాదరక్షలు దానమిచ్చువాని పగిది జీవహింసఁగావించి
భైరవపూజజేసి సంతృప్తిజెందుచుంటివా? ఇంతతో నీపాపమా
బాయనా? పుణ్యపాపములు రెండునుఁ ననుభవింపక త్వనను
కొంటివా? “అహింసాపరమోధర్మ” యనెడి నీతివాక్యము నెన్నఁడు

వినియుండవా ? కావున మాచెప్పినట్లాచరింపుము. లేదేని నిన్ను విడవము చిరకాలమునుండియున్న పగసాధించి తీరెదము.

జరా:—యేమేమి ! మీకును, నాకును వైరముగలదా ? చిరకాలమునుండియూ ! ఎప్పుడెచ్చట నేనందర్భమునఁ గలహించితిమి ? ఒకవేళ కలదుగాక, క్షత్రియోచితముగ మగంటిమిఁజూప నగుగాని యీ మాకువేషములేల ? ఇయ్యది నీతియూ ? అభిజాత్యగౌరవ వినాశనముఁగాదా ?

కృ:—నీపాటి నీతిఁదెలియని వారముఁగాము. వృధానంగములతో బసలేదు. క్షత్రియకుమార హింసమాని మాయానతివిధమున మెలంగుదువా ? లేక యుద్ధమొనరింతువా ? చెప్పుము.

జరా:—ఓీ ! కవటాత్మా !

మ. కుటిలారాతి మదేభ కేసరి పద్మ ♦ మున్ భరవాంఘ్రిద్వయో
శ్కట నీవా పరతంబు దానరతు నే ♦ తన్నాత్మఁ డంచెంచియీ
విజృంభణంబులఁ బల్కజొచ్చితివె ? నిర్భీతి మదీయప్రభా
వటిమన్ జావగఁగున్న వానిమని మీ ♦ భావంబులం దెంచుడి.

అటుకాదని తప్పుకొనింపుచుని నాపాదంబులంబడుదు (అని కత్తి దూసి నిలచుండును.)

కృష్ణ:—ఓీ ! పాపీ ! తృప్తపడకుము !

ఉ. నింజెను నీదుపాపములు ♦ నీదగునాయుప్రసాద ! నేటితో
బంజెను రాజపుత్రుల తి ♦ పరిభ్రమింప మిట్టిపాటు? మూ
ర్ఖుండవు నీనిమిత్తమయి ♦ కోరి యుద్ధిక్షిరుడంపమమ్మ ! భీ
ముండితడాతఁడప్పుడు ♦ మోరక ! కాంచుము నేనెక్కిష్ణుడన్.

(కృష్ణ భీష్మాదులు యెప్పటి రూపములు జూపుదురు.)

రాజు:—మహాత్మా! మాంరక్ష! మాంరక్ష! (అని కృష్ణుని పాదములపై బడును)

కృష్ణు:—ఓయీ! భయపడకుము. (లేవఁచీయును)

భీమ-అర్జు:—(రాజకుమారుని తమమధ్యకు దీసుకొందురు.)

జరా:—(నవ్వుచు) ఓసీ! యాదవా! నిన్నుఁ గాంచిన నవ్వు వచ్చుచున్నది. ఎంతిమిగవాఁడ వైతివిరా! మత్స్యతాపము లప్పుడే మరచితివా! సిగ్గులేక భీష్మాదుల బలముఁజూచుకొని నాపైవచ్చితివా? నాసేనకునకు పైతిము మెంచి యగురావుము విడిచి నట్లనడి సముద్రమునఁ దాగిన శూరుఁడవుఁ గావా నీవు? ఛీ! ఛీ; నీతోనటరా! దుర్జిరీక్ష ప్రభావుఁడగు నీ జరాసంధ నృపతి యుద్ధమొనర్చుట?

అర్జు:—ఓయీ! మాగధా! విఠిమీరి మాటలాడకుము. రణమొనర్చెదనో! రాజసూయమున కేతొచ్చెదనో, చెప్పము.

జరా:—ఓయీ! పాథా! ఈ గొల్లనితో బాటు, నీ పౌరుషమును నశింపెనా? క్షత్రియుడనై మారువేషమున నవమార్గమునఁ బురప్రవేశ మొనరించితివి. ఇయ్యది వీరధర్మమా? సాటివారు నవ్వరా? ఇట్టి నీతో సంగ్రామమునకుఁ దలపడుట నాకుఁ గీర్తియా? అది యటలుగఁ పిన్నవయస్కుఁడవే!

భీము:—ఓయీ! జరాసంధా! ఏదియో యొకయుక్తినిఁ దప్పించుకొన నెంచితివి కాబోలు. నీ యాటలీ భీమునికడసాగవు! పార్థుఁడవయసున జిన్నవాఁడయిన, నన్నుఁ డీకొనుము.

జరా:—ఇది ధర్మము. క్షుత్రియోచితము. నాకంటి కొకించుక తాళిన
వాడవు నీవే ! రారమ్ము. పాలికలనికిఁ బోవుకము.

(భీమ, జరాసంధులు నిష్క్రమింతురు.)

కృష్ణ:—అర్జునా ! మనమును సమీపించి చూతమురమ్ము.

(యిర్వురు నిష్క్రమింతురు.) (తెరపడును.)

(సేవకుడొకడు ప్రవేశించి.)

సేవ:—మా ప్రభువగు శిశుపాలుఁడు నాచేతికి యుత్తర మిచ్చినపుడు
“సేవకా ! గిరివజ్రమార్గమునఁ జని నేను పాండవరాజసూయాధ్వో
మున కాటంకము గలిగింపఁబోవు చుంటి” నని జరాసంధ నృపతి కేఁత
గించి, పిమ్మట సుయోధన చక్రవర్తికడ కేగుచునియె గద. ఇచ్చ
టకు వచ్చునప్పటికి కృష్ణ భీష్మాదులు యుద్ధమునర్చి జరాసంధ
వధఁ గావించిరని వింటి. నింకెవరితోఁ జెప్పుమును. యీ గారు
మాత్రము రారాజున కందఁజేసెదగాక. యేమి కావించి యేమి
ప్రయోజనము. మాయలమారి కృష్ణుఁడు పాండవ పక్షమున నుండి
సంతికాలము. వారికేలోపమును రాసియుండు. కానిమ్ము. నా సచి
నేను నెరవేర్చుకున్న స్వామిద్రోహ నగుచుగద. ఇంక హస్తినా
పురమునకే పోయినను. (నిష్క్రమించును.)

ప ది య వ ర ం గ ము .

—:0:—

(అలోచనాభవనమునఁ దుర్యోధనుఁడు సూర్యుండి) అనుబంధము. 14

నాకనుసన్నల నైలంగవలసిన పాండవులు రాజసూయ మాచ
రించుటయూ ! నాకాస్వాన మంపుటయూ ! ఔరా ! కాలమహిమ !

ఎన్ని శ్రమల యంపుచున్నను యెట్లెట్లా తప్పించుకొని చెలరేగు
చున్నవారు కాని, నశింపరైరిగా ! కానిమ్ము, జరాసంధశృవతి నేమా
యోపాయముననో వంచిందిరిగాక. చండప్రతాపుఁడగు శిశుపాలుఁడు
లేడా ! యీ యాగమెట్లు పరిసమాప్తి నొందునో కనుఁగొనెదఁ గాక.

సేవ:—(ప్రకాశించి) మహారాజా ! జయమగుఁగాక.

దుర్యో:—ఏమిరా ! విశేషము ?

సేవ:—దేవా ! శిశుపాలశృవతి తమకీ జాబంపఁ గొని వచ్చితి (అని
జాబిచ్చును.)

దుర్యో:—(పుచ్చుకొని) సరే ! నీవుపోమ్ము.

సేవ:—చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

దుర్యో:—ఎవ డురాయక్కడ !

భటు:—దేవా ! ఏమి సెలవు ?

దుర్యో:—నీవు పోయి కర్ణ, శకుని, దుశ్శాసనుల దీసికొనిరమ్ము.

భటు:—చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

దుర్యో:—(జాబు విప్పి) శ్రీమంత్ మహారాజ రాజ బిరుద విభ్రాజిత
హస్తినాపుర సామ్రాజ్య లక్ష్మీకళత్ర శ్రీ సుయోధన సార్వభౌ
ముల దిన్యాసముఖమునకు చేదినాథుఁడు సమస్కార పురస్కరముగ
వాసికొను విగ్రహం ! నేను పాండవ రాజసూయమునకు సేనాసమే
తుఁడనై చనుచుంటి. శ్రీమీరునుఁ మీ ప్రయత్నముతో విచ్చేయఁ
బాఁగింతులరు. పైవిషయముఁ దామే గ్రహింపఁగలరు. (అనిచదివి)
అహా ! నే నూహించి సల్లి యీతఁడును స్థిరపడియుండె. నితఁడు
సామాన్యుఁడుఁ గాదు. పాండవులనేమి కృష్ణుని సయితము లెక్కఁ
గొనఁడు. యీ క్రతు విధానమునం దేదో యొక భంగి

పోరాటమున కుపక్రమించితిరును. యుద్ధమే స్థిరపడినను, జంకు వాడు కాదు. తత్సమయమున నేనునుఁ సాయపడి కృష్ణసమేతముగ కొంతయుల నంతమొందించెదగాక. బౌరా ! పాండవులు. రాజసూయము. అబ్బా ! పరశ్రేయో సహనశీలతయే ధర్మముగా గల భూభుజుల శ్రవణముల కీపల్కులు ముల్కులుఁ గావా ! కానిమ్ము. చూచెదగాక.

(దుశ్శాసన, కర్ణ, శకుని ప్రవేశము)

దుర్యోధుఁడు—యిటువచ్చి కూరుచుండుడు !

(కూర్చుందురు.)

శకుఁ—సుయోధనా ! మమ్మేటికి పిలిపించితివి ?

దుర్యోధుఁడు—మామా ! ఏటికని యడుగుచుంటివా ?

కర్ణుఁ—కొంతేయ వృక్షచ్ఛేదన మాగ్గ మాగోచింపుటకా ?

దుర్యోధుఁడు—అలోచన మేమున్నది ! “సైన్యసమేతుడనై రాజసూయో ధర్మమున కేగుచుంటిగానఁ మీరునుఁ దగుప్రయత్నముతో వచ్చి డరుగాక”యని శిశుపాలుఁడు నాకీజాగరిపియుండె (అని ఉద్ఘోషముఁ జూపును.)

కర్ణుఁ—ఒహూ ! అటులనా ? ఇయ్యదవ్యమాచరణయము. పాండవ, యాచవ, సంశమహాసముదములు ఘూర్జిల్లు జేయుట కిదియే మంచినమయము. నవకుండ నుండఁగా ధీశ్వరుడగు సుయోధన సార్వభౌముడు, నిర్వక్రచక్రాకసు స్ఫురిత దుర్గరదోర్ధ్వక్షుడగు కురురాజుచే అభిమాన జననుడగు రారాజు, తమవంటి సామంతుల కెండరికో వందనీయుఁడై శాసకుడై యుండెననుట మరచి గర్వా తి కమున నొడలుచెలియక విగ్రహిగుటయా ? అంతతో నూర

కుండక, రాజసూయముఁ దలపెట్టుటయా? చోరవృత్తిఁ బురంబు సొచ్చి మానాభిమాన విహీనులై, మాయోపాయమునఁ జరా సంఘుఁ నధించుటయా? ఇట్టికుత్సితులు ఇట్టిదుర్మార్గులు, ఇట్టియా గర్భశైత్రువులు, రాజసూయానంతరమున మరింత పెచ్చు పెరిగి మఱి దృఢపాశముముగఁ జూడఁకుందురా? కత్తిఁగట్టకుందురా? కావున గోపపాశతోఁ దుస్సమిదగినదానిని గొడ్డలిబూను టగత్య మగు నుపాధివగకేల యుపేక్షఁజేయువలయు. శరీరాంగములలో నేది పోయిన జికిష్సఁగోసునెడల, తదవయవమును సంపూర్ణముగ బాగు సేయవలె. అదేవా! ఖంజింపవలయు. నంతెకాని సమూలముఁ జెడు మఱుకుఁ జూచుచుందురా? అట్టి కురురాజ్య శరీరపాండవాంగము కేవల వచనామృతపిదమచే వలనుపడమి శత్రువైద్యమే యాచరింపవలయు నస్వీకుతాని స్వాస్థ్యముఁ గలుగదు.

దుర్యోధుఁడు:—మిత్రమా! నీ యూహామిక్కిలి క్లుఘాపాత్రము.

శకుఁడు:—నాకింకొక యూహాచన కలుగుచున్నది.

దుర్యోధుఁడు, శకుఁడు:—అదియెన్ని?

శకుఁడు:—పాండవాభివృద్ధిగని, యోర్వలేక, “సుయోధనుడే జన్మము బాడొనరించె” నని లోకులనుకొనుట కవకాశ మేర్పడకుండ మన సేనల శివుపాలుల కొనగి యువసర సైన్యము యుద్ధ మొనరించుట కార్హజేసి, మనమును స్థలమును నేమియు నెఱుగని వారి పగిది నిమిత్తమాత్రముగఁ గన్పట్టెట యుద్ధము.

శకుఁడు:—ఇదియు బాగుగ నున్నది.

దుర్యోధుఁడు:—మామా! దూరదృష్టిఁ గలవాడవు సుమా!

శకుఁడు:—మహారాజునకు మేనమామ కాదా!

దుశ్శాసనము:—మనమింక రాజ సూయమునకుఁ బోవ సన్నాహ మొనఁ
బెంతమా!

దుశ్శాసనము:—అభ్యుత్థర మేమి నంను పోవుచుము.

(అందఱు నిష్క్రమింతును)

(తేరిన మను.)

పంచమకాండ పరిచయము.

— ౨౫ —

(యాగశాల, పాదపులు, కృష్ణాంబు, పిష్టి, ద్రోణ, నారద, భామ్య, కష్ట, శకుని, దుశ్శాసన, దుశ్శాసన, ఉపహుతులను, ఇది కొందఱు రాజులు, మనలు, సూతునిది యందుక.)

ధర్మ:—(శిష్టునితో) తాతా! దేవతతా!

మ. కులవృద్ధుడవు నీవు, దేశీయము, నీ కిచ్చి దేశము, భర్తవ
స్థిలు, నీవను దేవతదనుయ, మోఁ నుబారి నీ కిచ్చుచుంటా
గలిగెగాదె జయము మాగమనం నిచ్చింపుము. నీ నా
వలనగాదగు కార్యమేదో యింక చెప్పింపుము. బ్రహ్మచర్యం.

భీష్మ:—ధర్మరాజా! యీసభ సందర్భ ముననియులుండె, నేనా
యిందుకు సమ్మతించును! అయిన నడిటివికాన నాయోసినకొలది
వచ్చిచెడి (నదర్శనము) నభిమానులరా! నేనీ పంచులైనను
విమూల్యతత్వమునంతటికీ యీ విషయమున నన్న గోచరమున మీ
యెల్లరి యంగీకారము నొందుటయిది. భీష్మరాజుల గొప్ప
కుసు. శ్రీకృష్ణ! పరాత్పరా! సుమింపుము. యధిశా!
వినుము. యాగానంతరిమున, సకల సర్వములను, నిరుప

మాన చక్రితుడును, సమస్తలోక వందనీయుడును, నగు నొక
నుహానుభావుని బూజింపవలయుననియు, క్రతువంతతో సమాస్త
మగుననియు, బైలవలన నెఱంగితిగాన స్మృతిస్థితిలయ కారణుడు,
లీలామానసు నిగ్రహుడు, సకలచరాచరపరుడు, యాగకర్తయు,
భోక్తయు, నగు నీపరాత్పరునకు, నీభగవత్స్వరూపునకు, నీగోపాల
దేవునకు, విధివిధానముగ సర్వస్వపాద్యము లొసగి, పూజింపుము.
నానిచేయని మహాధర్మశలాత్తయు, సకలలోక కల్యాణము, నిహ
పర సౌఖ్యము కలకూసును. ఇది మే నాయభిప్రాయము.

ధర్మ:—మహాత్మా! శాంతిపవా! నీ కూసతి మూర్ఖమునఁ ధరించి,

ఉ. ఎచ్చనినామ ధర్మగణ • మీ, భవబంధనిమోచనంబొ, తా
నెచ్చనిబొద్దు నమ్మి నీర • యుచేఁ జయింపుఁ డాచరిత్రిఁబం
చెవ్వడఁబోయెనో భగవంతు • ఎచ్చఁడు, సర్వసముదేవండు నే
నమ్మి నీరైన కృష్ణుని • చాల్చుములీనభఁ బూజనత్పెడన్.

సమాదేవా! అర్చనప్రతిఁ గొనిచెఱుఁ.

సహ:—చిత్తము (నిష్క్రమింపఁచును.)

శిశు:—(ధ్వ) పో ఇది మేయంచినయహు పోరాటమున కుపసమించి
క్లిష్టఁ డెట్లని పరిభరించెనగాక (ప్ర) ధర్మహ! ఏమనీపవిశాలత?
తిగునునని యాముషులెఱి చెప్పటము, యుక్తైశుక్త వివేచన ము
డిగి, యీ గొల్లపూరికిచ్చునని నీవు సంగీహుడవగుటయు, విశిష్ట
జరానీక భరితగుగు నీ సభాచుధ్యమున స్థిరమగు యాదవుడు
పూజగొన నీ గురువురా?

ఉ. శిష్టనామమానమునఁ • జేకురు చుగ్గిశిముం దలంప కే
దుష్టునిఁ బొదుబోతుఁ బటి • తున్ యదువంశజుఁ జోరునిన్ కుల

భ్రష్టునిగొల్చుకంటె నొక ♦ పంచమునేవయెనర్చుట మహిమా
తృప్తపథంబుగాక మది ♦ నొచి తృజిపు మభీష్టకార్యమున్.

(పాండవులు నల్వరును, భీష్మ, ద్రోణులును, కోపముసూచితురు)

శిశు:—(భీష్మనితో) ఓయీ! నిన్నుగా కుమారా! తలయుఁ గడ్డ
మునుఁ దల్లబడినంతనె ధర్మవేత్తైవైతివా? అడుగుటయేఁ దడవుగ
“కృష్ణు నర్చిపుము, గిష్ణునర్చిపు” మని బోధించి, యస్మాదృశి
మహీనాథుల కవమాసముఁ గలిగింప నెంచితివా? నీవస్మ్యమిష్టనిప
గలవా? ధర్మజుడిగలుగునా? (కృష్ణునిజూపి) ఎలా పెంగ
గ్రహింపఁ జాలునా! అవక్ర పరాక్రముఁడగు నీ శిశుపాలుఁడు,
అరి మదమాతంగ పంచాసన నన్నిభుండగు శిశుపాలుఁడు, సకల
ధర్మస్వరూపుఁడగు శిశుపాలుఁడు, వీక్షింపుచుండగనే యిదియె
యకార్యమా? ఇంత నీచమా? ఇంతఘోరమా? ఓ! ఛీ! ఈ
దుర్మార్గు పూజ కేనిష్టపడను. ఈ జూరుని నేవించుటకే సంగీక
రింపను.

భీము:—ఓరీ! మూర్ఖా! వైద్యా! ఏమూరివి? (అనిమహాకోపమున)

మ. విమలారాతి కులూటవీరహస దో ♦ ద్విష్టానతాపాగ్ని సు
భ్రమ భీభత్సనశీకృతాఘం ధరా ♦ పాలుండు, భీముడు! వి
కృను కేలిక నిమరూపుమాప్తి, సుర సు ♦ ఘోరెల్లెఁ గీర్తింపఁ ని
య్యములు గృహునిఁ బూజనల్పునని నీ ♦ యాస్మిస్థితీకానమ్ముమా!

(అని మీదికురుకబోవఁ ధర్మరాజు వారించును.)

భీష్మ:—భీను నీనా నీవేటికి కొంచెర పడియెదవు. శాంతిపుము.

(శిశుపాలునిజూచి) వీనికి వినాశకాల మాసన్న మైనట్లు దోచు
చున్నది. కాకున్ప భగవంతుని దూషించుచా!

శిశు:—ఓరీ! భీష్మా! నాకురా! కాలమానన్నమగుట! ఎవరికినమీ
పించినదో యిప్పుడేచూచెదవుగాక క్షణమాగుము. (కృష్ణునితో)
ఓరీ! యాదవా! ఈ మూర్ఖులు నిన్నగ్గించినన, దగుమనని యెట్లు
గీకరించితివిరా?

చ. నిరతము గొల్లచేడియల ♦ నేస్తమునకొ జరియించునట్టి కా
పురుషుడవీవు! నీకులఁ మ ♦ ముంగనియైనను, భీతిలేక, సి
గ్గరివయి యర్హ్యపాద్యముల ♦ నాదగడంగితివార! కండకా
వరమునఁ గ్రించుమీదెరుగ ♦ వా? శిశుపాలుఁడు నిన్నునైచునా?

మగఁటిమిఁగల వీరుఁడవేని సంగ్రామంబునఁ నన్ను జయించి,
యటుపై నీసచసేవఁ గైకొనుమా. అంతెవరకు నిన్ను విడువను. నిన్నే
గాదు. సురాసురు లష్టపడిననుఁ జించి చెండాడుదుఁని దలంపుము. ఓ
సేనానాయకులారా. మిత్రులారా! పెండు యుద్ధ సన్నిధులుఁగఁడు.
కృష్ణు. —ఓరీ! చైద్యా! శిశుపాల! ఎంతిఁగో సంతవాడవైతివిరా?
చ. ముచ్చితి వేము? నాడునను ♦ మార్కొని, సంగరమందుఁగుక్కితో
లువిడిపోవ? తీవ శిర ♦ వ్యముఁ సైపగ లేక? బుద్ధి లే
కరమువిడి, శిష్మునిఁ మ ♦ హాత్మునిమీరిన పాతికంబు, నీ
శిరమునుదృంపదే! చెనటి! ♦ చెల్లెను బత్తమునీకు భూమిపై.

సాక్షాతి కోరిన నూరు వరింబులకు సింహాకృతియే శేషించి
యున్నది. ఏతత్కారణమున శాంతించి చెప్పుచుంటి. ఏల మడశెదవు.
నాయునదే మాలకించి సుఖంపుము.

శిశు:—ఓరీ! పండా! స్వభావసుభ చాంచల్యముఁగల యంగన
కొరకు, బూరుబుంతిగు వైరిగొల్లనితోఁ బోరాడుట క్షత్రియోచి

తముఁ గామి. మగిడి పురంబున కేగితిని గాని, మగంటిమి చాలక
టరా? మూర్ఖా! నేఁడు నాకు బల్లెముఁ దీరెనా! వరశతంబున
కొకటియే తక్కువయ్యెనా? పూర్ణమగు నెడల నన్ను వధియింపఁ
గల మగతనముఁ గలుగునా; అటులై నఁ నో వెకలి! ఓచెనటి!
ఓమఁదాంధా! ఇదుగో హతముగుచున్నావు కాచికొమ్ము.

(అనుబంధం 15-i)

(కృష్ణుఁడు చక్రమును, శిశుపాలుఁడు విల్లునమ్ములును ధరింతురు.)

కృష్ణుఁడు:—

ఉ. నేవసుదేవనందనుఁడ ♦ నేని! మహాత్తర ధర్మమార్గ సం
భావుఁడనైతి నేని, జన ♦ వంద్యునిఁ భీష్మునిఁ దిట్టినట్టి దు
ర్భావునిఁ జైద్యమూర్ఖము ధ ♦ రంబఁడవైచి, జగత్త్రయైక సౌ
ఖ్యవహమున్ ఘటించి, యశ ♦ మందెడిగాత! సుదర్శనంబిటన్.
(చక్రముఁ విడచును. శిశుపాలుని తల తెగిపడును.)

ధర్మ:—(విచారము సూచించును) (భీమాదు లానందింతురు. కణ్ణా
దులు లేచిపోవుదురు)

భీష్ము:—పాండవాగ్రజా! ధర్మముజయించె, నధర్మ మహగంటె ఏల
విచారించెదవు? పరను సంతోషమున నీమహనీయునర్చింపుము.
(అని కృష్ణుని జూపును.)

ధర్మ:—తాతా! మహాత్మా! అట్లే గావించును.

(కృష్ణుని పాదములుఁ గడిగి పూలహారము మెడఁవేయుట నటించుచు)
(అనుబంధం 15-ii)

(హారము మెడనుంచును తెరపడును.)

పంచదశాంకము.

(మమసభాభవనముప్రవేశం దుర్యోధనుడు.)

దుర్యోధ:—(సభనంతయు బరిశీలించుచు) నాశ్చర్యము. నసహిష్టము నటించుచు (దలపంకించి)

అనుబంధము 16.

బౌరా! నాదాయలగు పాండుపుత్రులు, గర్భవిరోధులగు
కౌంజేయులు, నాకన్నలయెనుట నిట్టి వైభవమునఁ దులదూగుటకే
స్వస్థ సమ్మతంపగలను! ధర్మమభివృద్ధి గాంచుననియు, సధర్మము
కులప్రియ మొనర్చుననియుఁ జెప్పదురు గాని, జరాసంధ శిశుపాలుర
సన్ధ్యాయముగఁ జదిచిన యీ పాపులకే జయమగుచున్నదే! ఆహా!
మేమి యీ మమసభా రామణీయకము! ఏమి యీ శిల్పికల్పనా
చాతుర్యము! ఏమి యీ నిష్కాణనైపుణ్యము! చిత్ర చిత్రతానంద
సంధానముగి గవాక్షిమాలు, మనోహరము శిలావినిర్మితమిట్టి ప్రదేశ
ములు, సయిన సర్వవిరాజిత గౌరవాన్ని నాపానములు, స్ఫాటిక శిలా
రచిత సరుసమ నివాస ముదిరములు, నిర్మలజలపూరిత సరోవరములు,
సరోవరాంతగాత్యంతాపిలసిత శతస్త్రవములు, నానావిధకుసుమఫలభరిత
సవినోద్యానవనములుఁ గలిగి “కేవలమధవైకవేద్యమా” యనునట్లు
యీ ప్రదేశ మెంతయుఁ మచ్చదగియున్నది. ఇంక నాలోపలిభాగ
మొంతగనుండునో పోయి చూచెదఁగాక! (అని వెళ్ళి ద్వారమును
భ్రాంతిచే నష్టమునకు వల బ్రక్కఁగొట్టుకొనును. తెఱలో శౌర్యపతి,
పరిచారికిలు నెవ్వరుదురు. (దుర్యోధనుడు విని సక్రోధుడై) ఎవరీ
శన్నుఁగాంచి పరిహసించువారు? (తెఱలోజూచి) ఓహూ! శౌర్యపతి

పరిచారికా సహితమై యచ్చటనుండి యిప్పటి వ్వారపు తాకునకు నన్నుజూచి నవ్వియుండఁజాలు. బౌరా! ఏమి వీరి గర్వము. ఏమి దీని మదోన్మత్తత. నీతి దీని నిర్లక్ష్యభావము రాజరాజను వెరపులేక పరపురుషుఁడను శంకలేక, నిర్భీతిగ నిరాఘాటముగ దాసీజనసహితమై, నన్నుఁగాంచి నవ్వుటయా? ఏమి దీనిభావము? ఆజ్ఞామాత్రపరిపాలిత నవఖండమండలాధీశ్వరుఁడు దూతకృతవైరి వారదోష్టర్షప్రతాపుఁడు, నిఖిలరాజన్య కిటామూల్య మణివిరాజిత పాదపంకజుఁడు, ఆభిహత్య గౌరవాలవాలుఁడు నగు నీ సుయోధనచక్రవర్తి నీచకాంతేయాంగ నచేఁ బరిహసింపబడుటయా? దుర్భరము. దుర్భరము. (పాండవుల నెదుట జూచుచుండి నట్లు నటించుచు) ఓరోరి పాండవ కుంగములార! అతి క్రాంత మర్యాదులార! రాజసూయ మట్లొ నెగ్గించిన గర్వమున గ్రిందు మీ చెఱుంగక సంచరింపకుఁడు! నుయ్య సభా పాక్షిక విర విగకుఁడు. శత్రుజన మారిణకర్మ నిగ్ధకంఠుఁడగు నీ సుయోధనుఁడు దుర్లక్షీత మహేశ్వర హరిత్యుత నదృష్టుఁడగు నీ స్వామిముఁడు. మీమీ గర్వమెల్లెఱ్ఱి మొనరించి, సమస్తైశ్వర్యముఁ హాసించి, కట్లు పుట్టములతో నొడవించి గుడ్డుపాలుఁజేసి, ఈ మీ మయఃభ బహుళాలగాఁ బరిణమింప జేయుకుచునా? సమస్తరాజ సమక్షమున, గురు హిత పురోహితా న్యాయ విబుధుల మెట్టయెదుట వీపునకు చిహ్నం బగు మీసముపైఁ జేయవైచి గోలుగోలున నేడ్చు మిమ్మాఁడముగ గనుఁగొన కుండునా? ఓసీ! పంచభర్తృకా! పాంచాలి! తృప్తపడ కుము. నీ నాథులవాటి యనాథల కెందఁకో శాపనుఁడు, నందనీయుఁడు నగు చక్రవర్తిఁ గాంచి నన్వేషపుఁగా! నిన్ను నిండు పెరోలగమునఁ జట్టుపట్టి యిడ్చించి, నీమగలేవునుజూచి సిగ్గునఁ దలలువంప, నీగము పుట్ట మూడదీయింపకున్న నన్నీ పేరునఁ బిలువకుము. (స్వ) నేనింక

హస్తినాపురంబున కర్ణ, దుశ్శాసన, శకునులతోనాలోజించి మయ
సభఁబోలు సభ నొకదాని నిర్మించఁ జేసి, నూతన గృహప్రవేశమిషచే
పీరినటకు రావించి విదురాదు తెఱుంగకుండ పంపించి నా యీ పరా
భవముఁ దీర్చుకొందుఁగాక.

(అని నిష్క్రమించును.)

(హస్తినాపురవీధి—ప్రవేశం విదురుఁడు.)

(అనంతము 17.)

కర్ణ! పాండవులార! ఓధర్మరాజా! ఎంత యమాయకుఁ
డవు నాచానా? యీ పరిశ్రేయోసహన శీలుని యీ దుర్మార్గుని
యీ దుష్టానిని, కాడనాయమున కేల యుద్ధానించితివి! బంధు
ప్రేమచేఁ బంపితి నో, యీ కుత్సితుఁడు పాండవ వైభవానికి నా
సహృదయు, సుతుసభ కెనఁబాగు సభ తానను నిర్మించించి నూత్న
సభా వేదికను మిమ్ముఁ గోహ్లాని నమ్మనుచు, నన్నేలఁ బంప
వలయు! సీతాబాహునకు వృష్ణ గాజేల యనమతింపవలయు అయ్యో!
నాహృదయు నీటికో పంపించుచున్నది. దుష్ట చతుష్టయము, సన్తా
ప్తియు పాష్ట్య కేవలం గళించునది. యే మాదోపాయమున
మిమ్ము వచ్చించుట కీ పన్నగిడి బుద్ధిగో తెఱయదు. కర్ణ! మొన
మొన్నటివఱకు నెన్నియో శ్రమలు బడి, యిప్పు డిప్పుడే భగవ
తానుగ్రహమునఁ గించి స్వర్గము బొందుమంటి. మరిల నీ పార్థ
మోక్షిదో యేమి కానున్నదో, యేమి సేయుచు. ఎంతయని వచింతు.
మూర్ఖులు నీతే గరిష్టంబు సన్నేత్విగాని కేని సాధ్యముగాదు కద!
సత్కృతిదాని నిర్మలతచే సరిల సభాగ్యములుఁ గోలుపోయినను,
దిరిగి యెన్నటికేని మెడియు మహాద్వైత్యుల మనుభవింప నగు

గాని, జాయాకులచే ననుక్షణముఁ హింసింపఁబడువారు కోలు
కొనుటెట్లు ! ఓయధిష్ఠిరా ! విధిలేక మీకొరకై వచ్చుచుంటిని.

పదమూడవ రంగము.

(పాండవులు, విదురుఁడు కూర్చునియుండురు.)

ధర్మ:—అయ్యా ! విదురుఁడా !

చ. జనకుఁడు లేని పిల్లలను సాకిన ♦ వాడవు నీవ నీరుణం
బును, బదివేలజన్మములఁబొంది ♦ యుఁ దీర్పగలేము ధర్మవ
ర్తనుఁడవు వాసుదేవు పద ♦ తామరసంబులఁ గొల్పువాడవో
యనఁడు ! నచింపవేడెడ ♦ ద్వదాగమనంబదియేమి హేతువో.

విదు:—నాయనా ! ధర్మనందనా ! హేతువేమున్నది. మయఃసభ
వంటిదింకొకటి నిర్మించిరి. తన్నూతన గృహప్రవేశమునకు మిమ్మె
ల్లరఁగోడైమ్మని నన్ననిపిరి.

భీము:—దీనిచేఁ మర్యోధనునకు మూపైగల యసూయ సంపూర్ణము
గవెల్లడియగుచున్నది. కాని వేయిజన్మములెత్తినను ధార్తరాష్ట్ర
లు పాండవుల కెనయగుటకల్ల.

అర్జు:—అయ్యా ! ఈసభానిర్మాణమున మా పెదనాండియలోచన
కూడఁ గలదా ? కేవల సుయోధనాభిప్రాయమేనా ?

విదు:—వైరివాఁడా ! కుమారునకు జనమిష్టఁజెప్పనా !

నకు:—ఇది యేవన్నగడయోయని యనమానముఁ గలుగుచున్నది.

సహ:—అగుగాక, నను భవింక తప్పనా !

ధర్మ:—తమ్ములారా ! ఏలయు లీల బలికెదరు ! అనుమానాస్పద
కార్యమునకు గురువులంగీకరింతురా ? యీ మహానుభావుడి
ప్రపదనా ? మనల బలచుకొని పోరాగలుగునా ?

భీము:—అన్నా ! ధర్మరాజా ! ఎంతశాంతిమూర్తివయ్యా ! నీయీ
సాత్వికమే లేకున్న జతుర్దశ భవనంబుల మన కెదురుగలదా ?
వారొనర్ప నెంచిన కృత్రిమమువెల్లడిఁ గానిత్తురా ? నిమిత్తమాత్రీ
ముగ గృహప్రవేశమని యంపి యుందురు. కాని, హృదయస్థిత
కల్మషాభిప్రాయ మిాయనఘన కెట్లు తెలియును.

అర్జు:—ఏదియెట్లులైనను, నానిశ్చయమొందు గలదు.

చ. జనకుఁడు పాండుభూవిభుఁడు * స్వర్గముఁజేరినదాది నెంతయో
వనటఁగృశించి కష్టముల పాలయి * నప్పుడుఁగాని జేని బా
సిన నపకీర్తయించు నిరశింపక * యుంటిమొ యట్టి ధర్మజా
జ్ఞనుఁ దలఁదాల్చిపోవుటె ఘనం * బగు నెంతటి కష్టమైననుకా.

విదు:—దానిచేతనేగద ధర్మజుఁడు “షడ్భజ” డని కీర్తివడసినది.

ధర్మ:—(విదురునితో) ఆర్యా ! లగ్ననిశ్చయమెప్పుడు ?

విదు:—రేపటి యుదయముననేయని నిర్ణయించిరి.

ధర్మ:—సోదరులారా ! ప్రయాణసన్నాహ మొనరించు టుచితము.

పోవుదము పదుండు (విదురునితో) అయ్యా ! దయాసేయుము.

(అందరులేచి సిద్ధపడుదురు. తెరపడును.)

పదునాల్గవరంగము.

—:0:—

(కృత్తిమ సభా భవనము)

(కర్ణ, శకుని, దుశ్శాసనులు గూరుచుందురు.)

కర్ణ:—(శకునితో) మిత్రమా ! గాంధారపతి ! ఏది నీయూలోచనము?

శకు:—ఏమున్నది ! పాండవులరుదెంచిన గద. ఇక వారల సత్త్వికముగ వంచించుటకు వెరివాలోజగపునుని మయోధనుడు నన్నుం గోరుటచే, నొక పన్నాగము రూఢిపరచినాడ.

కర్ణ, దుశ్శా:—ఏమార్గము !

శకు:—ధర్మజుడు ద్యూతిప్రియుడు. ద్యూతిము క్షితియొచ్చియు బూర్వాచారము, శాస్త్ర సమ్మతియు గాన సుసమ్మతమైన పను నెవమున యుద్ధిగ నొప్పించి ముందానెనిక జముముం గొనించి పిమ్మట సకలైశ్వర్యము పొందించి నిరుపేదల నొకటై వచ్చు. ద్యూతిమునం దోటుబడిన కొలది యూవేశ మెచ్చగు నంగుపై దను ధనంబుల సైతము నొట్ట కంగీకరించును. దూడబోవును. ద్యూతిదాసులగు కాంతేయులు భార్యసహితముగ రావలసగు సేవకులగుదురు. పాండవప్రమహిషి యనబడుచున్న స్త్రీనిది భానుమతిపరిచారిక కాగలదు. ఇయ్యది వృద్ధుల కెఱుక లేకుండ జరుపవలయు.

కర్ణ:—ఈ యోచన మిక్కిలి యసంబంధమున నున్నది. ఏమన !

శా. ధైర్యసైర్య పరాక్రమక్రిమ ♦ భుజ్యంభ్రతాపామ్మై
శ్వర్యస్యాభి విడిపితామల కురు ♦ క్షౌభ్రై కాంతేయులక

శారోద్యదగ్రతః గెల్వఃలేకనని ♦ నస్మార్థక్రియామోసపుం
జర్యస్వంచనఃజేసెనన్న నుడి ♦ నీచత్వంబుఁ గల్గింపజే.

క్షాత్రతేజమునఁ ననిర్వచనీయ యశోధనము నాద్వైచుటుచిత
ములేకున్న వీరస్వర్గమలంకరించుట సమంజసము అట్టియెడ నిందెద్దియు
గాక, దొంగతనమున కైతన్యప్రవర్తనమున బొరుషహీనముగ, మాయా
దురోదరమున బౌద్ధుల నోడించుట పాడియా? దైవహితమా! శాస్త్ర
సమ్మతమా? వీరపురుషోచితమా? లోకనిందకంటె మానవునకు
శత్రుత్వాన మొందుగలదా! కావున నిర్భయముగ, నిస్సంశయముగ
ఘోరసంగ్రామాపత్రిణంబున, శాత్రవ శిఃచ్ఛేదన మొనరించి, తదై
శ్వర్యఽరవ్యముఁ జైకొనుట పురుషలక్షణము.

తెకు :—నీవు చెప్పినది నిశ్చయమేయైనను, గోట దృంఢగలదానికి
గొడ్డలిఁ బూననేల! యుద్ధ మొనరించుటనలన నెన్నికష్టము లొద
వునో యోజింపుము. పోనిమ్మని తలపడినన, జయోపజయంబులు
ప్రవాధీనము. బండ్లదలగు నోడలు బండ్లగుఁ గాన, నిరాయాస
ముగ నిష్టంఢగల యా మార్గమే మిక్కిలి యుపయుక్తము. దూర
మాలోచింపుము.

దుశ్శా :—రాధేయా! శత్రుల వంచించుట కనేక మార్గములుగదా;
అందుఁ జూడ మొక్కటి కాక మానదు. దీన వారోటువడినను
సుహృద్భూతముఁ గాన, మాయది మాకొసంగుఁడని తిరిగి కోరక
మానరు. మన వండుల కంగీకరింపమి వారే రణమున కాహ్వా
నింతురు. అటుఁగాక, వారోడకుండిన, మనమే సమర సన్నాహ
మొనరింతుము. ఎత్తునను భండనము తప్పనిదియే. కాన నియ్యది
కూడ వీక్షింతము.

మూ, పాపము, వేట, మొదలగు నివి వ్యసనములు. వ్యసనవాగురు
లం దగిలినవా డెంత నేర్పూర్ణుడైనను, గట్టములం బొంది తీరవ
లము. నిదిగాక పాపము పాపమే యశస్థిదాయకము. పెద్దలంగీక
రింపని మానవశిష్ట, లోకమొద కాన గర్వంబగునది మన
మీల మూచనము ?

యశో:- (ధర్మకాంతో) అన్నా ! సమస్తమెరిగిన నీ నిర్ణయమున
కీర్తిమనోహరము ! చిరకాలమునది జూదమామనపుడు గను
నొకప్పుడును నీ సుఖము కలదు. అందుచే, భౌతిక విద్యాపరిచ
యము లేకపోయిన, సేవాదు మేమమామయు సుహృద్మాత్రమున
కులమునందు నా లోకము నెక్కలము కాగలదు.

యశో:- (ధర్మకాంతో) అన్నా ! సమస్తమెరిగిన నీ నిర్ణయమున
కీర్తిమనోహరము ! చిరకాలమునది జూదమామనపుడు గను

ధర్మ:- (ధర్మకాంతో) అన్నా ! సమస్తమెరిగిన నీ నిర్ణయమున
కీర్తిమనోహరము ! చిరకాలమునది జూదమామనపుడు గను

యశో:- (ధర్మకాంతో) అన్నా ! సమస్తమెరిగిన నీ నిర్ణయమున
కీర్తిమనోహరము ! చిరకాలమునది జూదమామనపుడు గను

ధర్మ:- (ధర్మకాంతో) అన్నా ! సమస్తమెరిగిన నీ నిర్ణయమున
కీర్తిమనోహరము ! చిరకాలమునది జూదమామనపుడు గను

యశో:- (ధర్మకాంతో) అన్నా ! సమస్తమెరిగిన నీ నిర్ణయమున
కీర్తిమనోహరము ! చిరకాలమునది జూదమామనపుడు గను

ధర్మ:- (ధర్మకాంతో) అన్నా ! సమస్తమెరిగిన నీ నిర్ణయమున
కీర్తిమనోహరము ! చిరకాలమునది జూదమామనపుడు గను

యశో:- (ధర్మకాంతో) అన్నా ! సమస్తమెరిగిన నీ నిర్ణయమున
కీర్తిమనోహరము ! చిరకాలమునది జూదమామనపుడు గను

ధర్మ:- (ధర్మకాంతో) అన్నా ! సమస్తమెరిగిన నీ నిర్ణయమున
కీర్తిమనోహరము ! చిరకాలమునది జూదమామనపుడు గను

యశో:- (ధర్మకాంతో) అన్నా ! సమస్తమెరిగిన నీ నిర్ణయమున
కీర్తిమనోహరము ! చిరకాలమునది జూదమామనపుడు గను

ధర్మ:- (ధర్మకాంతో) అన్నా ! సమస్తమెరిగిన నీ నిర్ణయమున
కీర్తిమనోహరము ! చిరకాలమునది జూదమామనపుడు గను

దుర్యోధనుఁ—ధర్మనందనా ! ఇప్పటికైన నీ కయిష్టమై మా బలాత్కారమున నాడవలసివచ్చినే యని తలంతువేని మాన్పించెద. నీయంగీకారము వ్యక్తీకరింపుము.

ధర్మః—నుయోధనా ! దేనికిఁగాని తొలుదొల్తనే యంగీకరింపకుండ వలెఁ గాని పనికి బొంకుట ధర్మచూ ! నే నిష్టవడితిఁగద.

సేవః—(ఫలకతోవచ్చి యమర్చును.)

(శకుని ధర్మరాజులు, ఫలక కీరువైపుల గూర్చుందురు)

శకుః—నామేనల్లుని సకల రాజ్యమును బణముగానొడ్డితి. ధర్మజా ! ముందుగ నీవేయూడుము.

ధర్మః—(పాచికలు వేయును)

శకుః—నీవే గెలిచితివి. కౌరవధనాగారముల నొడ్డితి పాచికలు వేయుము.

ధర్మః—(పాచికలు వేయును.)

శకుః—ఇదియు నీవేగెలిచితివి. మఱుల నీ నవీన సభాభవన మొడ్డితి నాడుము.

ధర్మః—(పాచికలువేయును.)

శకుః—ధర్మజా ! గెలుపుమాది. పాచికలిలుఁదెమ్ము. పంచెము వేయుము.

ధర్మః—(పాచికలొసగి) నాసకల రాజ్యమునొడ్డితి.

శకుః—(పాచికలువైచి) మేమేగెలిచితిమి. తిరిగి పంచెమిడుము.

ధర్మః—ధన, కనక, వస్తువాహనముల వైచితి.

శకుః—(పాచికలునైచి) ఇదియు మేమేగెలిచితిమి.

ధర్మః—మాయేపుర కవచ కిరీటాయుధములనిడితి.

శకుః—(పాచికలు వైచి) గెలుపుమాది పందెమువేయుము.

ధర్మః—[విచారమును సూచించి, పాగుషమున] ఆగతానగతవేదియు,
గోశాస్త్రపారంగతుఁడును, శౌర్యసాహసుఁడును, మురిపెంపు సో
దరుఁడును, నగు, సహదేవుడు నాయాజ్ఞచే బందెముగా నిత
మింపబడిమె.

శకుః—[పాచికలు వైచి] గెలుపుమాది.

ధర్మః—దుర్మతోగ్రుతిలాహితగాడ్పుజంగ నకులుండగు నకులుండు
పందెము గాక.

శకుః—[పాచికలు వైచి] మేమే జయించితిమి !

ధర్మః—[ఆ సత్యమున] మగధ, మాళవ, కాశ్మీర, పాంచాల, బర్భరా
ద్యనేక రాజస్యుల జయించి, నాచేగాజసూయాధ్వర మొనరింపి
చిన పాండు పెరింగుగాక !

[శకుని పాచికలు వేయుచుండును, సుగ్రోధనాదులుఁ జూచుచుందురు]

శకుః—సుధోధనసాంస్వోమునకే జయము !

సుగ్రోధః—[శకునితో] మామా సహబాన్.

ధర్మః—[తనలో] కటకట ! ఎంతయవివేకనయితిని ? సర్వమెరిగియు,
సూక్ష్మఁడనగుచుంటినే !

శకుః—పాండవాగ్రహ ! ఏమాలోచించుచుంటివి ? పందెమునైనద
వా ? సర్వమోడిన పిదపఁగూడ గొంపలు తిరిగి గెల్పుట యా
చార్యమేకదా. గురూమాప్తిమునకే విచారించెదవా ? పొలుత నీవు
గెలిచినప్పుడు ను యాగ ను డినుమానించెనా ?

ధర్మః—నీ చనుత్కారములఁ జాలింపుము నేనేమి నెనుదీయువాడ
గాను. ఏపరాక్రిమసంపన్నఁడు, యోధ, క్షిత్రి, హింసాద్యనేక

రాక్షసులఁ వధించెనో ! యేబాహుబలుడు, జరాసంధుఁ జించి
చండాఁడెనో ! రాజసూయమున కెవ్వడు ప్రేరేచెనో ! అట్టి, యశని
సంకాశుఁడగు నా సోదరుఁడు భీమసేనుఁడు పందెమగుగాక.

[దుర్యోధనాదులుఁ చూచుచుందురు.]

శకుః—[పాచికలువైచి] మేమేగెలుపొందితిమి !

దుర్యోధన్ } సెబాస్ [అని ధర్మరాజు మొగమును సహేలగా జూ
దుశ్శా } తురు.
కర్ణు

ధర్మః—ఎవ్వఁడీ ద్యూతమునకియ్యకొని, సకల సంపదులు, గోలు
పోవుటయేగాక నిరుపమానవిక్రమకళా పరిపూర్ణులును, వినయ
విధేయులును, నగు సోదరులైనైత మోటువహినకావలుఁడెయ్యనో
యట్టి యాయమాత్మజుఁడేపందెముగా నియమింపబడియె.

శకుః—[పాచికలువైచి] యమనందనా ! నీవేయొడితివి !

దుర్యోధన్—ఇంకేమైన నొడ్డుటకుఁగలదా ?

కర్ణుః—లేకేమి ?

శకుః—ధర్మజా ! మీయేవురకు సాధారణయగు, ప్రాపది నొడ్డక
యే, సన్న నీవువోడిపోయితివే ! కానిమ్ము. పాంచాలి నిప్పటికేని
పందెము వైచిచూడుము ! గెలుతువేమో.

[పాండవులు గోపముఁ సూచింపురు]

ధర్మః—[స్వ] కట్టా. యెట్టి బెట్టిదుఁడనైతిని ! ఎంతమతిమాలినవాడ
నైతిని ? కానిన్నింటెకు నచ్చిన దానిని గురించి విచారమేల
కానున్నది కాకమాననా ?

[ప్ర] పాండవవట్టి మహిషివణంబగుగాక.

[దుర్యోధనాదులు, పాండవులు చూచుచుందురు]

శకు:—[పాచికవైచి] రాజరాజబిడౌజా! సుయోధనా! నీ యాదేశము సమ్మగముగా నెరవేర్చితి. [పాండవులఁ జూపుచు] ఇరుగో నీ సేవకులు. ఇదిగో గెల్పుసామగ్గి. ఇంక ద్యూతదాసి—కాదు. భానునుతి పరిచారికను బిలిపింపుము.

దుర్యో:—[సంతోషముతో] సేవకా! నీవుపోయి నాొపదిని దీసికొని రమ్ము!

సేవ:—చిత్తిము—[నిష్క్రమించును.]

(పాండవులు క్రోధసంతాపముల గనఁబరతురు.)

దుర్యో:—(శకునితో) మామా! నీయాదరణ మెంతయు శ్లోఘ్యము. త్రికరణశుద్ధిగ నీకుఁ గృతజ్ఞుడనే కొంతేయులు తామె పరాక్రమ వంతులమనియు రాజచూయ మాచరించితిమనియు మయసభా భవన పొొస్తులమనియు గృష్ణసహాయుల మనియు, విష్ణువీగుచుండి గో, యేపాండవేయుల కన్నులకీ సార్వభౌముఁ డలంతిగ గాన్పించెనో, అట్టి యీనాదాయుల సేవకులఁగా నొనర్చితివి. పంచ భర్తృక దాసజన పరివృత్తియై, మయసభాభవనో పరిభాగమునుండి పరపురుష శంకావిరహితయై రాజరాజను భయమేనిలేక నిర్భీతిగ నటించెనో, అట్టి పాంచాలిని నా పరిచారికా పరిచారికఁగావించితివి. నీకృపావిశేషమునఁ బృథివీతలంబెల్ల నొక్క మొగిఁజేజేలొ నర్పనాయుజ్జ నిరంకుశముగ సాగఁగలదు. మామా! అలసితివి కూర్చుండుము.

సేవ:—(ప్రవేశించి) జయము, జయము మహారాజా!

దుర్యో:—ఏదిరా? పాంచాలి!

సేవ:—దేవా ! ఆయమ యేకవత్తయట ! మఱియు, భార్యను
 “జూదమునందోటువడిన మహానుభావుఁడు, నన్నేడి తన్నేడెనా ?
 తన్నేడి నన్నేడెనా ? ” యని పృశ్నించె నేనేమియు బలుకక
 దేవరకు విన్నవింపవచ్చితిని.

దుర్యో:—(దుశ్శాసనునితో) సాదగా ! నీవేగి యిచ్చటికివచ్చి సద
 శ్యుల నడుగుదువుగాక రమ్మని తీసికొనిరమ్మ.

దుశ్శా:—చిత్తము.

[నిష్క్రమింతురు.]

భీము:—(స్వ) హా ! ఈ ధర్మనందనుమూలమున మాకెన్ని సంతోష
 ములుకలుగు చున్నవి ? సకల జగన్ముత నయ సభాభవన మోలు
 వడినందులకు దుఃఖింపనైతిని. నమస్తవస్తు సంపూర్ణభాండగార
 ములు పోయినందుకుఁ గిరితీర్పనైతి. శత్రుకులోన్మాన్యనిగదా
 ద్వాయధములఁ విడచుట కంగీకరించితిఁ గాని మనుషులెత్తి,
 సుకీల, ప్రాణాధికయుగు పాంశాలినిఁ గోలుబోయినందుకు సగమ
 చుటఁ కట్టి ! పెట్టయెదుట దన భార్య నొకనీచుఁడు పరాభవిం
 చుటఁగని జీవించుటకంటె నొక్కపట్టున జచ్చుట మే మేలుఁ
 గాకుండునా ! యింక నే పరింపజాల ! నింతటి ముగ్ధరవిచారము
 నకు ధర్మజుడే కారణుడగుట యీతనినే దుడింప వలయు నీతిజే
 మాస్తమున నశర్థదాయకములగు పాచికలంబట్టనో యేకరమ్మన
 సకల సంపదలుఁ గోల్పవెనో, పోషణిని మామోపురకు పంపి
 న్నస్వాతిత్వముగల శ్రావణిని బణంబుగా నియమించెనో,
 యా బాహువు ఖండించెద నాపాస్తముగాల్చెద. నాపాణిరూపు
 మాపెద. (అని ధర్మరాజుపై కునుకబోవ నచ్చనుఁడుపట్టుకొని)

అర్జు:—అన్నా ! భీమసేనా ! ఇది యేటికోపము ? అగ్రిజుని మఱచి

తివా ? ధర్మేతర వృత్తి పాండవులకుఁ జెల్లునా ? ధర్మనందనుఁడు భార్యతోఁగూడ మనఃనోడుటయేగాదు. కానలపాలుఁజేసినను, అగ్నినురుకుమన్నను, శిరంబులఁ గోసి యిచ్చెదనన్నను సహింప వలయునేగాని, యాగ్రహింప నగునా ? శాంతింపుము. శాంతింపుము. (అని కూచుచుండఁజెల్లును.)

[తెరలో వినుకుడు] ఓ సదశ్యులారా ! ధర్మమార్గాటులారా ! సకల పాపనిచయాలవాలమగు దురోదరము నాపివేయుడాపివేయుఁడు. శకుః—సుయోధనా ! పాండవ పక్షపాతియగు విదురుఁడు గాఁబోలు వచ్చుచున్నవాఁడు.

దుర్యోధన్—మామా ! వచ్చిన వచ్చుఁగాక. గణించువారెవరు ?

విదుః—[ప్రవేశించి సభసంతయుఁ జూచి] (తనలో) ఆహా ! సర్వముఁ బూర్తియైనట్లున్నది ఇంకేమి లాభము. ఓ భగవంతుడా ! ఎట్టి ప్రవర్తనము జరిగెను ! పాండవులు నీ కొనర్చిన యపకారము ! నిరత ధర్మతత్పరులగు వీరికే యిట్టి దుష్ప్రాప్తి కలిగినే యిక సుఖము మానవుండవఁడు ? ధర్మరాజంతటివాఁడు పాది కలఁబట్టి యెటువడిన నేమనవలయు ! కట్టి పుట్టినప్పటినుండియు దురంతి కష్టములనే యనుభవింపఁ జేయుచున్న వీరి పురాకృత మేమి? అయ్యో ! నేనే స్వయముగఁబోయి పిలుచుకొనివచ్చితినే ! ఇంతఘోరము జరుగునని యెఱుంగనే, యీ సత్యసంఘుల మోము లెట్లుగాఁతు, నీధూళిధూసర మణిపూసల నెట్లుతిలకింతు ? నీధర్మ జాజ్ఞా బుద్ధీకృతావక్ర పరాక్రమ రాజ సింహులతో నెట్లు భాసింతు.

[భీష్మ, దోణులుకచ్చి కూర్చుందురు] అనుబంధము. 19

కానిమిమ్మనుయోధనునితో నించుక చెప్పిచూచెదను. [ప్ర] ఓ ధార్తరాష్ట్రాగ్రజా ! మయోధనా ! ఇంత దురాగత కార్యము తగునా ? సకలధర్మ స్వరూపులగు నీ పాండవుల దుష్టద్యూతిమునఁ బ్రవేశపెట్టి కవట మార్గమున సర్వ సంపదలు హరించి మురియుట పాడియా ! నాచే బిలిపించితివి. జ్ఞప్తియున్నదా !

దూరమాలోచింపుము ! ధర్మవిరుద్ధము తగదు ! వంశ వృద్ధి గాజాలదు ! యశోహాని, మహాపాతకము. సకల లోకదూష్యము. నామాట వినుము. చిన్నతనమునుండి నిన్నెత్తి పెంచిన వాడను నీ శ్రీయోధివృద్ధి, గోరినవాడను, పాక్షికవిదూరుడను, ఇయ్యది నీకుదగదు. భగవంతుఁడు మెచ్చుడు. సమస్తప్రజల మన్ననలందఁగిన నీయట్టి రారాజు, లవాచ్యంబులగు నీచకార్యాచరణములం జరించుట చనదు. మయోధనుఁడు దుర్యోధనుడయ్యెనని యీవఱకే లోక మునఁ బ్రతీతి కలదు. ధర్మభాష్యుల నెల్లరు దూషింతును. చిరము ననుండి పెచ్చు పెరిగిన స్వకుల గౌరవమును దలంపుము. గౌరవ నాధుడనుపమానయశో విరాజితుడని పలువురు స్త్రీఘ్రిుపవని యూనం దించుము. పాపకూపమునం బడఁతుము. యధార్థి నిష్పాండవుల నంపుము. సకల జగద్వంద్యులగు నీపాండవులు, నైరిజనమగ్నిక్షత్రతాప బంధుర దోస్త్రంభులగు నీ పాండవులు, ధర్మజ్ఞులచే మంత్రులధభుజ గంబుల భాతి ; కదలకుండిరని నమ్ముము. ఒక్కొక్కచోడఁగి దశదిగ్విజయ ధ్వజమును స్థాపింపఁ సమర్థులయ్యుఁ సత్త్వవతదీక్షచే శాంతించి యుండిరని తెలియుము. పాండవవిస్ఫులింగముల నీ మాయాజలంబుల నార్పఁనొచితివి కాని ధర్మజభీమాన్వన కవలహృదయ సంతాప మహా

సముద్రాంతరోద్భూత బాడబాగ్నిజ్వాల లార్పుటకు మార్గమెద్దియు లేదు. నిఖిలలోకాధారుడగు శ్రీ కృష్ణపరమాత్మ ధర్మవక్షపాతి. భగవంతుని కరుణకుఁ బాత్రులగువారల కేలోపమునుఁ గలుగదు. చేయ సమకట్టువారిలుఁ నిగ్రహింపఁ జాలకు. యదుకుల పారావార శశాంకుమన్నసల కునికిపట్టగు ధర్మజ వృక్షచ్ఛేదనమునకుఁ గడంగ కుము. దైవభర్తుల మానమీరివలన లేశమేని బరితపించునో, యాభేదము నైరిమారణ బీజముగా పరిణమించువని రూఢిగా నెఱుంగుము. కపటవిజయమున గర్వించి సంచరింపకుము. శాశ్వతాశాశ్వతముల గమనించి సుఖంపుము. కాలవశమున క్షీణదశఁగొంచినను, న్యాత పథగాములెన్నిటికేని శుక్లపక్ష నిశాకరిమాడలము పగిది సంపూర్ణ దశఁగొంచక మానరు. నానైఁ గోపింతువను భయములేదు. యథార్థముఁ బలుకుటే మానవధర్మము. చెడకుము. చెడకుము. చెడకుము.

దుగ్ధోః—విదురా ఏమిసీవాక్పారుష్యమా? ఏమిసీనిర్భయము? మాయా దియధగ్ధమా? అకార్యమా! యీ కొంతేయుల సత్యనిష్ఠ నేనెఱుంగనా! జరాసంధవధనాయమా? శిశుపాల సంహారము ధగ్ధమా! యీ కుత్సితుల సాగక్షింప శ్రీ కృష్ణుడుఁ గలఁడా? సిరింతరనారీ లోలుడగు నాతఁడా భగవండుడు! మూఁగా! నామేలుఁగొంచి యోర్వలేనిచో మూరముగఁ బొమ్ము! శ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాస విద్యాధురీండుడగు రాజరాజునకా నీవు నీతిఁ గరిపవచ్చుట! నా కృగ్యమునం దిసుమంతేని కపటములేదు! దోసములేదు! మాయ కాదు. ఈ ధర్మజుఁ యొప్పుకొనియే యిందు బ్రవేశించెఁగాని, దుర్మంత్ర ప్రయోగమునఁ గాని, మచ్చు మందుల నుపయోగించి కాని, యెవ్వగును మోసమొనర్పలేదే! రాజధర్మము, క్షత్రియోచితము, సనాతనాచారము, సిద్ధ్యముఁ గాదు. నా ధర్మమే

ధర్మము. నాశాసనమే శాసనము, నాజయమే జయము, నా బలమే బలము, నా పాకుషమే పాకుషము! ఆజన్మద్వేషుల వంచించుటయే భూభుజులకుఁ మహోత్కృష్టమగునీతి! వీరలచే దాస్యము జేయించుకొనుటయే కాదు, భార్యా సహితముగ నేమి చేసినను దోషము లేదు. నన్నెవ్వరు నేమియుఁ జేయఁజాలరు. ఇంక నోరు మూసికొని పడియుండుము.

విదు:—ఆహా! నీకెంతలోఁ గన్నులు తలకెక్కినవి! యీమాత్రమునకే మిట్టిపడుచుంటివా? యదార్థ మెఱిగించిన నన్నుఁ దృణీకరించితివిగా! కానిమ్ము. పాండవుల వంచించి రచించిన దుర్మార్గమునఁ కొలది కాలములో నీవు బడెడి పాట్లకు మితియుండునా? చూచెదఁగాక.

దుర్యో:—ఘీ! మూఢా! ప్రేలకుము.

శ్రావ:—[తెనలో] ఓ దుశ్శాసనా! మహామహాలుఁ గలఁ కౌరవసభకు నన్నీడ్వకుము. పరభార్యను. పత్నివతను. చెరఁగు మూసిన దానను. క్షత్రియధర్మవిరుద్ధము.

కర్ణ:—[దుర్యోధనునితో] మిత్రమా! మన దుస్ససేనుఁడు, పాంచాలి గొప్పఁ బట్టుకొని యెట్లీడ్చుకొని వచ్చుచున్నాఁడో చూడుము.

దుర్యో:—దుశ్శాసనుఁడు చండశాసనుఁడు గాడా!

[ప్రవేశము:—శ్రావది వెనుక జుట్టుపట్టుకొని దుశ్శాసనుఁడు.]

కట్టా! ప్రాణనాథులారా! యజ్ఞవేది సంభవయగు మీ యిల్లాలు ఆభిజాత్య గౌరవాలవాలయగు మీ యర్ధాంగి యొక దురాత్మునిచే, నొక నీచునిచే, గేశాకర్షణమొనర్పబడి విలపించుటఁ గనుచుండియు మిన్నకుంటి! యీ దుర్మార్గము తగదని దుశ్శాసను మంథ

లించి నన్నుఁ దప్పించువా రీసభ నొక్కరును లేరైరిగా! ఓ కుటు
వృద్ధులారా! భీష్మాదియోధవరులారా! కుంభసంభవాది గురువు
లారా! కన్నులార నీ యకార్యము నీక్షించియు, నూరకుంటిరే!
ఏమి నాదోసము! ఏమి నాదుష్కర్మము! ఏమి నాదురదృష్టము!
ధర్మోద్ధరణ దీక్షాపరతంత్రులగు లామే యుపేక్షించిన నింకేమన
వలయు, ధర్మనందనుఁడు విధిప్రాతికూల్యతచే నోటుపడుఁగాకఁ నన్నొడి
తన్నొడెనో! తన్నొడి నన్నొడెనో! యెయ్యది ధర్మమో! యీ
నా సంశయమైనఁ దీర్చువారు లేరా! [ఘోరచెమోగి ఆందఱిని జూచి]
ఆహా! ఎవ్వరును మారాడకుండిరే! అయ్యయ్యా యెంత యన్యాయము.
కలికాలమప్పుడే ప్రవేశించెనా! నా మొరాలకించుబాకు
లేరా! సకళగక యగు నీచకులముగన నేని సభారంగమునకు రప్పించి
పరిభవించిన, నయ్యది మహాపాతకమని పెద్దలు వచింతురే! పాండ
వాంగననా హింసించుట. మీ కెల్లరకు సమ్మతమా! లేక రాజువ
లని భయమున నిట్లుంటిగా! తా మట్టివారుఁగారే! వెరపనునది కల
నైన నెఱుంగరే! రాజ్యగహము జీవనభంగ కారణమగునని జంకు
వారుఁగారే! ప్రాణములనైనఁ బందెమిడి ధర్మరక్షణకై హోహారా
హోహారిగఁ బోగాఁడు మీవంటి నీతికుశలుల కిది పాడియా? ఇప్పటి
కేని నన్నుద్ధరింపరాదా! నా ప్రశ్నములకైనఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగ
రాదా?

భీష్ము:—అమ్మా! పాండవపట్టమహిషి! పతిసేనాపరతంత్రు. నీవె
ఱుగనిది కలదా! మమ్మేల యడిగెదవు సకల ధర్మస్వరూపుఁడగు
ధర్మజునే యడుగుము. ఇక్కార్యము రవంతయేని మా కెఱుకబ
డకయేఁగావింపఁబడెను. పిమ్మటకర్ణాకర్ణికగిని, యియ్యెడ కే తెంచి
దుర్భర సంతాపమున మునింగియున్న ధర్మజుడులఁ గని, యితి

కర్తవ్యతా మూఁడులమై, యింకేఘోరము జరుగునో యని యిందే యుంటిమి. తల్లీ! ఆయోనిసాభవవగు నిన్నీనిండు నభా మధ్యమున విలపింపజేసిన పాపుఁడు కొలఁది దినములలో దీనిఁగల మనుభవింపకుండునా? దుఃఖంపకుము.

దుర్యోధుఁడు:—ఎవఁడురాయక్కడ?

సేవ:—(ప్రవేశించి) మహారాజా! ఏమిసెలవు?

దుర్యోధుఁడు:—ద్యూతదాసులగు పాండవులకు సేవకోచిత వేషంబులు వేయింపుము.

సేవ:—చిత్తము. (అని పాండవుల వంకజూమను; పాండవులు లేచి లోపలికిఁబోదురు)

విదు:—ఓ దుర్యోధనా! నీకిది నీతికాదు! మహాత్ములగు భీష్ముఁడొకఁడు లేల శాంతిపహించినో, యోజింపుము. నిమిషమానధర్మోపేతు ఁడగు నజాతశత్రుని మఱిత నొప్పింపకుము! భీమాదుల కోపజ్వాల రగుల్చుకుము! ధర్మనందను కనుఁగొనలనుండి యొక్క నీటిబిందువు క్రిందఁబడనేని, ధరాశలమృతయు భస్మీభూతమగునని శలంపుము. వత్సవ్రతాతిలకమగు శ్రావణిపాక్షి కింధనమవుఁగాకుము తనను బాధింపఁదగిన పరికరములఁ దానే జాగ్రత్తబెట్టుకొను మూఁఢ మానవుడెందైనఁగలఁడా! ఏల యహంకరించెదవు? యేల భంగ పడియెదవు. యేల వంశనాశనకారణుడనయ్యెదవు! సాధ్వీపరా భవము కులక్షయ మొనరింపకమానను! సాధుహింస జన్మజన్మ ములకు గట్టికుడువకపోదు! పరశ్రేయహంసశీలురై, యెందఱ ధోగతుల పాలయిరో స్మృతికిఁ దెచ్చుకొనుము. ఇప్పటికేని నీ దుండగము మానుము! మానుము! మానుము!

[నేవక వేష పాండవులు వచ్చి కూరుచుందురు.]

విదు:—[స్వ] నేఁ బోయి వృద్ధరాజును దీసికొనివచ్చెద.

(నిష్క్రమించును.)

దుర్యో:—[అహంకారముతో] సోడరా ! పాంచాలి వస్త్రముఁగూడ
దీయింపుము !

దుశ్శా:—ఓసీ ! గాోపదీ ! నీయంబర మూడఁదీసెదవా ? నన్నూడఁ
దీయునుందువా ?

గాోప:—హా ! కృష్ణా ! దీనబాధూ ! నీవే సృష్టిసిద్ధిసంహార కారణు
డనై, వేదస్వరూపుఁడనై యావదోద్ధారికుఁడ వనుటయే నిక్కు
వనుయ్యెనేని నన్ను రక్షింపుము. ఓ జగద్రక్షకా ! ఓపుతాణపు
రుసా ! ఓశుమవశ చందా ! శ్రీకృష్ణా ! దుష్టద్యూతముననోటువడి
ధర్మబంధులై, దుర్భర సంతాపమునఁ బొక్కుచున్న నా ప్రాణేశ్వ
రుల నీక్షింపుము. ఓ శిష్టజనపరిపాలకా ! కొనగోటఁ గోవర్ధన
మెత్తి, గోపకులఁ గాపాడిన యార్తరక్షణపరిత్రాణ పారీణుడవు.
నిలజంతు హృదయారవింద సదనసంస్థితి లీలామానుషవిగ్రహు
డవు, ఓ కఠినరదా ! రమారమణ ! ఈ నీతోఁబుట్టువు, నీభక్తు
రాలు యీదీన ! యీ పాంచాలి నిన్నేనమ్మి భజించుట నీవె
ఱుగవా ! ఓ దయానమ్ముదా ! ఓ శ్రీకృష్ణా ! పాహిమాం !
పాహిమాం ! పాహిమాం !

దుశ్శా:—ఓసీ ! సుయోధనదాసీ ! యింకనుఁ జీరవిప్పవేమి ?

భీము:—[రాద్రముతో] ఓసీ ! దుర్మాగ్ధా ! దుశ్శాసనా ! కండ్ల్రొ
వ్వుకొలంది నటించకుము. చెడుకూతిలుఁ గూయకుము. మీయైశ్వ
ర్యములు శాశ్వతమని యెంచకుము. ఏనాటికైన నీభీమహర్య

మము ధార్తరాష్ట్రముగ సమూహముపై నతిలాఘవముగఁ దుమికి కంఠనాళములఁ దెగఁగొరుకునని నమ్ముము. ఏకాలమునకైనఁ నీ భీమమహారగము, కురుకుల ప్రాణానిలముల భక్షించునని యెఱుంగుము. ఎప్పటికైనఁ నీభీమాశరభము, దుర్యోధనాది మదోన్మత్త మహిషరక్త ప్రవాహమున నోలలాడునని యూహించుము. తరతమభావ శూన్యుడవై, మాతృదోషివై, పాండవపట్టమ హిషీకేశాకర్షణ మొనరించిన నిన్ను ఘోరసర్పగ్రాహవతిరణంబున నీయగ్రజు నెదుట, నీకన్ఠాదులయెదుట, నీయనుజులయెదుట, కురువృద్ధుల యెదుట, నేనేమొనర్తునో తెలిపెద వినుము.

మ. “ప్రళయాభీలకృతాంతుఁడో” యనుచు, మీవారెల్లెగుఁ జేరఁభీతిఁ నొదవ్వలఁబారఁ, సైన్యములు నందేనిల్చి చిత్తమ్ములఁ గలఁగఁ ఘోరగదాప్రహారమున సంగ్రామంబులఁ నీయరస్థలముఁ బ్రసరిలుకొట్టి, శోణితిమునాస్వాదింతుగుఁగాకృతిఁ.

అటునేయనైతినేని విధవాధముల పగిది పితృదేవతాగతులకుఁ దప్పినవాడనయ్యెద.

దుర్యోః—అనేక విధముల మీభార్యవిధవయైనది చాలదా! [దుశ్శాసనునితో] తమ్ముడా! అసమ్మ దుర్జనత్వమునఁ బ్రేరణి వీని పల్కులు మన కేమి లెక్క, నీవని నీవు నిర్వహింపుము.

దుశ్శాః—ఓసీ! కులటా! నామాట లెక్కనేయకుంటేవే! ఇదిగో నేనేయూడఁదీయుచున్నాడ. నీయబ్బ యెవడడ్డమువచ్చునో చూచెద. [అని చీరలాగబోవును.]

వికః—[అడ్డముపచ్చి] ఆగుము! ఆకార్యము లేగదు. మనవిజయము న్యాయమైనదిగాదు. పతివ్రతల నిండుపేరోలగమునకు రప్పించుట

యేగాక, వలువలొలిపింప నుద్యమించుట కడుంగడు శోచనీయము. ఇయ్యది కురుకుల సంక్షోభకారణముఁ గాకమానదు. నిర్జనస్థలవిస్మిదిత ఘోర శార్దూలమును మేలుకొలుపు మూర్ఖుఁడనుమా ? ఏకవస్త్ర, సాధ్వీ, పాండవ పట్టమహిషి ! అభిజాత్యగార వాలవాల సామాన్యకాదు. స్వకుల గౌరవ వినాశనకరంబగు నిట్టి పాతక కార్యాచరణము సుక్షుతియులకుఁ దగదు.

కన్తి:—వికర్ణా ! సార్వభౌముఁడు నీపాటి ధర్మపథతు లెఱుంగఁడా ! ధర్మచుగుఁ గాక, యధర్మచుగుఁగాక, నిర్ణయించుటకు నీవెవరు ? ద్యౌతమక్రమమా ? విజయమధర్మమా ! పాంచాలిని, పంచభర్తృ కనుఁ సభకురిప్పించుట యన్యాయమా ? త్పాతధర్మము కాదా, “రాజానుమతేధర్మ” మనుట మరచి ప్రభుదూషణ నొనరించుటమాత్రము నీమదికి సన్మార్గముగాఁ దోచెనా !

విక:—ఓయీ ! రాధేయా ! అంగరాజ్యాధికారమాన నిన్నొక మానవునిగాఁ జేసిన రారాజునకు నీలాటి దుర్బోధనలచే విశ్వాసముగఁగఁ బుచ్చుట కంటె ప్రాణపరిత్యాగ ముత్తిమము ఇదియుంగాక అధర్మాచరణుడగు వాడెన్నయైన దమ్ముఁడైన బ్రభువైన గురువైన దుదకు దండ్రీయైన దిరస్కరించి దూషించుటయేకాదు. విసర్జింపవలసినదే ! చీ మీరెల్లరు దుర్మాగులు, మీమోములఁ జూచుటకంటె కలుషమే లేదు. దీనికిఁ దగు ఫలము శీఘ్రకాలముతో ననుభవింపఁ గలది. [నిష్క్రమించును.]

దుర్యో:—మిత్రుఁడా ! రాధేయా ! పిన్నవాడగు వికర్ణుని పల్కులు లెక్కనేయకుము. [దుశ్వాసనునితో] సోదరా ! అలస్యమేటికి. దుశ్వా:—ఓనీ ! కులటా ! విప్పవేమి ? (అనిమీదికిఁ బోవును.)

ద్రాపది:—[తొలగి] ఓహీ! దుర్మదాంధా! రాజసూయావబృధస్నాన
పవిత్రకేశాకర్షణ మునరించుటే కాక బహిరంగమగు సభామధ్య
మునఁ బరివ్రతనగు నన్నుఁ దాకి వసనవిహీనఁ జేయునద్యమిం
చెడిఁ మిమ్మెల్లఁ నామమాతావశిష్టులఁ గావింపఁజాలియు, ధర్మ
మునకై శాంతివహించిన జగదేశశౌర్యవంతులగునాప్రాణేశ్వరులు
మిమ్మేనాటికైనఁ గృతాంతావాసమున కంపకుదురా! నాహృద
యసంతాపాగ్నికేల నీచధార్తరాస్ట్రారణ్య విదాహమొనర్పకుం
డునా! నాభర్తలయాజ్ఞలేమి నూరకుంటిఁగాని, లేకున్న మిమ్మె
ల్లఁ నన్మృతీయశాపానలజ్వాలచే భస్మమొనరింపకుండఁజేదాననా!
ఓహీ! పశువా! ఏలనాశమొందఁ దలించెదవు! ఏల నాక్షాటచేరఁ
గుఁ బట్టవచ్చెదవు, ఏల నశ్శాయముగ లోకనిందఁ బొందెదవు!
ఏటికీయహంకారము? ఏకాకీణమునఁ గురువృద్ధులు నిన్ను వారి
పకుండినో యూహింపుము చెడకుము తొలగి చుచుము.

కర్ణు:—[ద్రాపదితో] తిరుణీ! పాంచాలి! ఏవురువతుల కొక భార్య
వై, యుమ్మడిగొన్గొచందమున నేలబాధనొందెదవు? పరాక్రమ
హీనులఁ గట్టికొనిసండుననే యిట్టిపాటు కలిగినది. యెన్నియూ
ర్భాటము లొనరించినను బోనునఁజక్కు జంతువేమిసేయఁగలదు!
అనమృతరాలవై, యనాధవైన నీవెంతకొట్టుకొన్నను, దుశ్శాసనుఁ
డూరికొనఁడు. కావున, నీపరాభవము, నీసంతాపము, నీబహు
భర్తృకపిశాచము నడువఁజాలునమద్ధని, సకలైశ్వర్య సంపన్ను
నొక్కనిఁ జేపట్టి సుఖంపుము.

దుర్యో:—[తొడజరచుకొనుచుఁ గూగుచుండరమ్మని ద్రాపదికి పైగ
జేయును. పాండవులందఱుఁ గోపముఁ జూపెదరు.]

ధర్మ:—[తమ్ములను చేతితోనాపుట నటించును]

భీము:—[క్రోధముతో] ఓరీ ! పాపిస్తా ! కారవచండాలా !

మ. పడతిన్, సాధ్వినీ గూరుచుండుమని యాస్ఫాలించుచున్నట్టి, నీ
తొడ, మద్గోరగదా ప్రహరమునఁద్రుంతున్, జీల్చెదన్, శంఢెదన్
బొడతున్, దూళియొనర్తు, రాల్తు, విదళింతున్, గాల్తు, గామానలం
బడగింతున్, సమర్థోర్విభీముడన నెవ్వడంచు నూహించితో.

ధర్మ:—భీమసేనా ! ధర్మజుడింకను జీవించియుండెనుమా !

భీము:—[కూసచుండును]

దుర్యోధన్ }
కర్ణ } [నిరసించినట్లు నటించురు]
శకు }

దుశ్శా:—ఓసీ ! పాపి ! నిన్నింక నుపేక్షింపను [అనిపైటచెరగుబట్టి
చీసూడదీయుట ప్రారంభించును]

క్రొవ:—హా ! కృష్ణా ! మాంపాహి ! మాంరక్ష !

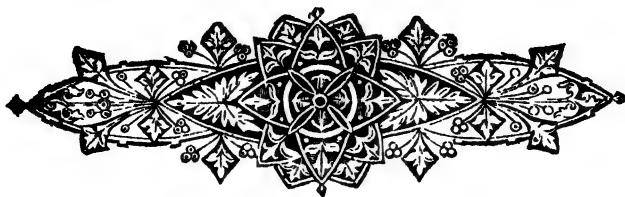
అనబంధము 21.

[కృష్ణుడు వనమునై యక్షయవస్త్రదానమొసరించుచుండు
టఁ జూపఁబడును. దుర్యోధనాదులు సిగ్గున లేచిపోదురు. భీష్మాదులు
కృష్ణు నుతింతురు.

[తెరపడును.]

[ఇచ్చట ప్రేక్షకజనవిరామము]

ద్వితీయాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీ

సంపూర్ణభారతము.

తృతీయాంకము.

1-వరంగము.

[అరిణ్యము. ప్రవేశము కౌమ్యుడు.]

అనుబంధము 22.

కటకటా ! కాలనైపరీత్యమున కేసునవలము. పోలుతటి
జూదమున ధర్మనందనులొడిన డంతయు ప్రాపదీదేవి పాతివిత్య
ప్రభావమునకు వెరచిన వృద్ధరాజు ముల్ల నొసంగినను మాయావి
యగు శకుని, దుర్యోధనుని వెండియుఁ బురికొల్పి యెరులెఱుంగకుండ
నోటువడినవారు పదిరెండు వత్సరము లరణ్యవాసమును, నొకయే
డజ్ఞాతవాసము జనువునట్లు పణనిస్సయమేర్పరచి తిరిగి ధర్మరాజు
నొప్పించి సర్వము హరించి కట్టుగుడ్డలతో నిక్కానకంపిరి. అయ్య
యో ! హంసతూలికాతల్పముల కెడమైరిగద. మరకత మణిభర్మనిర్మి
తమందిరములకు దూరమైరి. రాజసూయాభ్యురసమయసామంతభూపా
ల సమర్పితామూల్య పారిలోషికములతోగూడ జగదేక సంస్తుత్య
మై యలరు మయసభాభవనముఁ గోలుపోయిరి. తుదకాటవిక వృత్తి

కలవాటులేక పురుషులగునవచ్చిన బంధుమిత్రుల సన్మానించుటకే నిక
చాలకుండిరికద. పైపరిధికేమి సయనగు.

[హాహా.]

క్రావ:—హా ! ప్రావేశ్యులగా ! ఎందుటిది. సన్నీదుష్టసైంధవుని
బాంనుండి తప్పించు.

శాముగ్ధ:—(పసి) ఇక్కడ ఏమి కలకలము, సైంధవుడు జెరుపనమ
కట్ట (గానాలు చీ ! చీ ! పై కవా ! నికాయువు మూడినదిలే.
నేనేగి పాండు కుముది పొందితిని బంధుము గోలగించెద.

(నమ్మకమును.)

(ప్రావేశింపఁగలవనకుండు పూర్వము, క్రొద్దిదూరముగల గోపదీయు)

ప్రావ:—

(అనుబంధము 22)

శాముగ్ధ:—హీ ! పాండు ! సగర్భులు కౌర్మువాడు. ము వేరెఱుగునా?
అసాగిన ప్రాముఖ్యం. నే వెదకు. సీ ప్రాముఖ్యం జెల్లవగు
గూర్చి భగవంతుని పాఠం.

ఈ వ్యవహారం గూర్చి పాండు & కౌర్మువాడు సంతోషించి పసి
పిల్లలను పాండుదేవి & కౌర్మువాడు సమయం బాండు !
కుటుంబములన్నింటిని & బస్ నియమిత్తి ము రున్ద్రవారిచి నా
మిక్కు సంతోషించిరి గను & మూసములు తెలుసులేదా సమర్థుమీ.

ఏమియులనగము ! సమర్థుము. (అని నట్టబోవుచు)

క్రావ:—హా ! ప్రావేశ్యురా ! ముననా ! ఈవార్త సీవైత
పిసలేదా ?

శాముగ్ధ:—చీ ! గూర్చి ! సాగితిని !

భీము:—ఓహీ ! పాపాత్మా ! పుంధరా ! ఇదే వచ్చితిని అని ప్రవేశించును.) (మొదవచ్చని మొదటి పాత్రులను.)

ధర్మః—భీముననా. విషవృక్షము. విషవృక్షము. [అని వెంటనే భీమునిబట్టా
కొని పాదధర్మముగిరిపెనుచు]

దౌమ్యుః—[నవ్వెంచి] జేగా ! ఎంతమరగాతము !

అశ్వపాదములు { మీ? మమ్మాగారా! అభయ! అది ప్రాంతమిది శరీరము
నామము { నామమిది నిరూపము.

ధర్మ:—ఓ నా ! నిర్భయము !

ఉ. 'గ్రామిణీ' నమః. నామో వా ? శీఘ్రాకాశానామో వా ? యే

వ్యాధి కను వ్యవస్థ • పాడి-మొక్కలు దుర్బలమైనవి

శ్రీమదాపమనానని నా • దివ్యభాగ్యము: సామంతము

కావ్యమున ద్వితీయము? • పాపము నొనగొనఁగలఁగనీ?

భీమ—అయ్యో ! ఎందుకా ! మామూలుగా మడ శాలలి మేటికే
 మూన్య ! కలకట ! నీ ముక్కుక బానిసల నెత్తిపీఠముల బాధించు
 చున్నావ !

2. $\frac{1}{2} \pi$ ਤੋਂ $\frac{3}{2} \pi$ ਤੱਕ, $\sin x$ ਦੇ $\frac{1}{2}$ ਤੋਂ $-\frac{1}{2}$ ਤੱਕ

అంబి, చిన్న నా & నాదుకూడ

వినుతిని వినకపోయినా, ♦ నిష్కారములను పొంద

విజ్ఞాన, నా పుస్తకములు

గూరిబాగ్, బుక్ • పేచీ, యెస్ ము

19. చివర, మనకు ఇంకా ఏమి చెప్పాల్సి ఉంది.

వూ వూ వూకోవర • వ్యాచిగమనం గ

స్వీచి నిన్ను వా చించుకొంటు

గీ. హాహిష్టము భవః పశువు చిహ్నిః
జైరగోనుమలంచుః ట్టిముః ధ్వజులగౌర
వాధయుల సిన్వటికినేని ధ్వజమోహర్చ
గావలంపపు ! యది మేమి ధ్వజమమ్మ.

ఈ గుర్తుతోనొక్కనినైనఁ జూపనిమ్ము !

ధర్మ—నామా ! ధర్మసాత్విక శూన్యకారణంగాని, రజస్తమాదులుకావు.
నివచించినదంతయు వాస్తవము. దుర్మార్గులయెడఁ శాంతము
సూంతుట ను సుముద్భవము. భగవంతుఁడులేడా ? అదియునుం
గాక.

చ॥ యుగం హి త్వం యుగిని ధ్వజముఁగీయులు పాడిగాదు వి
జ్ఞులు మనిఁమిచ్చ వెచ్చెనకి ధ్వజునినన్ పాసియిత్తుచుండఁపు
త్తుగిని మనశ్చరాధని ధ్వజున్ పరివంధ్యులున్న వాక్యముల్
తొలఁగెను, గావనిమగలు ధ్వజునినన్ పాసియిత్తుచుండఁన్.

ఏ కారణ నిమిత్తము నొకరినొకరు కల్పనో, యీ గ్రహించి కట్ట
నగు నీతి మాత్రము నిశించి వచ్చునము.

భీము—(ప్రవేశించి) బేపే ! నీ యాధిమతమేమి ?

గ్రామ—నాథా ! ఏమున్నదాది ! మీ యగ్రజుని యాజ్ఞకు వ్యతిరే
కిముంపరా ? ఈ నీచస్థైర్యపురకుం బంచితీఖలుచి త్రొత్తినడక
పెండ్లకొడుకును గావించి యాపుండు

భీము—నూచిది (అని కత్తివీసి) ఓరీ ! మూసా ! దుస్సల మాంగ
ల్య విశేషముననా, ధర్మవందను కృపారసంబునను నిప్పటికి
ప్రతికితిని. ఇటురమ్ము. (అని చెయ్యిగట్టిలాగి కూర్చుండఁజెట్టును.
అర్జున, నకుల సహదేవులు పట్టకొందుగు భీముడు తలగొరిగి శిఖ

లుందుట నోచించి] [నిలువఁజెట్టి] నిన్నున్వదేసి “ ఎవ్వడవురా ”
యని యడిగిన “ పాండవదాసుడ ” నని వచింపుము. పొమ్ము.
[అని తన్నును].

సంధ:—(తలవంచి క్రోధమునఁ బోవుచుచును)

భీము:—ఓహీ ! పాండవదాసా ! ఇటురమ్ము (అని బిలుచును)

సంధ:—(వెనుకనుచును)

భీము:—ఓహీ ! పాండవదాసుడనని ముమ్మాదియుము.

సంధ:—పాండవదాసుడ, పాండవదాసుడ, పాండవదాసుడ.

గర్భ:—పొమ్ము ఇది నెన్నఁజెట్టి నెమ్మదిగాఁగఁ జూపుము

సంధ:—(నగ్గి) ఈ సరాభవమునకు, బ్రతికేమును చుకున్న, నే నీ సు
భూపతినేరా ! కానియు. [చుక్కఱిగానుచు]
(తెరుచుచును.)

అనఁబడినది— ఇది సంగ్రహము.

(ఇది నామ సంకీర్తనము, పంచమంతు)

(ఇది సంగ్రహము, పంచమంతు, 24)

పరి:—[అంగి] నావఁటి భాగ్యార్థియై నిటు లిరా ! మాఁగఁమాటికి
నన్నే హంసించవలెనా ! మీవానియి యుఁ జచ్చిరా ? నీ తెల్లకడుపు
కాటా, నా కొచ్చెలకో నవవు ? నీ పొమ్ము పిచుచుంటినా ? నిన్ను
బ్రహ్మమరి కోరెనా ? యిట్టము బోకున్న పొమ్ము గెలు సెగు లేక
నానోలి నీ కేటికి ? నీ బ్రతుకుంట నా బ్రతుకు చెడిపోయినదా ?
సింహబలునకు వేమని చెలికాడవగదా యని విన్నవెడినా !
విధవా ! నీకీతామ్మపపని పోయిన నేమి చెల్లుకొని పుంతువు !

విటు:—ఓసీ ! గయ్యాలీ ! మూయుమింక నీనోరు.

పర:— చీ ! కుంకా ! నీయాజ్ఞయేమిరా ! నేడు మొదలు నాగుమ్మ
ముగ్ధులొక్కకుము. కూటికి గుడ్డకులేక విగాటాజునొద్దకొలుపుండ
వచ్చినవారి భార్యను కీచకునకుఁ దార్చవలెనని యాలోజించుచు
న్న నిన్ను ఆసైరంధ్రీ భర్తలగుఁ నేవురలో నొకరైన నీదుర్వృ
త్తి గఁసివెట్టకుందురా ! వారిచేత నీవు జావకుందువా ?

విటు:—నిన్ను దెగనరక ! నీకావిషయ మెందుకే !

పర:—నీకా ఏనియెందుకురా ?

విటు:—నీ కొఱకే.

పర:—నా కొఱకేమి ?

విటు:—ఎట్లని యాత్నంధ్రీని గీచకుమందీరమున కేగునట్లొనర్చితి
నేని వేయినవారి బహుమతి రాగలదు. దానిపై నీ యిల్లింతా
బంగార మె విశ్వంతాబంగారిమే నీవడికోరిన నదే.

పర:—అలాగా! ఓహూహూ (అని విటునిగొఁగిలిండు కొనును.)

విటు:—(మీద చెప్పుచు) సరేకాని నీవాసందులో నెందుకుంటివి?

పర:—నీవు ప్రయాణించుచున్న యీపనిలో సుఖానియైన సంభవిం
చునేమో యని భయపడి నిమిత్తమాత్రముగ వారిద్వారను బుట్ట
లోఁబెట్టి నీకు సాయపడ నంపుటకై కృత్రిమశృంగారమున మాట
లాడు చుంటిని. నీవడిచూచి యనుమానపడితివి.

విటు:—నిజమేనా ?

పర:—నిన్నుఁ జంపుకొనినట్లు

విటు:—ఎంతి పొరబడితిని. ఎదియుకముట్లు !

పర:—(ముగ్ధునిగొనునట్లు విటుఁడు కొన చున్నట్లుండ తేరపడును.)

తీవరంగము.

(ప్రవేశము—సైర్యధిచేత నొక కలశము బట్టుకొని)

సైర్యం:—

(అనుబంధము 25)

కట్టా నాజీవి శేష్యుల దుస్థితులఁ గాంచి దురపిల్లుచు, మఱలఁ
నన్నటికేని సౌఖ్యము నొందుకుందురా యని, సైర్యము వహించి
సైర్యధిచేతమునఁ గాలముఁ బుచ్చుచుండ నీనుధేష్ట నేడేకారణముననో
తన తమ్ముడగు కేచకునితోకేసి యాప్రాతిపిండ సురఁగొనిరి యని
యంపెగా ! ఆహా ! పరాధీన జీవనమున నుచున్నవనినైనఁ జేయు
చునుకద. వారియొద్దలమీఁద వర్తించిన జీవనభంగి మెగాక, మానవుల
నిస్సైతము ఘట్టించి నిశ్చిము. ఇతఁ యెచోఁగి లాభమేమి ? ఇట్లెన్ని
తిప్పను. ఈ కేచకుఁడు పెరమదుర్మార్గుఁడని నింటిని. కానిమ్ము భీను
మనినోఁ జిప్పవచ్చుకొగద ! మీఁదద్దినమున్నవాఁడు (అని కేచకు
నింటిగుమ్మము సమీపమగుండ లోపలనుండి కేచకుఁడు ప్రవేశించును.)
కీచ:—హే ! వచ్చితివా !

సైర్యం:—గాడా ! ఏ గావరి పూర్ణముగు బాహుబంధ నొందుచు మీ
కేచకునితోఁగి ఈ ప్రాతిపిండ సురఁగొని రిమ్మరియెఁగన, దయచేసి
వేసేగి నన్ను పును.

కీచ:—కోమరా ! నీ వన్నెను పుచ్చుచును నిక్షేపింపునాకు పప్పు
పాక్షికం గియగ లేనే ! పుచ్చుకొని పా మదనముచుంటివి ! ధర్మమా ?
ఇటువచ్చి నీ నామము. (అను పడికట్టిల్లి జూపును.)

చ పునఃకలశధిచే కునును • మూర్తి మూర్తి గూ పించి మానసం
బునుం గియగిం. మూర్తి నను • పుచ్చుకొని పుచ్చుకొనింపనాగెనే
మూర్తి ని మూర్తి మూర్తి • మూర్తి మూర్తి మూర్తి మూర్తి మూర్తి
మూర్తి మూర్తి మూర్తి • మూర్తి మూర్తి మూర్తి మూర్తి మూర్తి.

ప్రశ్నాప:—(స్వ) ! హా ! శ్రీకృష్ణా ! నాడు కారవసభలో రక్షించిన భంగి నేడును దయజూడుము !

కీచ:—మువతీ ! ఏలపలుకవు ? మానమంగీకారసూచనమా ? అటు లైన నికర దడయకుము ఈ నీదాసుని నిస్తుల సంతోషవారా సిన్లోలలాడింపుము. [అనిచేట్టబోవును.]

ప్రశ్నాప:—[తొలగి] అన్నా ! ఇంత పాపమవ్వరికేని దగునా ? నుకే యేదేని పంచాక్షరము పఠిస్త్రీని నన్నిట్లనఁ జెల్లునా ?

[అనుబంధము 26]

కీచ:—సీయా ! వేయిచేప్పుము, నీతో సౌఖ్యముననుభవించి, నాజన్మ మును నార్థిపఠచుకొనవలయు కాదా ! నీక్షేత్రల యపారమో హసాగరిముఖంగాని ముణిపవలయు సంతకాని పాపమని గీపమని వెంచువాడఁడను నీవొక నాలసింపకుము.

ప్రశ్నాప:—అదా ! మానవజన్మముఁగొనుట మిగ్గభము. అందు బూతుపఱచేసి, డేవై, దైవైర్వసంపన్నుడవైనందులకు, పూర్వ జన్మసింక్రమింపఁ కాసంపాదుచు, నుద్ధిరోత్తమమునకై ప్రయత్నింపవలయు. చుంతియెకాని, సకలస్థాదాయకమగు, నీచకార్యాచారమునకుఁ గడంగుటచునా ? నీవెఱుగని ధర్మముగలదా ! వన్నేలబొధింపజూచెదవు ! చునాగతమే మానవని సకల విధముల నాశి మొనఁగించుట, ధర్మశాస్త్రము బుద్ధిగొనెందుటలేదా ! పరసతుల సన్నిధి యెందఁ ఆఘోగతులబొందిరో తెలంపుము. బలనెందు లగు నొంతు లేవు కలదు. కాలవశమున పడవితొలగెదవు, నీతికినూత్రము లోపముండదు. దురాలోచనమానుము సుఖంపుము.

కీచ:—లతాంగీ! నీ పతులు బలవంతులని నన్ను భయపెట్టుచుంటివా! సమయము వచ్చిన భగవంతునకేని వెరివను. నిన్ను విడువను.

గోప:—అన్నా యని బిలిచినను, విముఖతఁ జెడకుంటివే? ఏల యింత యవివేకము?

ఉ॥ అందని కొమ్మపండ్లకొని ♦ లఱ్ఱలుసాచగఁ గాడియానె? నీ చంగము గాంచువారిలు ♦ ప్రశంసయునన్తులె ధర్మమంచు

కీచ:— నేనందినఁగోసికొందు మగు ♦ వా! చను నెప్పుడు

(అని శ్రావణి నక్షమున చేజూచును.)

శ్రావ-

అందికొమ్మని

కుందగు మృశ్యకాంతయను ♦ కొమ్మగోహింపుము తిట్ఫలంబులన్.
భీము:—[గుండముగా, స్పృహముగా] ఓని చుర్మదాంధా! యిదేచ చిహ్ని (అనుచు బ్రవేశించి) చకుని మాడబట్టి క్రింద బడ్డవచ్చి వత్తిమునై నెక్కి. [గుండముండుట నటించును.] తెరిపింను.

(గుండమువెలుపలి భాగము పరివేశము-పొంగిను చుట్టడును, స్పృహ కొనబోవు స్పృహనైలు)

4-వ పాదము.

ఉచ్ఛ్రి:—

[అనంతము 27]

అచ్ఛ్రి:—నీ యా ఉచ్ఛ్రికుమాగా! “నీ పులు మన గోగణంబులఁ దోడ్కొనిపోవుమాడి” నని గోపవాలు పలికినంతినె, “తిగిన సారిధియందుండిన, వాల్చెరినందుంచి తిరిగిమాత్రం లన, గోవుల మురిలింపనా.” యని ప్రత్యేక్షింపి, ఇయ్యెడకేళించి, సమం ధూమిడిలకించినంతినె, కలయతుడగుట హాస్యాస్పదిము. తి

త్రియక్పతిముఁగాదు. గాచబిడ్డ రణమనకుఁ జంకవచ్చునా ?
 నీకంతభయమయ్యెనేని, నేను రథినయ్యెద. నీవు సారథివిగమ్ము.
 శత్రులఁ జించి చెండాడి నీతుడ్కికి యశోహానిగాకుండ పశులం
 గొనిపోవుదము.

ఉత్త—

ఉ॥ అక్కట ! ద్రవ్యమూలమున ♦ నాస్తికముం గాని తెచ్చుకొన్నయ
 టైక్కడ దాపించితివి ! యేటికి నీ శ్రమిఁబెట్టుచుంటి వే
 నొక్కమై ననున్ జనఁగ ♦ నొల్లను యుద్ధపుడోవ బ్రాణమున్
 దక్కనఁజాలుఁ నే బ్రతికె ♦ దా బలుసాకయినన్ భుజింపుచున్ ॥

అట్లు — ఉత్తిరా ! నిన్ను సాధిఁ గమ్ముటిగఁద ! భయమేటికి ?

ఉత్తి.—మాట తెన్నయినఁ జెప్పవచ్చును గాని, రిపుల జయించుట
 మాత్రముఁ దుష్టభము. నీ కంత ముచ్చటయ్యెనేని రథము దోలు
 కొనుచుఁ యుద్ధమొనరింపఁబొమ్ము నేను బురంబున కేగెదను.

అట్లు.—విరాటనందనా ! నామాట వినుము. ఈకురుసైన్యమేకాదు.
 సురాసేన లోకమునచ్చినను, మనల జయించలేకు వెఱవకుము
 రమ్మ, రథ సిక్కుము.

ఉత్తి.—కటకటా ! బృహన్నలా ! ఏల యడియాస.

చ. అదియఁ జయింపఁగాదగిన ♦ యాయధమొక్కటియేనిలేక యే
 వెరవునఁగెల్వసెంచితివి ♦ ఏరివశే. బృల శస్త్రశాస్త్ర వి
 ద్వరుల సుయోధనాది బల ♦ మంతులనాకితఁ జెప్పబోకు సం
 గరమునుమాట స్వప్నమునఁ ♦ గాని దలంపగనోప నెన్నఁడున్.

అట్లు.—రాకుమారా ! సరియగునాయుధములేదని సంశయింపకుము.

అల్లదే యాశమీవృక్షమున శవాకారముగఁ గనఁబడు దాని

యందు పాండవనుధ్యముండగు నర్జునునిచేతి గాండివము గలదు.
 నీవది గ్రహించి, తక్కినవాటి నెప్పటియట్లుంచి రమ్ము తత్పర
 కార్ముకమున, పునఃసమూహము జూడరవందర కావితము.

ఉత్తర:—అయ్యా ! “ అర్జునుం ” డన జ్ఞానికి వచ్చినది ధర్మస్వరూపు
 లగు వారెందుడికో, సాఫ్త్య ముత్పలియగు శాస్త్రాది నేనుయ్యెనో
 వారెల్లరి మాకు సమీపబంధువులునుమా ! బృహన్నలా !

అర్జు:—ఉత్తిరా ! ఇంకను దాపనేటికి, వినుము.

సీ. కంకాభదాన విభూతిఁ ♦ గాంచిన జగ
 ద్వందితుడల ♦ ధర్మసంసరగు
 కీచకవనవహ్నికీల ♦ మీవంటవఁ
 కుగ్రోప్రతాప ♦ నృకోదగుడు
 అశ్వక్షుణకా ♦ వ్యాపారకీర్తి వి
 భ్రాజితుఁడైన్ ♦ వాఁన నకులఁ
 డాలఁగాచెడివారి ♦ కిధిపు పలస్తి
 నారెడ సహదేవుఁ ♦ డనెడివాఁడు

సీ. కన్నెలకునాట్య విద్యన ♦ గురువునేనె
 యర్జునుండను ర్తరధి ♦ యాహుసేని
 కాలవశమున మాటు చే ♦ సాలతోడఁ
 భారగోలి మృతత ♦ వాసదీక్షి.

ఉత్తర:—(నరితోననుదేహములతో) అయ్యా ! నీవు పార్థుడవా ?
 నిక్కమా ?

అర్జు:—ఇంకను సంతేహమా ? గాండివము పొంది నీ యనుమాన
 ముఁబొపెద నుండుము (అని నిష్క్రమించును).

ఉత్తర:—అహో ! ఆశామీనృతమునై నెక్కుచున్నవాడు. అట్లదే గాం
డివము. ఇతడు తప్పక యుద్ధముడే. మిగిలిన యాయుధములు
మఱల భవ్యపరచి యిటువచ్చుచుండె నదింకను భీమాదులగఱా
భిష్టములుండనోపు. వనవాసానంతరమున వీనినెల్ల నిల్లు జాగ్రత్తప
అచి మారు వేసములతో నీ గోదాదినుండియు కాలములుచ్చిరి
కాబోలు ఏపుంభర్తలు, నొక భార్యయు నుండుటను గూర్చి
యనుచూపడియు స్వప్నేకంపజానైతి. కటకటా ! వైనపా
తికూర్చితచేసి గద మృగరాజనన్నిభులు మశకసమానులై దీనతం
గ్మించిరి.

అట్ల:—(నిజస్వరూపముతో గాండివధారుడై బ్రవేశించును.)

ఉత్తర:—[పరిమళంతోపముతో] మహాత్మా ! ననుస్కారము.

అట్ల:—[ఉత్తరునిమూపునై పోయినచి] ఉత్తరా ! ఇతరభ సెక్కుము
ఉ. గాటపుటల్యంగి చెను ♦ కాలముచేతఁ ద్రోయొడభాముల్
మాటుమడంగియున్న శిరి ♦ లాఘవమున భంజికిమఱు బా
హుట మొసర్చి, సురసము ♦ గానని నాధ్యతిగాప్తి సుతిదోఁ
పావమున గలంచి చెర ♦ బల్లెనగోగణమున ముల్పెదన్.

(ఇరువురు రిము శధిష్ఠించి నిష్క్రమింతురు.)

దుర్యో:—[ప్రవేశించి] ఈతడు తప్పక యుద్ధముడేమగు నేనాలవం
దల చెతఁ గాపుండెదను. నా బలంబులగడచి కద నన్న సమా
పించుట యీసమయభంగమున మరలఁ బరమమాచవత్సరము
లరగ్భాతనానము నొనర్పఁ బాపకుండువా ! కానిమ్ము.
[అని గదముపున ధరించి నిష్క్రమించును.]

అట్ల:—[పటాక్షపమున నుత్తరునితో బ్రవేశించుచు] ఓయీ ! కార
వాపశద ! మూఢదుర్యోధనా !

ఉ. రాజపుగాహ లేక కురు ♦ రాట్కులమందు జనింపలేదో ని
 స్థజుడవేమి నేయఁ జను ♦ దెంచితివోయిటు నీకరంబులన్
 గాజులఁబాల్చి నాడవె ? స ♦ గౌరవకృత్యమెయిది ; సాటిరా
 రాజులువిన్నఁ నవ్వరె ? దు ♦ రంబులఁ బారెదరే నృపాలుల్.

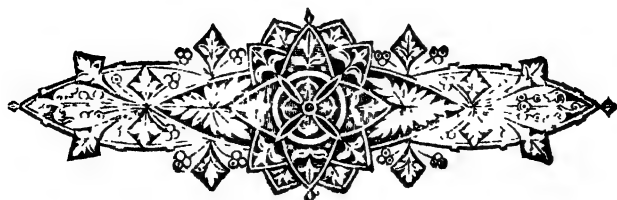
ఆజన్మ పాండవద్వేషివగు నిన్నుఁ జిరకాలమునకుఁగాంచి, శిర
 కుసునుగామమున సన్మరింపవచ్చినఁ పాథునిఁగని వెన్నుఁ జూపిన,
 నీతోఁ బోరాడుటకంటఁ జౌరవహీనమున్నదా ! చీ! చీ! క్షత్రియ
 కుల కళంకా ! ఇంతకంటె నీకు జాపు మేలుగద ! పుగటిమిఁ గల
 ధీరుండవేని, పాలికలసికిమ్ము, నావలన వెఱవకుము. నిన్ను నే చం
 పను, ఏమందువా ?

చ. “కురుపతియూరువుల్విరుగఁ ♦ గొట్టినధించెన” వంచు మాన్యకో
 దరుఁడుఁ బ్రతిజ్ఞజేసినక ♦ తంబుననిన్ దునుమాడ నేటిసం
 గరమునఁగాని, యేనిబల ♦ గర్వమునమ్మి జయింపవచ్చితు
 దురుతిసు నట్టికన్యవన ♦ దూల్చిచురఁజ్చెన గోగణంబులన్.

[ఉత్తిరుసితో] ఉత్తిరా ! యీతిఁడు మామెడలఁ గూగుఁ
 నను, మహాభిమానియగుట, యుద్ధమునకు రాకమానఁడు కాన,
 నీజోదుల నెల్లర మోహనాస్త్రప్రయోగమున మూర్ఖగతుల నొనరిం
 చెద. నీవుఁ గడు జాగరూకుడవై భీష్మచార్యుని మాత్రము సమీ
 పింపక కన్యాదుల తలపాగలు పైర బొప్పుపొట్టికలకై కత్తిరింపుము.
 పోవుదమురమ్ము. [ఇర్వురు నిష్క్రమింతురు].

[తెరయెత్తిగా నున్యము మూర్ఖిలిమొందును. ఉత్తిరుఁడు
 తలపాగకుచ్చులు కోయుచుండును. తెరపడును]

తృప్తియాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీ

సంపూర్ణభారతము.

—:0:—

చతుర్థాంశము.

(అనుబంధము 28)

[హస్తీశాస్త్రపుస్తకము, పరివేశము వారదుడు]

ఓ పరివేశాత్మా! ముందే గానవలెనా! శ్రీకృష్ణా! ఏమి నీ భక్తిక్షణికాభాసానా, ఏమి నీ ప్రాప్తిము. భక్తితత్త్వమును పాండు నంబులచే గాయనానగాఢ బాసబడియు, చుట్టుండగు కఠినద, సుయోధనుని కిది కేగక విడుదలయింపియున విందున కంగీకరించితివి. పరివేశాత్మా! వాణ్ణిబింబున జన్మించినను భాగవత శిఖామణి యగుననియు స్వావా నే నట్టి భక్తులనంటి గోవువంట నరుగు లేగ చందమున నుమినియు, సత్తి యుత్తమభక్తి సంపన్నులచేతి జలం బైన సన్యాసశుభ్యముగ గోహతు'ననియు నాడు సువిద్భితివి నేడగ పరచితివి. ఈ సుయోధనుని కేలగుత్తికి పోనలె? పిపీకాది బ్రహ్మ పర్యంతవ్యాప్తిండగు గోవిందుడు నిబధత్తాననదీక్షా పరితంతుండగు ముకుందుడు. గోవస్త్రీ పరిరంభణానందకదళిత హృదయారవిందు

డగు నందనందనుడు బ్రహ్మాండనుండితోడర కుహరుండని యెఱింగియు, సత్యస్థికులగు పాండవేయుల కాత్మబంధుడని తెలిసియుఁ దెలియని మూఁడునియుఁ నటించుచున్నవాఁడు కాని, జ్ఞానమార్గమునందించుకేనిఁ బ్రవేశింపఁడయ్యెఁగద ! కానిమ్ము ; ఎవరికర్మమున కెవగు కర్తలు ! విదురుని భవనమునకేగి శ్రీకృష్ణ భగవానుని దర్శించి, యామహాత్మునితోఁ గలిసి కారవసభ కరిగి, కలిత్యా మేనుగురో వీక్షించెద.

[అనుబంధము 2⁹ నారాయణ యనసరి. నిఘ్న-9]

(కారవసభ—వృతరాష్ట్రము, భీష్మము, ద్రోణము, కృపము, కృత్వీచము, అస్వత్థామ దుర్యోధనుడు, కర్ణుడు, మిశ్రాదురుడు, కృపని కూర్మూడి యుండును.)

దుర్యోధ్—కులన్యాయురారా ! గురువూరారా ! భానుజనులారా ! కృష్ణుడు, పాండవమూర్తి, సూర్య పోనగినివలె నను లోకపునె వచ్చి విదురునింట విడిచి, సందీపచన ప్రస్తావనలగున కీ పేరితోఁగంటున కే తెచ్చునని వింటిఁ గాన, నేతని నమ్మియు పరాగం నమ్మియు యాదవానుగాగ, కౌంతీనువాల్సెల్లదులఁ గెల్లె పున్న, మూట లాడ కుండునుగాక ! ఒకవే చెప్పెదను నే నె నెఱుఁగునాడగా ను. కృష్ణరాయగారి మఁకాచు కేసల భగవంతుఁ యాయ కౌర్మియై పచ్చుఁగాకి, లేక మీని విశ్వసించను ! అట్టి యగత్సంబంధము నుఁ గలుగదు. యీ పాండవులకు, యుడివ్రులకు, ఒకవంకగానా. సూర్య కొడంబకులు నేనోగిలుకుట కాకమానను. మూలధనులగు సరనాథులకేది మిక్కిలి తెలువవు. మూలధనియగు పితవఁ గౌణి ముండిన నేమి లేకున్న నేమి ? కావున, కృష్ణునకు స్వాగతమేని యుసంగడగిదియే నా శాసనము. (అని కూర్మమండును)

(ప్ర)వేశము కృష్ణుడు, వెనుక విడుదుడు, నాందుడు, సాత్యకి.)

(భీష్మాదులు, లేచి నిశించియుదురు. దుర్యోధనుడు తత్తర పాటుతో లేచి, చేతులతోఁ జూపుచు)

దుర్యోధ:—దేవా ! శ్రీ-కృష్ణా ! దయ-సేయు-ము.

(అని గాఢదికముతో మాటాడును)

ధృతి:—మహానుభావా ! దయచేసి పీకబలులకరింపుము.

(అడలు గూలదుందుగు)

ధృతి:—దేవా ! పాత్యుండగు నీవు వచ్చితివని వింటినికాని, జరా భావపాడుడనై యున్నావ్వుండ సగుటచేతను, భేదరహితుండగు విడుదలగుట నశియించేయ నీ కన్యమార్గ విగ్రహమును గనఁ జాలని యభాగ్యుండగుట చేతను నాజాలకైతి.

కృష్ణ:—నా-మా ! పాత్యుండగు ! మగ్నాదలకేమి మనసునఁ జేసెనుమరిగిన జూదా ! నీవు నీవు పాడవయ్యెనై నీతోఁ గొన్ని యశములు ముచ్చటించి నీకువచ్చితి నాలకించెదవని నమ్మించుచుండ.

ధృతి:—నీకుట లేని నోచుకొనరా ? అనినట్లు !

కృష్ణ:—నినయు,

చ జనకసమానులగుట యను ♦ జన్మగిర్జని రాజ్యభాగమి
మృత. మునుగాన వాని అయి ♦ నీవు నేవురి కిచ్చు లేక తో
చినయలులేని బానిసని ♦ చెప్పుగా మా పెదనొక్కితోడ ను
చును వచియించివిటు ♦ ఈ గుణములుగాగ నేటికిక.

ఇందేదియు మీ కిష్టములేకున్న వారేవురును పాంచాల రాజ పుత్రియు వేర్వేరువచించినవి కలవు. పోస్తుతము గామి విమీలన నీ యభిమతంబేదియో వ్యక్తీకరించి వేవేగ నను బ్రతుము

భృత:—దేవా! జాత్యంధుడనగు కలన నీ ధరాతలము పాండురాజే కొంతకాలము పరిపాలించె నిష్పృహతని తనయులేలుకొను సహాయము వచ్చునదికి మాటసైతముఁ గుడ్డిదయ్యె. నైనను, నీ యెదుటనే కుమారునకు జెప్పెదను. (దుర్యోధననితో) వాయనా? సుయోధనా! వాసుదేవునిపల్కు లాలకించితివా?

దుర్యో:—తండీ! వినుచుంటిని ఎవ్వరేనున్నను, అనుకున్నను, శాశ్వతములకు నేను జీవించియుండఁగ వాడిగల సూదిమున మూలము నిలుచియున్నను. సకల గురుగౌతబుధువుల యెదుట ధర్మజ్ఞానమున నిరాఘాటముగ గెలుచుకొనినదాని నెన్న కుఁగనును? కొనుట యేటిన్యాయము? ఇంకొకవలె ఎట్టిచి చెప్పకుఁడు! చిన లేదని నిందింపకుఁడు.

భీష్మ:—సుయోధనా! నీవిష్ట్రుడనని మెలకెడితే నైపుణ్యమును బట్టి వచింపరానిది. వినుము. సాధ్యమైన వస్త్రమును ముచ్చెనవారిలు ధర్మవేత్తలగు పాండవులు రామునిబొంతుల వాచుల నష్టముపడయచేసినది. భీమనపావనుడగు క్రీకృష్ణునిమాంస సభాభవన మా అస్మదాది కురువృష్ట సంభరితము. సమయమా సకల జనాదరణయుము. వాసుదేవుడు నీలవిచ్చిత్తు నీ నిష్టపడితివేమి మానవులేకాదు. దేవతలు తముఁ గీర్తింతును. స్వకుల సరవాశ్రయ్య సమంజసముగఁగాని విఘాతకారిణులగు మాంసము కేయలముగాదు. ధర్మజనులు సామాన్యులుగాను కావునఁ గ్రీమముగా ధరాతలముఁ బంచుము! సుఖంపుము.

కర్ణ :—మూడుసల్పివైనను పాక్షికము విడువవైతివి. సామాన్యులు గాక చేయునదేమి ? నాటికారోదరంబున భార్య కట్టఁబట్ట మొలుచుచుండినవేళ నెవరెవర పరాక్రమములు విశదముక లేదా ? నేడు త్రొత్తలేమైనఁ గలవా ? సాధిపానఁగనిచో యుద్ధసన్నద్ధులగుదురు గాక, అదియుఁబుడఁ బ్రస్తుతాంశమును గురించి ముచ్చటించవలయుఁగాని యితర విషయమేటికి ?

ద్రోణ :—రాధేయ ! నీకేతందర యెందులకు ?

అశ్వ :—రారాజున కాత్మప్రియుఁడని యెట్లు వెల్లడియగును ?

కర్ణ :—అగుఁగాక. మీవలె స్వామిదోషినికాను.

అశ్వ :—ఓరీ ! సుతాభమా ! మేము స్వామి ద్రోహులమురా ? అవును.

ఉ. నమ్మికఁ జెఱఁజేసి, జన ♦ నాథునిఁ మోసమొనర్చి, యంగరా జ్యమ్మగఁహించి, మేటి బల ♦ పార్య పరాక్రమశాలివోలె మీ నమ్మికఁ ద్రిష్వకొందు గతి ♦ చాలక, సిగ్గునొచు, భుక్తశేషమ్మను వెక్కునీకెచు ♦ సామ్యమువత్తురిలాతలంబునన్.

కర్ణ :—(కోపముతో)

ఉ. చాలును జాల్మపేలకము ♦ జాల్ములు పెక్కుగఁగూడి, రాజుడు శీలుఁడు, వానిమిత్రుఁడుఁ గు ♦ చేష్టతుఁడంచును నిందమోపి, గోపాలుని పక్షమున బహు ♦ భంగుఁ జాటుచుఁ దిన్నయింటివా సాలనులెక్కనెట్టు ఖల ♦ సంగతి, కర్ణనియందుఁ గల్గునే ?

పేరునకు మాత్రమాచార్యాగమ. ఏటికీ నేతి బీరకాయ వాక్యము ?

అశ్వ :—(కోపమునఁ గట్టిదూయఁగోవ)

ద్రోణ:—(కుమారు నాపి) రాధేయా ! నోటికొలది కాకు లాడకుము. బ్రాహ్మణవేషమున భృగురాముని చెంతఁజేరి, విలువిద్య సభ్యునించి, పిదప నమృతహాసీయుఁడు, నీకులగోత్రము లెఱింగినపుడు జాల్ములెవ్వరైనది విశదముకాలేదా? మేము తిన్న యింటి వాసముల గణించువారమో! సమయము వచ్చిన కంఠ రక్షిధారల ర్పింతుమో! నీవేమెరుంగుదావు!

కన్య:—అటులా! (అని యింక నేమో యనఁబోవ)

దుర్యో:—(కన్యని జూచుట నటించుచు) మిత్రీమా! యూరకుండుము. [ద్రోణునితో] గురువరా! పెద్దలగు తాము సైతము తొందరపడవలయునా?

ఉ. బాలురుఁగాన, వీరికి వి ధాదముగఁజై! నదేల పాండుభూపాలుని ధర్మసంఘటికి ధాగము నిమ్మని చెప్పఁబోక, తామాలమునందు, నాయెడ న హాయ మొనర్పుచు లేదయేనియే జోలియుఁబోక యుండుడు త్రి ధన్యగమీకు నమస్కరించెదన్.
(అని నమస్కరింపఁ బోవ)

కన్య:—(దుర్యోధనుని వెనకకులాగి) ఆహా! హస్తీపురసారస్వభామా! బ్రాహ్మణుఁడగుట గాని, ఆచార్యుఁడగుటఁగాని, నమస్కరింతువుగాక. యుద్ధమున సాయపడరమ్మని మ్రొక్కవచ్చునా? ఈకన్య మేనఁ బ్రాణముండఁగఁ బృథానందనులకుఁ వెరచెడవా? ఏమిపని గావించితివి.

అశ్వ:—(కత్తిదూసి కన్యనిపై కురుకుచు) ఓరీ! కురుకుల రూపధేయా! రాధేయా! కన్యా! ఏమంటివిరా? బాలిశా!

దుర్యోధనుఁ—(అశ్వత్థామ నష్టకొని) తమ్ముడా ! గురునందనా ! శాంతింపుము. మనలో మనము కలహింపనగునా ?

అశ్వః—ఓయీ ! దుర్యోధనా ! ఏమి చక్కట్లు దిద్దవచ్చితివి ?

చ. “అని యొనరింప ర”మ్మని ము ♦ హత్తునిఁ దేశికు పాదపద్మ పం
దన మొనరింప వద్దనుచుఁ ♦ దా నినుమాన్పిన మానువాఁడ వే
మనితనుఁ దిద్దవచ్చితి వ ♦ యా ? కురుచంశమునందుఁ బుట్టి సూ
తుని నుడువాలకించితివి ♦ దుష్టుఁడవీవును నొక్క రాజవే ?

కృష్ణః—(దుర్యోధనునితో) మిత్రమా ! నన్నుఁ గూర్చి నీవేల నిందింపఁ బడియెదవు ? రానిమ్మేమి సేయఁగలవాఁడో ?

అశ్వః—ఓరీ ! బ్రహ్మఘాతుకా ! ఏమిసేయఁ గలడా ? యీముష్టి ఘాతంబునఁ నీతల వేయినక్కలు గావింపఁగలఁడు. (అని గుప్పిలిఁబట్టి కర్ణునిపై దుమకఁబోవ)

దుర్యోధనుఁ—(అశ్వత్థామను బట్టుకొని, కర్ణునితో) మిత్రమా ! కార్య వాదివికమ్ము.

అశ్వః—రాజా ! నన్న వదలుము. అవసర మైననాడే వచ్చెదములే [ద్రోణ, కృపలతో] తండ్రి ! రమ్ము మామా !

కృష్ణః—[అశ్వత్థామఁ జేయిపట్టుకొని ద్రోణాచార్యపుత్రా ! అశ్వత్థామా ! కొంచె మోపిక సేయు మందఱముఁ బోవచ్చును. [దుర్యోధనునితో] శావా ! సుయోధనా ! నీకొల్వకూటము, క్రమక్రమమున, రణకూటమగుచున్న యది. వీరెల్లరుండఁగ నేనా నిశ్చితాభిప్రాయ మెఱిగించెద వినుము.

సీ. రణసీమబంధుమా ♦ రణమొనర్పగ, ధర్మ

జాడు మనంబునదుఃఖి ♦ పడకమున్నె

భీమమత్తేభంబు, ♦ విడివడి, గదచే గ్ర

హించి యుద్ధమునఁ గా ♦ లిడకమునుపె

విజయహర్యక్ష దో ♦ ర్విక్రమాగ్నిజ్వాలఁ

గురువైశ్యములు, భూమిఁ ♦ దొరగనపుడె

శాత్రువాసీకమ ♦ స్తక విచారణులా క

వల్ గల్గె దూసి వె ♦ ల్వడకమునుపె

గీ. ధర్మరక్షణగావింపఁ ♦ దలఁచియేను

“ సార్థసారథి ” యనెడి నీ ♦ ర్విడకమున్నె

సంధిమార్గముఁ యోజింపఁ ♦ జనునుగాని

పిదపఁ జింతించి లాభముం ♦ డదు నిజమ్ము.

కర్ణ దుశ్శాసనము:—[చెవిలో నేమో చెప్పికొని దుర్యోధనునకు రహస్యము గఁదెలిపి నిష్క్రమించును.]

సాత్యకి:—[కనిపెట్టి తానను నిష్క్రమించును.]

కృష్ణు:—ఇంకొక విశేషమాలకంపుము. మాయుదురోదర సమయమున వారొసరించిన ప్రతిష్ఠలపైనఁ దలంపక యుద్ధింపరు న్నాథుని సారమున సంధిఁగావంపనున్న భీమాన్యుల క్రోధానలము మఱల రగుల్ప యత్నించుటకంటె యనౌచిత్యమాలేదు.

దుర్యోధన:—కృష్ణా ! ఏదియెట్లైనఁ గానిమ్ము సంధిమాట నాచెవిఁ జొరదు.

[నేనిలో] “నన్నా ! శ్రీకృష్ణా ! నిన్ను బంధించుటకై, కర్ణ దుస్యాసనులు, పక్షములఁగొని వచ్చుచున్నవారు. కరవాలంబునకు సెలవా ?

కృష్ణ:—[విని] సాత్యకి! మీరు నన్నేమి సేయఁగలరు? త్వరపడకుము
[దుర్యోధనునితో] బావా! నన్ను బంధింప యత్నించితివా?
కానిమ్ము. ప్రస్తుతము నీ మందిరమునఁ జిక్కితి నింకెట్లుపోనేర్తును
వీరందరు నీవారెకద! రమ్మ పగ్గములు వచ్చునంతలో నన్ను
బట్టుకొమ్ము [అని దుర్యోధనునిమీఁదికిఁ బోవుచు విశ్వరూపముఁ
జూపును.]

దుర్యోధ:—(వెరఁగుపడి లోపలికి పారిపోవును.)

కృష్ణ:—గీ. దివ్యదృష్టి యొసంగితి ♦ దృష్టిశూన్య
తైన వారునుఁ గలవార ♦ లావులెల్ల
వారు ; దర్శింపుఁడిదియె వి ♦ శ్వస్వరూప
మిది యదార్థము మోక్షమి ♦ య్యదినిజంబు.

(ధృత, భీష్మ, ద్రోణ, కృప, విదుర, నారదాదులు కృష్ణునినుతింతురు)

[అనుబంధము 30]

[తెరిపడును].

చివరాంకము.

(యుద్ధభూమి సమీపమున చాపధారియై కన్ఱఁగు ప్రవేశము).

కర్ణ:—ఓహోహా! సేనలారా! సేనానాయకులారా!

ఉ. జంకక లేశమేవి, భుజ ♦ శౌర్యమునకొ రిపువర్గమెల్ల ని
శృంకననికవధించి, మన ♦ స్వామి ఋణంబును దీర్చుకొందు యే
వంకను మూర్ఖుఁడైపడినఁ ♦ బర్విడినక, “ శర ” ణన్న వారలక
సంకటపెట్టఁబోకుఁ డటు ♦ సల్పుట, ధర్మముకాదు గావునక.

కృష్ణుః—(ప్ర)వేశించి కర్ణునిభుజమునఁ జేయినైచి) బావా ! సూర్య
సందనా !

మ. అరలే ! యోతటియక్రమంబు ! ♦ నిను, భీష్మాచార్యుఁడేమంచున
ర్ధరథుంగానొనరించె గర్జుడన, నే ♦ తన మ్రాత్రుఁడంచెంచెనో ?
పరిభావంబు సహింపనొప్పునె ? రణ ♦ ప్రావీణ్యముంగల్గి ! యి
త్తరి నైనా జనుఁడెమ్ము పాండవులు మో ♦ దంబంది యగ్గింపఁగన్.

ధర్మరాజాదులేకాదు. నీజనకుండగుభాస్కరుఁడును, జననియగు
కుంతీదేవియు, సంభవించురు. జననీజనకుల స్వాతిముల కానందము
దయింపఁజేసిన యతఁడే కుమారుఁడు. ఇయ్యది క్రమముగాదా ! కృష్ణుఁ
డన నెవ్వఁడో సుంతయోజంపుము ! కాని పనికి నిన్నుఁ బ్రేరేచునంతటి
యవసరము నా కేమియులేదు. ఇదియిటుండ, యుక్తయుక్తవిచారణ
లేక బలపరాక్రమముల గమనింపక, నిన్నుర్ధరధికునిగాఁజేసి చిన్న
బుచ్చిన భీష్మునిపై నీవు గోపించితివట ; తక్కువార్యనార్య విజృం
భణమునఁ బగఁదీసికొనవచ్చును. కాన నామాట వినుము. ఈ ధరా
తలంబంశయుఁ బట్టముఁగట్టించెద నమ్ముము.

కృష్ణుః—బావా ! శీఘ్రస్థా ! గాయబోగినై కొరససభ నలంకరించి
మగిడి చనుచో నాకెఱిగించిన జన్మరహస్యము విని, నానిశ్చితా
భిప్రాయ మప్యజే వ్యక్తపరచితిగద, భీష్మునిపై నేనెప్పుడు గోపిం
చినను యువైర మిప్పటికిఁ గలదా ? ఇదియునుం గాక ! నిరత స
త్యసంఘుండగు ధర్మతనయుఁడే భూమిని పాలించుట సమంజసము.
మఱియు—

మ. జరుగుట ఘోరరణంబు ; నేనెఱుగుదుఁ ♦ సాక్షాన్మహావిష్ణువీ
వరయన్ బాండవక్షమందుఁగలవా ♦ హాకారదిగ్బద్ధమై

పరగన్ గౌరవులెల్లఁ గూలుదురు వి ♦ శ్వంబెల్లఁ గీర్తింప ధ
ర్మరతుండే ధరయేలు నెందులకు నన్ ♦ రమ్మందువోకేశవా.

అదియుంగాక, ఎవ్వఁడు నాకత్యంత ప్రియుడై, సకల విధముల
గౌరవించుచు, నాయభివృద్ధిఁగాంచి మురియుచు, నాభుజబల సాహస
ముల నమ్మి, యీ ఘోర యుద్ధమునకు ముందంజవైచెనో ! అట్టి స్వామి
యగు సుయోధను విడచి రేపో మాపో చావనున్న నేను, ఈ స్వల్ప
కాలములోఁ బొండవరాజ్యలక్ష్మియై పరువెత్తి వచ్చుటకంటె నీచము
న్నదా ! నీతోఁ గూడివచ్చు వివ్వచ్చునిఁ గాంచి భయంపడువారెల్లరు
ధర్మజాదులతోఁ జనుదెంచెడి నన్ను గని పొరి పొరి నవ్వకుండురా ?
మానధనుల కియ్యది గర్భశల్యముఁ గాదా ? ఇదంతయుఁ దెలిసిన
వాఁడనగుటంజేసియే భీష్ముఁ డెల్లఁచరించినను సహించి, సార్వభౌ
ముని ఋణముఁదీర్పఁ గడంగితి మఱియు సుయోధనునిపేరు మాత్ర
మేకాని, పదుమూఁడు వత్సరములనుండి యీ ధరాతలంబంతయు
నిరంకుశముగ నేనే పాలించితి. ఇంక విషయ సౌఖ్యాభిలాషయు నశిం
చెఁగాన నాకు సెలవిమ్ము. రహస్యములఁ గాపాడుము.

(నిష్క్రమించును.)

కృ:—గీ, సృధికి వినాశనముఁగల్గు ♦ వేశయయ్యెఁ

గాని; పొరకున్న నాపల్కు ♦ కన్గచెని

శాంతనవుఁ డీకొనఁగబోవు ♦ నవ్వసాచి

యరదమునుదోలసారిధి ♦ నగుదుఁగాక.

(కృష్ణుఁడు నిష్క్రమించును.)

(యధభూమి, ప్రవేశము భీష్ముడు ధనుష్పాణియై)

భీష్మ:—

(అనుబంధము 81)

(కృష్ణుడు చక్రము ధరించి, రాద్రమూర్తియై వచ్చుచుండఁ నద్దనుడు బ్రతిమాలుచు కృష్ణునడుమునకు బగ్గుమువైచి వెనుకకు లాగుచుఁ బ్రవేశింతును.)

భీష్మ:—(తలవంచి సమస్కరించి సంతోషముగా నిలుచును.)

కృష్ణ:—(చక్రముధరించిన చేయిపైకెత్తి క్రోధమునటించుచు)

మ. సమరారాతివిఖండనుండు, యదువం ♦ శిశీరవారాభి, నీ

తమయాఖండగు పార్థసారథిపయిన్ ♦ దర్పించి బాణముల,

క్రమలీలన్ గుంపించు, నీ శిరము, చ ♦ క్రజ్జ్వలలన్ భస్మమై

జమునాసానముఁ జేరఁ బోయెదు జగ ♦ జ్వలంబుఁ గీర్తింపఁగన్.

[తెరలోఁ జూచుచు] ఓ సేనాధిపతురా! సేనలారా! మీ రెల్లరు సమరముఁ జాలించి ధర్మజనోన్మత్తగి మాకుఁ బ్రమాదములై “విల యుగ్ని ప్రభాఁ నిభుండగు చక్రపాణియే దర్పింతుడనై యధనన్న ధుండయ్యె ” ననియుఁ బట్టభిషేక ప్రయత్నము లాచరింపవలయునని యుంజెప్పి మీ మీ చూలుబిడ్డలం జేరి సుఖంపుడు (భీష్మునితో) ఓయీ! భీష్ముడా! పార్థుడు నీయుష్మత్ప్రక్రియ కోహటిలైనని గర్వించి స్వేచ్ఛాసంచారం బొనరించు నిన్నిదే ఖండించుచున్నవాడఁ గాచి కొమ్ము [అట్టహాస మొనరించును.]

అర్జు:—[కృష్ణుని బ్రతిమాలుచు]

శా. దేవా ! శాంతివహింపుమయ్య ! నినుఁ ♦ గీర్తింపంగనేనెంత ? నీ
వేవీరత్వముఁ బూన గెల్వఁగలదో ♦ ర్వీర్యుండెవండామొనన్
ఓ విశ్వంధర ! ధర్మశందనునిఁ ధ ♦ న్యుంజేయవే ! నాయకః
శ్రీవల్లభఁగఁ జేయవేడెద మురా ♦ రీ ! పార్థునిన్ బోలవవే !

కృష్ణః—అర్జునా ! నన్ను వారింపకుము ! నీబలమును నీసేనల ఒం
మును దెలిసియే నేనీకార్యమునకుఁ బూనితి. నేనే చక్రముధరింప
కున్న ధర్మజుడేకచ్ఛత్రాధిపతియగుట దుర్లభము. విడుపుము.
[భీష్మునితో] ఓయీ ! కురువృద్ధుఁడా ! సిద్ధపడు !

భీష్మః—(సంతోషముతో) దేవాదిదేవా ! మహానుభావా ! లీలా
మానుషవిగహా !

సీ. సకలలోకాలోక ♦ సంస్థాయమాన భా
స్వర మైతనస్సునే ♦ వానిచరిత
కడుపారి ననుగన్న ♦ గంగామహాదేవి
ప్రభవించె నేవాని ♦ పాదపీఠిఁ
గొస్తుభావనివాని ♦ కన్యముప్పిరిఁగొంచుఁ
వసియింతురేవాని ♦ వక్షసీమ
భావననిర్మాణ సం ♦ పూజ్యుడౌ, వాక్పతి
పుష్కంఠె నెవ్వని ♦ బొడ్డుదమ్మి

గీ. నట్టిసర్వేశ్వరుఁడు నన్ను ♦ హతమొనర్చ
నరుగుదెంచుటకంటె భా ♦ గ్యంబు గలదే ?
రమ్ము ! దయసేయుమిటు, భూభ ♦ రమ్ముదీర
వేగఁగడతేర్చి మోక్షమ్ము ♦ నీగదయ్య !

అనిర్వాచ్య ప్రభావిభాసురమై, నిర్వక్రపరాక్రమాక్ర మితభూ
నభోంతరాళమై, దితిసంతానకూరారణ్య దావపావక శిఖాజాజ్వల్య
మానమై యలసి, భవత్కుదర్శనధారచే నాకుత్తుక నుత్తరింపుము.
ఆలసింపకుము. [అని మోకరించి, తలవంచి నమస్కరించును.]

అన్యు:—బావా ! వాసుదేవా ! గీతోపదేశమున, రణంబునకుఁ బురి
కొల్పి, యివ్వజ్జిటి యవమానము గలిగించుట పాడియూ? చక్క
ముధరింపనని ప్రతిస్థాపిస్తే తిరుగుట భర్మమా? రమ్మ! రథమే
క్కుము ! నేనే యీ గాంగేయునిఁ బరిమార్చెద

కృష్ణ:—అన్యునా ! ధర్మరక్షణకై యొకప్పుడు సమయభంగ మొన
రించినను, దోషము గాఁజాలదు. నేనే యుపేక్షించిన వీరవ్యాఘ్రు
మహాకిరాత సదృశాఘోహాసమున నన్న యీ గీష్టాని జయింపఁ
గల యోధుఁడవ్వను? ధర్మనందచుఁడైన సంతాప విముక్తుఁ
డగునో? నీ వాడకుము ! [తెరలోఁ జూచి] అల్లదే సైన్యము
అట్లుకలఁగుచున్నదో చూచుము !

అన్యు:—కలకనే, నీవు శాంతించి దయ సేయుము.

ఉ మానిమహంగెనో ! యవంగ ♦ మార్తండ నెల్లగ గుంపుమాపి, దు
ర్వానిని భీష్ములొల్పి, కుగి ♦ రాడ్లగర్వ వినాశనంబుఁ జే
కూరించి, ధర్మనందనున ♦ కువ్ ముదమేర్పడఁ జేరుకున్న నీ
పేరునఁ బిల్వఁ బోకు, మఱి ♦ వీరవర్షోద్యమ ముప్పగింపుమా !

కృష్ణ:—[స్వ] ఇప్పటి యకాంక్షతాంక్షవమున, నీయర్హును మఱింత పురిఁ
గొల్పినను, శిఖండినిఁ బురిస్కరించుకొనినఁగాని గెలుపు సులభ
ము గాఁజాలదు ; ఇంక శాంతించి, యట్లానరించెద [[ప్ర] ధనంజ
యా ! నీ వాక్యములు యధార్థములా ?

అర్జున:—నీ దయయు జేతి గాండినము నుండవలయుఁ గాని సందేహమా ?

కృష్ణ:—సరియే ? నీనలఁ బురికొల్పుదము రథమెక్కుము.

అర్జున:—మహా ప్రసాదము. [ఇరువురు నిష్క్రమింతురు].

భీష్మ:—విశ్వప్రయత్ని మొనరించి, యెట్టకేలకు పార్థుఁడు శ్రీకృష్ణు నిలువరించెగాని, నాకింకను మోక్షమిచ్చినదికాదే యని విచారించవలసె. ఆహా ! యీ మహానుభావుఁ డెంత భక్తపరాధీన మానసుఁడు ! అట్లే కానిచో రాయబార సమయమున దన్నుఁ గట్టనంకించు దుర్యోధనాదుల నూపు మాపదలంచియు, విశ్వరూపపదర్శన మాప్రీతుననే శాంలించునా ? ఇట్టి పరమేశ్వరుఁడు పాండవ పక్షమున నున్నవాడని తెలిసియు, నీ మూఢ సుయూధనుఁడు దుర్మార్గుకూపమున దిగుచున్నవాఁడు కాని, ధర్మసూక్ష్మము లెఱుంగకుండెగద. కానిమ్ము, కలికాలము ప్రవేశింపనున్నది ఎవరేమి నీయఁగలరని నేనుచుంజని, భీష్ముఁడు గతించెనని చీకాకువడిన బలంబుల నొకొక్కొక్కడఁగాక. (తెరిలోఁబూచి) ఓ కురుసేనలార ! భయపడకుఁడు !

ఉ॥ చచ్చెను భీష్ముఁడంచు మది ♦ సందిక్కుమొంది కలంగఁబోకుఁ జేవచ్చుచునుంటిఁ శాత్రవులఁ ♦ బట్టిపలార్పఁగ మీరలెల్ల వివ్వచ్చు నెదిర్చి తీవశర ♦ నహ్నిరగుల్పుఁడు వీరుఁడైనచోఁ జచ్చెడుదాఁకఁ బోరుటయే ; ♦ జన్మముధన్యతమంబుఁ జేసెడిన్.
[అని యుత్సాహమున శంఖముఁబూరించుచు నిష్క్రమించును.]

[ప్రవేశము-భటుఁడు.]

భటు:—కటకటా ! జితేంద్రియుఁడును, శ్రీహరిపదసేవాపరాయణుఁడును నగు భీష్మాచార్యుఁ డెకొని పోరుట దుర్భరమై పార్థుఁడు

కృష్ణ పేరేశమున నెంతటి యకార్య మాచరించుచున్నాడు !
నాడు తన కపకృతి యొనర్చెనని భావించి, పగఁ దీర్చికొనఁ దపం
బాచరించి, పరమేశ్వర పరప్రభావమున భీష్ము వంచించ సమయ
మువేచి పాండవుల నాశ్రయించియున్న “ శిఖండి ” యను సంబ
ను నొగల్పిపైఁ గూరుచుండఁజెల్టుకొని కృష్ణార్జునులు గాంగేయు
నితోఁ దలకొనఁబోవుటయా ? ఈ శిఖండినిఁ గాంచినతోడనే
కుమవృద్ధుఁడు విముఖుఁడగుం గాని యితరముకాదు. కావున నేమి
జరుగునో పోయి నీక్షించెదఁగాక. [నిష్క్రమించును]

4 వ పంక్తి ము .

(తెర యెత్తఁగా భీష్ముఁడు నేలపైఁ బరుండును. కౌరవులు, అశ్వ
శామ, కృష్ణ, ద్రోణ, పాండవులు చెరియొక వైపున నుండును.)

ధర్మ:—దేవతా ! గాంగు ! మహానుభావా !

ఉ. అంచితబాహుశాలిని, మి ధాన్యుఁ బితామహు నిన్నెదిర్చి సా
ధించెడి శస్త్రలేక, వెలి ధింగాడి హూరి శిఖండిచేరి వం
చించిన పాండవేయులకు ధియవసానమునందు, నేమి బో
ధించెనో ! యెల్లగుండగ నె పల్పి పన్నన్ గృతికృష్ణత్యుజ్జేయుమా.
భీష్ము:—నాయనా ! ధర్మనందనా ! యిదియాలయుభగవద్విలాసము,
మీ నేమి చేసితిరి ? ఇది యిటుండ, నాకొక యభిలాష కలదు.
అయ్యది మీరుకాని, సుయోధనాదులు గాని చెల్లించి మాట
దక్కించుకొనుడు.

దుర్యో:—ఇదే నీమనుషుఁడగు సుయోధనుఁడు సిద్ధముగ నున్నవాఁ
డానతిమ్ము !

ధర్మ:—మహాత్మా ! సెలవిమ్ము.

భీష్మ:—సుయోధనా ! నేను నీపక్షపువాడ నగుటచే నీవే నెరవేర్పవలయు ; నే నీభూశయ్యపై బసండుజాల. అంపబావులు బగ బగ మండుటకుదో డీమొరపరాలు సైతముఁ గుచ్చుకొనుచున్నవి. నే నేహంస తూలికలకును నమ్మతింపను. వీరుడగువాడు శరత్పమున శయనింపవలయుఁ గాన గణ్ణాదులఁ బిలిపించి, యయ్యది యేర్పరచి, నా మనోరథ మీఁజేల్పుము.

[దుర్యోధనాదు లొకరి మొకము లొకరు చూచుకొందురు]

దుర్యో:—తాతా ? నీ వెఱుంగనివా రిందెవరు కలుగ కట్టఁ బిలిపింత మున్న నాతని ప్రతిష్ఠ యభ్యంతరి పెట్టుచున్నయది.

అశ్వ:—శాంతిసవా ! నే సమాప్తనా ?

భీష్మ:—అచార్యపుత్రి ! నీవు సమాప్తమైనను, నిరత గో భూసురా రాధని సర్పరుడ నగు నేను త్వమపచారి స్వీకరిణ మహాపాపమ నుభవింపనోపునా ? (దుర్యోధనునితో) భార్తరాష్ట్రాగ్రజా, యుద్ధమాలదు, సాధికిష్టపకుమని యెప్పు చెప్పినను వినక, నన్నా యసంపత్తి, తుదకు నా యీవాంభవైసఁ దీర్చిలేకపోతివి. పోనిమ్ము. (అష్టననితో) ఓ ద్రోహచార్య ప్రియశిష్య ! పాండవమధ్యమా ! నీకుఁగాక యక్కార్యాచరణ మన్యులకు దుస్థిభము. రమ్మ సన్నా నందింపఁజేయుము.

అశ్వ:—మహాత్మా ! నీ మాన్యమే నాచే నీకార్యమునరింపించఁగలదు. [స్వ] ఆహా ! పదునెన్నిది యీహుల బలములో మేటినిలు కాఁ జొక్కకోటియేయను నద్యశిమునాకుఁ గలుగఁ జేయుటకుఁ గద యీపురుష శ్రేష్ఠుడిట్టిది వాంఛించుట! శౌరా ! నాయొనర్చిననేరము

నైనఁ దలంపక నాపైఁ బ్రేమాతిశయము వెల్లడించుచున్నవాఁడు అగును; పశ్యవకారవిదూరతియేకద సత్పురుష లక్షణము. ఇంక త్వరపడెదఁ గాక.

సీ. అఖిల శస్త్రోస్త్ర వి ♦ ద్వాగుసుగుంభ సం
భవు పాదపద్మమూల్ ♦ మదిభజించు
దేవవతిభ్యాతిఁ ♦ దీపించు, నుత్పితా
మహువిగాంగేయు నా ♦ త్వును దలంచు
లోకసర్వతాణ శీ ♦ లుని, భక్తవత్సలుఁ
యసువంశజుని, హృద ♦ యమునఁ నిలుపు
సకల జగన్తుత్య ♦ సత్యమార్గ ప్రస
ర్తకుధర్మసుతునిఁ జ ♦ ట్తిమునఁ గొలుచు
గీ. క్రీడి మర్వాద నిచటఁ ♦ గాపాడుమమ్మ !
లలితగతి సువశయ్యపై ♦ వెలయుమమ్మ
విమలేగాజన్యమస్తక ♦ విదళింప
వీణగాండివ నిర్భుజ్జి ♦ మీశరమ!

(అని బొణము వదలును. అంపశయ్య యేర్పఁచును. దుర్యోధ నాదులు తలలు వంచును. ధర్మరాజులు ఘోషించి శయ్యపైఁ బరుండఁబెట్టెదగు).

భీష్ముఁ—సుయోధనా ! చూచితివా ? శ్రీకృష్ణసహాయముగల యిట్టి సవ్యసాచి, నీప్రత్యర్థి ధర్మమే జయముగాంచును. ఇప్పటికేని జ్ఞానవంతుడవు గమ్ము. (ధర్మరాజుతో) ధర్మజా ! నీవు విచారించక యీ సంగ్రామానంతరమున నన్నుం గలిసికొనుము. నా జనకుఁ డొసఁగిన వరప్రభావమున మాఖ శుద్ధ యేకాదశివఱకు నే నీతల్పు

ముపై విశ్రాంతిఁ జెడదను. [కృష్ణునితో] శ్రీకృష్ణా! మహానుభావా! పాండవులఁ గొనిపొమ్ము. కుంభసంభవాధిపత్యవిరచితమహాప్రహముల దాకింపుము. [తెరపడును]

(అభిమన్యుఁడు పటాక్షేపమునఁ బ్రవేశించుచు)

5 వ రంకము.

మ. “అనిలోదాఁకకయున్న గృష్ణుఁడును, శ్వేతాశ్వండునేధర్మనందనుబంధించి సుయోధనుండు మువచుం డన్ గట్టి తెప్పించు”నంచును జాతించితే? తాత! యెల్లగును నన్ డ జూడంగ, నేడీసుయోధనునిన్ మా పెదతఁడిపాదముల చెం డ లక్షేర్తునొక్కువృడిన్.

పురహరుఁ డేగుదెంచుగాక, కృష్ణాష్టనులుఁ గౌరవులకు సాయపడుదురుగాక, యష్టత్కృతాత్యంతభయావహపద్మవ్యాహవిపాటనంబొనరించి యెదిరించినవారి నెల్లఁ బొలియింపకున్న నన్నభిమన్యుఁడని పిలువకుము. (తెరలోఁ జూచి) ఎవఁడురా! అక్కడ? సాంధితో నారథము నాయత్తిపరుపుమని చెప్పము.

(తెరలో) ఆయుష్మంతుఁడా! సిద్ధముగనే యున్నది.

[అభిమన్యుఁడు నిష్క్రమించును].

6 వ రంకము.

(తెరయెత్తఁగా ప్రదాపదీశిబిరమున ధర్మరాజు, శ్రావదులు గూర్చుండి యుందురు.)

ధర్మ:—దేవీ! సైంధవుఁ డష్టపడుగాక, భీమసేనుఁడగువాఁడుగాఁడు.

కుమారునకీ పూహ మొక్క లెక్కలోనిదిఁ గాదు. అగ్గునాత్మ జాడు కాడా !

ద్రాప:—[వినుట నటించి] దేవా ! అదేమో వినుడు.

(తెరలో) పిల్లపిడుగు కాదిది పిల్లలపిడుగు.

ధర్మ:—ద్రాపదీ ! వింటివా ? యభిమన్య పరాక్రమ విజృంభణము కుంభసంభవాదుల సైతము పెరిపించుచున్నది.

ద్రాప:—దేవర నత్యప్రభావమే యింతకుఁ గారణము.

ధర్మ:—అటుకాదు. మహానుభావుడగు శ్రీకృష్ణుని యాశీర్వాదము, పాండవుల కేసుగడయు, నందనాదనుడేకిద ; పాచాళీ ! పద్మ పూహాధీదనచణ కుమారిదోపాటనాబునకుఁ బొండ్లి డెంతయో యూనించుచును సుమా !

ద్రాప:—దేవా ! నిజము. కనులఁ గనుఁగొన్న మనకే యింత సంతస ముగలుగ కనువునఁ గన్నవారికి న్విగుణము కాటుండునా ?

[తెరలో] పదుపు పక్షియై, చుట్టుమట్టి విల్లును, సారథినిఁ ద్రొంచి విరిఁగుజేసినఁగాని గెలుచుం దుష్టభము. తడయకుడు ! తడయకుడు !

ధర్మ:—(విని) ఆహా ! యేమది ? పదిమందియోధుల నొక్క కుమారుని పై కేక కాలంబున నాచార్యుడు పురికొల్పుటయూ ? కటా ! కుమారున కెంతభార మొకద ; (దోహదాల్చునుఁద్రేళించి) మహాత్మా ! కుంభసంభవా ! పసితనంబున “రారా ! కిటిపైతా ! చిరంజీవి ” యని తిరిమిన మూర్ఖుని “అండ్రికన్న నెక్కుడు బాహుళాని వగుదువు గాక ” యని నీ హాసగిన యాశీస్సుల, నేడు నీవే వ్యర్థ మొనరింపఁ దలఁచితివా ?

దా)ప:—ఆర్యా! వారట్లభిలషించినను, ఇంతమాత్రముననే జయింపఁ గలరా ? ఏల యధైర్యపడియెదరు.

ధర్మ:—దేవీ ! ఒక్క పసివానిపైఁ బదుగురు బలాభ్యులు, ధర్మబాహ్యులై తాకుటయన సామాన్యమా ?

(తెరలో) బలే ! దుస్ససేనకుమారా ! లక్ష్మణా ! నీముష్టియుద్ధము కడుంగడు శ్లోఘాపాత్రము.

ధర్మ:—(అలోచించి) పాంచాలీ ! వింటివా ! లక్ష్మణకుమారుడు సౌభద్రుడొనినట్లును, నిరాయుధుడగు సభిమచ్యుడు, ముష్టిరణమొనరించుచున్నట్లును, వైరిజనోత్సాహవాక్యముల నర్థమిచ్చుచున్నది. కటకటా ! యింకెక్కడికుమారుడు.

చ. అరదమంగూలె, సారథిము, ♦ నంతమునొందె, శరాసనంబునున్ దొరగె, హయంబులాతెగె, హి ♦ తుండొక్కఁడను లేకపోయె, నే సరణినిశిత్రులన్ గెడవఁ ♦ జాలుఁగుమారకుఁ డక్కటక్కటా చెరఁగొని బోనుఁగొనిడిన, ♦ సింహకిశోరము నైతెవుత్తికా !

(తెరలో) ఓవిమానచకులారా ! మీనల్లగుఁ బ్రహసనమాలి కలఁగొని, సిద్ధముగనుండుడు !

ధర్మ:—ఆహా ! యివి, వియత్తల సంచారులగు సురలపలుకులు; కుమారవిజయసూచకములగునేమో (నిరాశతో) అయ్యయ్యో ! యీ నిర్భాగ్యధర్మజున కంతటి యదృష్టమా !

(తెరలో) అద్భుతము ! అద్భుతము !

ధర్మ:—(వినుచుండును)

(తెరలో)

గీ. నాడు, శశిరేఖను వివాహం మాడగోరి
పంపించిన దుర్భరం బాహుబలులు
వెండియును, నేడుబరువెత్తు చుండిరహహ
స్వర్గమున ముక్తికాంతజేఁ డ పట్టుకొంటు.

ధర్మశాస్త్రి } హా! అభిమన్యుడా! (అని మూర్ఛపోవుదురు.)

శాస్త్రి—(లేచి) హా! సుభద్రా! నీవి రంపకాంతకెల్లు జీమిశుబ్ర,
ఓయ్యునిర, శశిరేఖలాగా! మీలో నొక్కడైన సదృశము కలిగి
యుండరాదా! కట్ట! కుమారా! నీయెడల వ్రువమున కేలజాలి
లేకపోవరె (దుఃఖించును.)

(అనుబంధము 32)

ధర్మశాస్త్రి—(లేచి) హా! కిటికుమాగా! అభిమన్యుడా! విరాట్టుమా
రీ గర్భపిండమా యిది మాకుదిక్కు? అయ్యయ్యా! పంకో
ద్ధారితా! శిష్యకుసుమపేళలంగాను నీ కె రము, రిపునగు తీ
వ్రశరపాతముల కెంగొచ్చెనో, కిటా! అట్టమీదా! వయో
మాత్రాభిమన్య సదృశుడవు నీవేలాలపడితివి? అయ్యూ! నా
భద్రుడా! రథాస్వసూతకేతనములు చునుపంటడియు, నాన్
ప్రణములస్తతమిచ్చితివా? తలచి! బ్రతికిమున్నంతనకు
నిన్ను దలంచి కృశించునట్లు విధి మాయులికమున ల్పించెనా!
సుభద్రాన్తనాంకవీరముల సలరారెడి నీవు, రణస్థల మేదోమాంస
ములపై బడియుంటివా? మరణకాలమునుదు నీవారస్వరును
సమీపమున లేక, యేమనిచింతించివో; యెవని విలిచితివో!

దుర్మాగుడను, పుత్రఘాతుడను నన్నేమని తలచితివో! అయ్యా
యెంత విపరీతము కలిగెను, పుట్టినప్పటినుండియు దురంతదుఃఖ
ములచే గృశించెడి, యీనా మొండితనపున కంతమప్పటికో తెలి
యదు. తాననుభవించుటయే కాక, పల్లకి, భార్యకు, సోదరులకు
సైతముఁ బడరానియిడుములందఁజేయు నీపాతకునకు సద్గతికలదా!
అయ్యో! సంశస్త్రకారణ్యముదహించి నాకెఱిగింపవచ్చెడి పార్థకృ
ష్ణులఁ నెట్లుతలకింతు, చేతుబారకుమానుని వధింపఁబంపిన కలుషా
త్ముడ నైతి నను ఘోరవార్తలెఱిగింతు, కటకటా! సుభద్రామ్మను
లారా! పుత్రుతోక్కావ ముట్టిడఁగలరు, దుస్సలవిధవయగునని కరు
ణించిచాడగణ్యమున విడచినందులకా ! యీవిపర్యాసమునకుఁ
గారణభూతుడనైతివి నైంధవుడా ! చీ ! చీ ! పరమకిరాతుడా
నిన్నీ మొనర్చిన నేమిపాపము, శిశుహంతికా ! అలుకజనింపదుకాని
నేనేవిఱ్ఱానిన నిన్నురక్షించువాఁడుండునా ! కడునీచసేవకుఁడైన
నిట్టి నీచమున కొడిగట్టునా !

సేవ:—(ప్రవేశించి) దేవా కృష్ణార్జునులు నచ్చుచున్నారు.

ధర్మ:—హా ! పల్లకి ! అభిమన్యుడా (అని నేలవ్రాలును.)

శాప:—(లేచి ముఖముతో నిష్క్రమించును)

(ప్రవేశము కృష్ణార్జునులు.)

అర్జు:—కృష్ణా ! ఇప్పటికైన గూఢుడైనదా.

గీ. గురుఁడువచ్చిన తమ్మి మొ ధర్మముఁ జొచ్చి

రణమొనర్పఁ గుమారు ధ ర్మజుఁడు పంపె

కటకటా ! దానిఁజించుట ధర్మ కాని వెనుక

దిరిగివచ్చు తెలుంగక ధర్మ లెరలెనచట. (అనిదుఃఖించును.)

కృష్ణ:—అద్దనా ! వల శోకింతువు. క్షత్రియ కుమారులకు రణమరణ మేకదా యుచితము. మతియు బహువురం బరిమార్చి, ద్రోణాది యోధవరుల నల్లకల్లోలమొనర్చి, కల్లాదుల వెన్నఁగాంచి, కాల పశమునఁ బడిన దిగంత వ్యాప్తపరిశుష్ట కీర్తిదుఁడగు తనయునకై నీవంటివాఁడు వగవఁజనునా ? యూరిడ్చియు. నాకు మాత్రము దుఃఖములేదా ! నీ తనయుఁడు నా మేనల్లుడుఁగాడా ! ధర్మము నహించి యేడ్చియేడ్చి ప్రాణములు శోషిల్లిపడియున్న యుధిష్ఠిరుగతి విచారింపుము.

అర్జు:—ఇలావా ! వాసుదేవా !

గీ. వలసియుండిన మనలఁ గా ధి పాఁసభాపాలు

శాలిహస్త కుమారునిఁ ధి గోచుంబోలు

మొండినై యెట్లు జీనించి ధి యుంపఁగలను

వలదు యుద్ధము వలదున ధి ర్వింబు నలనా.

హా ! హా ! శంక ! అభీమన్యుఁడా ! సోమం సమయమునె యుద్ధముఁ జూలించి శిబిరమునకేగి నిన్నుఁగిది పొగు పొగునవచ్చి మృదుకరంబుల నన్నెవ్వరు కొఁగిలింతునో ! ఇంతకుఁ బొగుదు నని నలియవైతిగా కుమారా ! పౌభదా ! గొంతెమ కొమ్మల నుద్విగ్ధులు నీ జనయుత్తి కీంపకొత ఘటించిపోతివా ! అయ్యో ! యాజన్మమున నిన్నుఁ గనఁజాలు భాగ్య మంతరించెనా ! (తనకు నిలో) ఓస సవకా ! ఇంటి ధూరిమున కొడిగట్టిన మహాపాతక మొనఁచురా !

ధర్మ:—(లేచి దుఃఖముతో)

మ. వనజాక్షుండును, నీవు శాస్త్రపులఁ జం ♦ పంబోవ నాచార్య భం
డసమున్ సైపఁగలేక నీ కొమరునన్ ♦ గావంగఁబంపించి, పెన్
వనటన్ ముంచిన పుత్రోఘాతుకుఁడు దు ♦ స్వాత్ముండు నాబుద్ధిపో
యినమూర్ఖుండు ఖలుండు బాతికిము పే ♦ జేచంపు మోఘల్గునా.

అర్జు.—హా! ధర్మరాజా! ఎంతపని జేసితివయ్యా [దుఃఖించి]
భీమ నకుల సహదేవ దుష్టద్యుమ్నాదు లెల్లరుండఁ గుమారు
నొక్కనే యెట్లు పంపితి వగ్గజా!

ధర్మ.—భీమాదుల సాయముపితి గాని మార్గమున సైంధవుడతి
కట్టుటచే నింతయూడినది.

అర్జు.—[సైంధవు నుద్దేశించి] ఓహీ! సైంధవఁచెండాలా! ఎంతపని
జేసితివిరా! [కోపమున]

చ. శరణని ధర్మరాజపద ♦ సన్నిధిఁజేరి నులింపకున్న నీ
మురపరిపంథి యష్టపడి ♦ బ్రోవఁబ్రతిష్ఠ నొనర్పకున్నచో
దురితచరిత్ర నీ శిరముఁ ♦ దూలెచ్చదఁ నూర్చుడు గుంకకుండ సఠ
గరమున నట్లుగానియెడ ♦ మారణమయ్యెద గాండివంబుతోన్.

కృష్ణ.—అష్టనా! ఏల యిట్టి దారుణ ప్రతిష్ఠ కుభసంభవ రాధే
యాది వీరవర పరివేష్మితుండగు సైంధవుడుంచుట యలంతి కార్య
మని తలంచితివా వెనుకముం దాలోచింపవైతివే.

అర్జు.—బావా! పిరికిమండు పోయకుము. నీ దయయుండవలెఁ గాని
క్షుత్రియుండఁగానా!

కృష్ణ.—సరియే మిగిలినదానికేమి ఇంక నరిగి నీవీరేయి పాశుపతాస్త్ర
సింధిగాంచుమునేనేగి సుభద్ర నూరడించెద సైంధవవధావిధానమే

కాక, పదువర నొక బాలకునిపై కనిపిన వారిఁపైఁ గల కోధము ను దీర్చుకొనవచ్చును.

అర్జునః—చిత్తము. [తెరపడును.]

7-వ రంగము.

[ప్రవేశము—దుర్యోధనుని భటుఁడు.]

1. భటుః—ధర్మమే జయము ! ధర్మమే జయము.
2. భటుః—[ప్రవేశము] ఏమా ధర్మము ? ఏమా జయము ?
1. భటుః—ఏమున్నది. ధర్మరాజబద్ధమూడుట పాపము. అదిగో యువ జయము మతసార్వభౌముఁ డట్లు చరింపలేదు గాన నది జయము.
2. భటుః—ధర్మరా జన్మతమాడినదేది ?
1. భటుః—సైంధవ వధానంతరమున ద్రోణాచార్య విజృంభణమున కాగలేక కృష్ణార్జునభీమాదులు పెట్టుపట్టి “అశ్వశామచచ్చె” నని ధర్మసందనునిచే జేరలుంగునఁ బలికింప నది యాలించి, కుంభసంభవుఁడు మరణించె నంతి పాండవపక్ష పాతియును దుష్ట ద్యుమ్నుఁడా శవకంఠముం గోసె నది వీక్షించియుఁ గంఠేయులు మిన్నకుండిరి. ఇంతకన్న నేమికావలయు ?
2. భటుః—అది యేసందర్భమో యెయుండును. లేక, ధర్మజవేషధారియును కామస్వరూప కంఠస్వర మైయుండును. అంతియ కాని, యుద్ధిష్ఠిరుఁ డసత్యమాడుట యీ యుగమున వినము. కానిచో నీయుద్ధమేల ? యీ రాజలోక వినాశనమేల ? మహాత్ములగు భీష్మద్రోణుల కీ పాల్లేల ?

[తెరలో] ఓరోరి ! పాండవహతకులారా ! గురుదోహులారా ! మగంటిమిఁ గల ధీరులేని, భండనముఁ దొలంగిపోకుండు.

1. భటు:—అశ్వత్థామకాఁబోలు. పితృమారకులపై విజృంభించుచున్నవాఁడు. మనమరుగుదము రమ్ము.

(ఇద్వరు నిష్క్రమింప తెరయెత్తబడును.)

8-వ రంక ము .

సాత్య:—(ప్ర)వేళించుచు)

ఉ. ఎంతటిపాపకర్మమిఁడ ♦ వెంటిటిమూర్ఖ జనుండ, నెంతడు
శ్చింతిసఁగ్గువాడ విటు ♦ చేయుట నీతియె? మెత్తురొక్కొభూ
కాంతులు చచ్చియున్న ♦ గునుకంకముఁ బొరుషమంచుఁగోయుటే
సంతసమానె ? ధన్విజుఁడు ♦ సైచునె : యియ్యదివిన్న పార్నిదా.

ప్రళయకాలమాగ్తాండు ననుకరించు కుంభపేత్తుఁడు నీయీ
యధర్మప్రసర్తనకు మిన్నకుండునా ? యెన్నటికైన పగ సాధించుతీరుఁ
గాక. చీ ! చీ ! క్షుత్రియాస్వయమున జన్మించి, న్యాయవిదులగు పాం
డవులకు మఱిదికై, దూప్రదకులంబునకు నలుపొసఁగూర్చిన నీయట్టి
దుర్విచారు నేమి చేసిన నేమి పాపము.

[తెరలో నుంటలు పెద్ద చప్పుడు.]

భీము:—(దుష్టద్యుమ్నునితో పటాక్షపముగఁ బ్ర)వేళించి)

గీ. భుజబలంబున నరివర్గ ♦ ములఁ జలుగువ
వలయు లేకున్నఁ జచ్చి పో ♦ వలయు, సంగ
రమ్ము నందఱు తెకాని, శ ♦ రణనఁ దగునె ?
యోధులగు వారలదిక్షుతి ♦ యోచితంబె ?

[దుష్టద్యుమ్నునితో] గురుకుమార ప్రియోగ నారాయణాస్త్ర
జ్వాల లేమైనరీచునో చూచెదము గాక [చేయుపయితెత్తి] ఓసేన
లారా! సేనానాయకులారా! తృణీకృత సకలాస్త్రోడగు భీమసేనుఁ
డరుదెంచుచున్నవాఁడు. వెరవకుఁడు. వెరవకుఁడు. ఓ ధర్మనందనా!
ఓ యర్జునా! యదునందను ప్రేరేపణమున మీరు సమస్కరింపకుఁడు
[సాత్యకితో] సాత్యకి! గతజలసేతుబంధనమేల? రాఁదలఁచితి వేని
సీపును రమ్ము. [అని వెళ్ళబోవుచుండ]

ధర్మ:—(తత్తరపాటుతో నెడుర్పడి)

గీ. పారిపొమ్మయ్య! సాన్యకీ ♦ పారిపొమ్మ
దుష్టదనందన ♦ యెంధేబ్రతుకుము పొమ్మ
యేవురము మేము నేటితో ♦ జావగలము
పాపమెన్నటికిని రూపు ♦ మాపకున్నె?

(అందఱి నటు నిటుఁ దోయును)

కృష్ణ:—(అర్జునునితోఁ బ్రేరేపించుచు) ఓయుధిష్ఠిరా! జడియకుము.
నాయునందను బలాత్కరించియైనఁ జేతులు జోడింపింతము, అం
తతో సత్రజ్వాలలుఁ జల్లారును. నారాయణాస్త్రమునకు నమ
స్కారమే ప్రతివిధావము. అర్జునా! రమ్ము! భీమునిఁ బట్టుకొ
నుము, అస్త్రజ్వాలలప్పుడే సమీపించుచున్నవి [అని కృష్ణార్జున
సాత్యకులు బలవంతముగ ముకుళింపించుచుందురు. ధర్మరాజు
భీముని బ్రతిమాలుచున్నట్లు నటించును. దుష్టద్యుమ్నుఁడు, పౌరు
షముతో నిరసించినట్లు పెడమోమైయుండును. భీముఁడు వారినం
దఱి నీచ్చుకొని పోవుచున్నట్లు నటించును. తెరవదును.]

[తెరలో]

చ. బలమున, దుస్ససేనుమెడఁ ♦ బట్టి వధింపఁగ నేగుచుండె, ను
 మృలికముగల్గు భీముడభి ♦ మానము సుంతయులేదె మీకు? బా
 మృలవలెఁ బ్రక్కప్రక్కలనె ♦ న్రూన్పడిచూచెదరేలభూభుజుల్
 గలఁగెద వేల? కర్ణ ! భుజ ♦ గర్వపరాక్రమమేమి యయ్యెనో.

[తెర యెత్తెబడును.]

9 వ రంకము .

[భీముడు, దుష్మాననుని మెడఁబట్టి ముందునకు నెట్టి పట్టుకొని]

భీము:—ఓనీ ! కుసుకులచండాలో ! దుష్మాననహతకా !

సీ. త్రాటిచేననుగట్టి ♦ నీటగ్రదోసిననాటి

సంగసం బిపుడెందు ♦ సహసిపోయె ?

విసముద్రదావించి చు ♦ పింప యత్నించిన

యాహ లేమూలల ♦ నొదిగియుండె ?

కేరుచు గ్రావదీ ♦ కేశాంబరాకర్ణ

ణపు ధైర్యమెయ్యెడ ♦ నాశమయ్యె ?

సంధికంపిన కృష్ణుఁ ♦ బుధింప నెంచిన

మగతనం బేకేవ ♦ మగటఁగలిసె ?

గీ. వెనుకముందుఁ దలంపక ♦ విష్ణువీగు

చెనఁగు లెన్నటికేని న ♦ శింతురంచుఁ

దెలియవైతివె ? యిపుడేని ♦ దెలిసికొమ్ము

క్షణములో నంతఁజూ నీ జన్మమింక !

[అని నేలపైఁ బడవైచి, యెడపైఁగూర్చుండి]

(తెరలోఁ జూచుచు) ఓకోరి ! యాగర్భశాతవా ! దుర్యోధన పశువా ! ఓరీ ! సూతాధమా ! ఓ రాజచక్రమా ! నాటి సభామధ్యమున, వాగ్విజృంభణ మాత్రమునఁ బ్రతిష్ఠఁజేసిన భీమవృక్షోదగ్గము నే దది నెరవేర్చుకొనుచుండఁ : మీ రెల్లగుఁ జూతుఁగదా ! మగవాఁడెవ్వఁడేని, యన్ధుపడఁదలంచిన, సర్వరము వచ్చుఁగాక. [అనిదుశ్శాసనుని వక్షముపై గదచేఁగొట్టి రక్తము ద్రావుచు, దిక్కుల దిలకించుట సత్కించుచుండఁ బరపడును.

10-వ రం గ ము .

(ప్ర)వేశము—శెల్వుడు రథసారథి వేషమున)

శెల్వుఁ—జౌరా ! ఈ దుర్యోధనుడు మానవృత్తిచే నన్ను దనవానినిగాఁ జేసికొనుటయేఁగాక, సూతకుల సంజాతుఁడగు కిన్దుకకు సారథిగా నియమించెగా ! వెలవచ్చినదో గులసతి నేని విక్రయించుకొనెడి యంగదేశమునకు రాజగు నితఁడు రథయగుటయు, నేను తేకుఁ దోలుటయువా? ఎంత నీచము, ఎంత హింసయు, ఎంత నిష్పృహము, ఇట్లు డేమి నేయుదు. (కొంచెమాగ) యుయ్యసి నితోపాటు నేనునుం జని ధర్మరాజామలఁ గలియునువా? (ఆలోచించి) కాదు. అజాతశత్రుఁడనాడు నన్నుం గని “సమయము వచ్చినప్పు డిండుక దయఁజూపుదువుగాక ” యని వచించియుండఁగాన, రథము నడపుటకు మున్నే, రాధేయునకు నిరుత్సాహముఁ గలిగించి, పిమ్మట రథము నడ్చిబిడ్డిముగ నడపుచు, శర లప్రయము మార్పడఁజేయుచు, విజయనకు సహాయ మొనరించెద ; నిది యునుంఁగాక, యితఁడు బ్రాహ్మణ వేషమునఁ బరశురామునినొద్ద

విలువిద్య నేర్చునపు డమ్మహాత్ముడు నిజ మెఱింగి కుపితుడై,
 “ నీ యాత్మములు సమయానునకుఁ స్మృతిఁ దప్పఁగాక ” యని
 శపించుటాకటియు, జన్మపుటాపుపై బరపిన బాణాపహారిమునఁ
 గనలి, దాని యజమాని యగు భూసురవర్యుడు, “రణమున నీ
 రథ చక్రములు భూమిలో దిగఁబడుఁగాత ” యని యాజ్ఞాపించు
 టయు, మఱింత యుపకరించును గాక. నాగాత్మముఁ గలదుకదా
 యని యువ్విభూకూచున్నవాడు కాబోలు ! కాళీమనుర్దమఁడగు
 శ్రీకృష్ణుడు పార్థనారధియై యుండఁడా ! యీ శల్యుడు మనశ్శ
 ల్యమై వేధింపకుండనా ! కానిమ్ము ! నేనెరిగి రథము నాయత్తిపరచి
 న సంగతి రాధే మురకుఁ గబురంపెద. [అని పోవుచుండ]

కన్తు:—(ఎదురుగావచ్చి) ఓహూ ! మద్రీభూపాలా ! ఏమి నీసాహృ
 దము ! ఏమి నా యానందము !

చ. చతురఁడవీవు యుద్ధమున, ♦ సర్వవిధముల నేను సాహసాం
 చిత భుజశౌర్య విక్రమ వి ♦ శేషవశీకృతి నైరుండన్, దిన
 సతినగుదేవు ; మాతలికి ♦ సామ్యమునన్తువు నీవు ; గాన, ని
 క్కతమునఁ బొద్దుకొనునిమి ♦ క్షూపతి పెంచిన యప్పుగీర్పెడకా.

శల్యు:—రాధేయూ ! ఏమంటివి ! నీ విండ్రుండవును, నేను మాతలి
 యునా ! నేను మాతలినో, యంత కెక్కుచుగనో కాగలనుగాని
 నీ వింద్రీసముడ వగుట మాత్రము కల్ల. ఏటి కీ సంతోషము.

కన్తు:—పోనిమ్ము ! కృష్ణాగ్నులకైన పోలమా ?

శల్యు:—తృణీకృతాభి జగజ్జాలురగు పార్థకృష్ణులకు మనమా సాటి
 వచ్చుట !

కన్య:—[స్వ] ఇతఁ డేకతముననో, నాకు సారథియై, నిరుత్సాహము గొలుపుచున్నాఁడు. ముం దేయపకార మొనరించునో? (ప్ర) మద్యేర్వరా! నీవంటివాఁ డిట్లినఁ జెల్లునా? విశ్వాసస్మాత్రుఁడవని నమ్మి సుతొధన చక్రవర్తి నా రథ చోదకత్వమునకు నిన్ను నియోగింప సమ్మతించి, యిప్పు డీ విధమునఁ బగతురఁ బొగడు టుచితమా?

శల్య:—ఉచితా నుచితములు నుండు నాకునుం డెలియును.

కన్య:—జెలిసియుండిన నిస్సీటికంటివి?

శల్య:—యథార్థము వచించుట తిప్పగునా? యుక్తాయుక్త, కాగ్వాకార్య, సమయాసమయము లెఱంగించుట సారథిధర్మముఁ గానఁ దొలిపితి. వినిన వినుము, తేకున్న స్వచ్ఛమని చేతిలో మడియియు. నాకేటికి!

కన్య:—చీ! చీ! శల్య! ఆమృత మనకొనినది విప్రపాయమయ్యెనే! ఏల మతిచెడి మాటలాడుచుంటివి? కులాచారమున సారాయిద్రావితివా? లేక నిశ్చయముగ నపకారివి కానుంటివా?

శల్య:—రథకుండనగుటకు మాకుగ సారథ్య నైన నాకు, సూతునిచే “సారాయిఁ ద్రావితివా” యని యనిపించుకొనుట లెక్కలోనిదికాదు. మఱియు “అపకారివి కానుంటివా” యంటివి, నీకుఁ గల విప్రశాపముల మరచితివా? అపకృతి వేడెవరు కావింప వలయు.

కన్య:—చీ! నీతోనేమి. ఇష్టపడితివేని రథముఁ దోలుము లేదా నాకరవాలంబున కెరగాక తొలఁగుము [తెరలో నిగూఢించుచు] ఓ సేనలారా! ఓ సేనాధిపతులారా! వినుండు. వినుండు.

గీ. కృష్ణుఁడెందుండె? నర్జునుఁ డెందుఁ గలఁడు
కలరెవటపాండవులు డాకుఁ దెలిపిరేని
కాన్కగా మీకు మితిలేని కనకమొసఁగి
పార్థులను జించిచెండాడు డాడనేడు.

శల్యుః—రాధేయా “భక్తిలేనిపూజ పతి” చే”టనునట్లు అపాత్రీదా
నముతో నేమి ఫలము? పార్థకృష్ణుల నొకరు చూపింపనేల?
గాండీవనిక్రుష్ట తీవ్రినారాచ పరంపరయు, వియత్త విరాజమా
నకపిధ్వజమునుఁ దెలియఁ జేయజా? నడువు మరద మెక్కుము.
ధర్మజానుజుడొనుము. (ఇక్కురు నిష్క్రమింతురు.)

11-వ రంకము.

(తెరయెత్తఁగ ధర్మజుడు)

ధర్మః—[సంగోపముతో] ఆహా! నిశితాశుగముల నా శరీరము
వ్రక్కలిండుటయేగాక, నిఘ్నరోష్టలచే మానసమునుఁ గూడఁగల
గించి కవలనొప్పించి, భీమనేనుని నాల్కగోయ యత్నించిన కర్ణుని
రూపుమాపి, కృష్ణార్జును లకుగో వచ్చుచున్నారు.

[కృష్ణార్జునులు ప్రవేశించుచుండ]

ధర్మః—[ఎదురుగాఁబోయి] అమ్మఁడా! రమ్మ! ఎంతకాలమునకు
కర్ణుని దునిమి నాకానంద ముదయింపఁ జేసితివి?

(అని కాఁగిలిండును.)

కృష్ణుః—యథిష్ఠిర మహారాజా! దేవతీతో నీ యీ మనోరథ
మీడేరును.

ధర్మ:—(తమ్మునివదలి, వెల్లుబోయి) కృష్ణా ! ఇంకను నతఁడు మడియలేదా ?

అర్జు:—అగ్రజా ! త్రమింపుము.

చ. కరము వర్జపసాదివలె ♦ కర్ణుఁడు దోచుచునుండనేటి సం
గరమునఁ గాన, శేషకడ ♦ కాలుని పోలికిఁ జేర్చి, నేయుధి
ష్టికునకు నొదరుగడనని ♦ చెప్పకొనలగలవాఁడ నివ్వఁజే
కురకుఁ మానుచుయ్య, యనుఁగొంగలఁ జూడగడయ్య! యగ్రజా.

ధర్మ:—ఇంకను మిగదొములాండ నేల ? కర్ణుఁడు నీచేఁ జచ్చుటయు,
నీవారిని జుపుటయుఁ గల్గి, నీకు సాధియగుటచే, వాసుదేవుని
గౌరవమునకు శ్రేయఁ గల్గెనము కలిగినది. వర్జపసాదియగుఁ
గాక. ప్రదాతియుగూ గాక ? శ్రుతియకుమానులకు నెక్కఁచూ ?

చ. అటుక జనింపదెంతటి మి ♦ హత్తిరి సగట సంచయఁజున
న్నలమి కృష్ణులవఁ జేయు సమ ♦ యుంబుననైన సుయోధనాది దా
యలపయిఁగాకయున్న సమ ♦ గాననినిన్ బ్రతిమానేల ? ని
స్తులతరసవ్యవాక్య నిరి ♦ తుండగు ధర్మమిత్రులను వెల్లువై.

జగదేకధనస్థులగు భీష్మద్రోణులఁ గృష్ణసహాయమున జరుం
చితివికాని, నిజభుజవిర్య ప్రతాపమున గెల్చితివా ? సింహాసన నామె
మటి కెల్లు సచ్చితివి ? వచ్చితివి. మెడియుఁ బ్రతిష్ఠింపేయుట కేల
ల్లుపపు ?

కృష్ణ:—ధర్మనిందనా ! చెప్పట యెంత సుకరమో, చేయుటయంత
దుష్కరము వివిధాస్త్ర సురంగధరుఁడగు కర్ణుని ద్రుంచుటయన
సామాన్యమా నేడు నాకంటికి శ్రతియు మిక్కిలి తేజశ్శాలిగనే
పొడగట్టుచున్నవాఁడు నొవ్వనాడకుము. భాస్కరుఁడన్నఁడు నడు
నింగి నేయుండునా ?

ధర్మ:—దేవా ! నీవు వేయి సెలవిచ్చు; ఈతఁడాశని నీవిధమునజముం
పనోపడు ఇంకొక మార్గమున సాధించునేమో తెలియదు.

కృష్ణ:—అది యెద్ది ?

ధర్మ:—

చ. రథయయి యస్థినుండు రిపు ♦ రాజకిజంకుటకంటె దానె సా
రథయయి గాండివంబు సమ ♦ రంబానరింపఁగ నీ కొసంగినఁ
బృహిచలింప శత్రునిచయేధనముల్ దహియింపఁ జాలుదీ
విధమున గర్జుఁడ్యి విను ♦ వీక్షురల్ నిను సంస్తుతింపఁగఁ.

అన్య:—(కోపముతో) కృష్ణా ! ఇందుల కేమందువు ?

ఉ ఇతికుముందిండు నను ♦ నేగతియొరినఁగాన్పించి ర
వ్యంతి చలింపవైతి నిపు ♦ డాడినవల్కు దహించుచుండె నా
న్వంతము ; గాండివబొరలు ♦ కిర్వణచేయునుటన్నవాని సా
ధింతు న్నంతునంచును బ్ర ♦ తిష్ఠ నొనర్చితిగానఁ ద్రుంచెదఁ.

[అని బాణము సంకంపబోన]

కృష్ణ:—అ ! ఆ ! పాగ్గా ! ఇది యేమి వ్యాధి ! ధర్మజుండు కర్ణుడుగా
దోచుచున్నావా? లేక, గృహవేషముయైనా? సకలజగత్తుత్సమాన
మానసీయు సత్య వ్రతాచార పరామర్శుండు వదాన్యశిరోభూష
ణుడు మహానుభావుడగు సజాతశత్రుఁడు స్తంభరాభవానల దం
దహ్యమానమానసుడై పనికిన పల్కుల కాగ్రహపడుట, యెంత
శోచనీయము; ఎంత యవివేకము. మీవరప్రతిష్ఠా నిర్వహణము,
విరోధులయెడ జరుగఁద గుంగాని, స్వజనముపై విజృంభించుట న్యా
యమా? ఇదియును గాక చంపుటకంటె జంపుదునని పంతగిం

చుటయే యెక్కుడు దోషము. అందుచే నగజుఁ బొరిఁగొన్న
మహాపాతకమునకుఁ బాల్పడితివి. ఇతఁ జాలింపుము.

ధర్మ:—వాసుదేవా ! వారింపనేటికి ? “ కష్టనకుఁ జంకిన పాముఁడు
ధర్మజునివధించె ” నను కీర్తి నార్జింపనిమ్ము.

అర్జు:—కృష్ణా ! నేనేమవచారమొనర్చితిని, నాకార్యుక మితరులకి
మ్మని వచించె ? ద్రావదీపరాభవ కారణుడనా ? జననీ సమేత
సోదరాహృదయ సంతాపాను సంధానుడనా ? అభిమన్యకుమారి
మారకుడనా ? నామమాత్ర క్షుత్రియకుల సంభూతుడనా ?
జయాపజయంబులు వైవాధీనములనియు జీతటిహోయి వెన్నెలవ
చ్చుననియుఁ జెలియఁదా !

కృష్ణ:—అర్జునా ! నేనెవ్వండనో, రణప్రారంభ కాలమునఁ గుర్తొ
చియు పొరబడుచుంటివే ! ఇంకనీయుద్యమముఁ వీడి యీపాతక
హరణంబునకు ధర్మజుపాదములపైఁబడి క్షమింపఁ బ్రార్థింపుము.
లేదయేని నన్ను ద్వారకకుఁ బొమ్మనుము.

ధర్మ:—అర్జునా ! నీవెత్తిపాడవనేల, మీమీమనస్సంక్షోభములకెల్ల
నేనేకారణుడనని యెఱుంగనా ! అయిననుఁ జావురాకున్నయది
యేమిసేయుదు.

అర్జు:—అహోహుస్సహము! దుస్సహము! (అనిధర్మరాజుకాళ్ళపైఁబడి)

కా. అన్నా ! కొంచెపు బుద్ధిచైతన్యము నీకుందాగ్రహంబూనితిన్
నన్నుస్పృహక్షమించి బ్రోవుము కృపన్ ♦ నావల్కులాలించి, లే
కున్న నీవడసన్నిధానమునఁ బా ♦ యున్ గ్రీడిపాణమ్మలీ
వెన్నెలమన్, దివమున్ గ్రహంబులును నీవిశ్వంబునున్ సాక్షిగాన్.

ధర్మ:—(లేవనెత్తి) తమ్ముడా ! కిరీటి ! విషఘటికా ప్రభావమునకు
వెర పేటికి ; నా పట్కులు నీమది నుంచకుము. కర్ణుడు నన్ను
బరచిన పాట్లచేఁ జలించిన మనస్సు కలవాడనైతిని.

కృష్ణ:—ఫల్గునా ! తలయెత్తి మీయన్నగారి ప్రసన్నవదన మీక్షిం
పుము.

అన్జ:—(తలయెత్తి) అగ్రజా మన్నింపుము.

కృష్ణ:—బావలారా ! నా యదృష్టమున మీరిర్వురు స్వస్థులైతిరి
ఇకఁ గర్తవ్యమాలోచింపుడు!

ధర్మ:—బావా ! మహానుభావా ! ఆలోచించుటకేమున్నయది.

గీ. సకలభువన ప్రసంశ ప్ర ♦ శిష్టమైన
నీయపారికృపాపీక్ష ♦ జాయుధమున
విజయుడనిలోనఁ గల్గుని ♦ పీచమడఁచి
నాకు సంతసమునుఁ గూర్చు ♦ గాక ; కృష్ణ !

[అని ధర్మరాజు చేతులు పయికెత్తి దీవించుచుండుట నటించును.
తెరపడును.]

12-౩ రం గ ము .

[తెరయెత్తఁగా రథచక్రము భూమిలో దిగబడ నెత్తుకొను
కర్ణుడు, చంపుమని యర్జును బురికొల్పు కృష్ణుడును ముక్కుపై వ్రేలిడి
కొని యాశ్చర్యమునఁజూచు శల్యుడును, యుద్ధభూమిలోఁబ్రవేశము.]

కర్ణ:—[స్వ] ఆహా ! ఇదియేమి విపరీతము ! సకల చరాచరము
లతోఁ బుడమియెగయుచున్నదికాని, రథాంగము వీసమేనిఁ గదలకు

న్నదే ! ఇంతకుఁ గాలమాసన్నమైనట్లు లోచించుచున్నది ! అయిన
మరలఁ బ్రయత్నించెద [అని చక్కము నెత్తుట నటించుచుండును.]

అర్జునః—కర్ణా ! కాలహరణమగుచున్నది. రణమొనర్చెదవా ? తొలఁ
గిపోయెదవా ?

కర్ణః—అర్జునా ! ముహూర్తమాత్రము శరసంధానమాపుము ; జంకి
పలికితినని తలంపకుము. రథమునందొకిరును, ధరయందొకిరును,
నిలిచి, యుద్ధమునరించుట పాడికాదు ! రణధర్మముగా పెద్దలంగీ
కరింపను.

కృష్ణః—శత్రుజనమారణ ధర్మవేత్తలు నీ యచ్చవచ్చినట్లు నటించు
రా ! రణచట్టము తెలుంగఁగి వారిముఠాము. సమయము దొరికి
నపుడే రిపుమంత్రముఁ ద్రొంగునలయు, నియ్యదియె యాత్రధర్మమా.
నీ వేచాటినాయమా లొనర్చితివి ? కుంతీసమేతముగఁ బొండవ
పంచకమును లక్కయింటనిడి యర్థగ్రాతిమునఁ బ్రహ్మహర్తృమహా
ధర్మమా ! మయసభాపాస్త్రకి సహంపలేక, మాయామహోదనిం
బున నమూయికుండగు ధర్మజువగించుట ధర్మమా ; నిండు సభా
మధ్యంబున, గ్రాహదీని బరాభవించుట ధర్మమా ? ప్రవాసపాం
డవకుశీరమునకు పైధవునగుపుట ధర్మమా ? ఒక్క కుమా
రునిపైకి, పదిమంది రృతుల నేకి కాలమునఁ బాపుట ధర్మమా ?
నిరాయుధుఁడును, సత్యసంధుఁడును నగు యమాశ్రమజు బాధిం
చుట ధర్మమా ? సిగ్గులేక ధర్మముమాటఁ దలపెట్టెద వేల !

కర్ణః—కృష్ణా ! న్యర్థపుఁ బ్రశంసలతో నేమిపని ? మీరునుఁ గ్రిందికి
దిగుండు, గజాయుధ మొనరింతుము.

శల్యుః—కర్ణా ! యీ గదాయుధ శ్రవణమున భీముడూరకుండఁడు
సుమా ! ఏల చేతఁగాని పని కియ్యకొందువు. నేనుఁగూడ సాయ
పడియెదఁ జక్కమెత్తుకొమ్ము.

కర్ణు:—(స్వ) కట్టా ! యీ దుర్మానుఁ డూరకుండఁజుకడ ! (చక్రము నెత్తుట నటించి) ఓ సుయోధనసార్యభామా ! నాచే నైనంత యు పకార మొనరించితి డైవప్రాతికూల్యత కేమి నేయఁగల. మన్నింపుము.

(తెరలో) ఓ యాచార్యకుమారా ! మీ మీ యంతఃకలహ ములు స్వామి కార్యవిర్వహణమునందైన యెడఁబాయఁ దగదా సంగరమున సంకటపడు కర్ణునిగాంచియు నూరకుండుట తగవా !

కృష్ణు:—(జనాంతికముగా) అగ్గనా ! రారాజు, గురుకుమారుని గర్హ సాహాయ్యమునకంపుచున్నవాఁడు. ఈ కర్ణాశ్వత్థామల ప్రసంగము వినదగినది సుమా ?

అశ్వ:—(ప్ర)వేశించి) ఓయీ ! రాధేయీ !

ఉ. నీవరదమ్ము నెత్తుకొన ♦ నేరకఁగుండెడువేళఁ, బాహుచేఁ
జూపునుట్లునంచు, పుది ♦ సందియమంది న్నపుడు పంప, నిక
గావఁగవచ్చినాఁడ కడ ♦ గాఁ జనుమేనుజయింతు నచ్చనున్
ఈవనుదేవపుత్రుఁ ; ధర ♦ నీశఁడు సంతసమందునంతటకా.

కర్ణు:—(వికపించుకొనక చక్రము నెత్తుట నటించును)

(రిఫముమీఁది గదలాగికొనను)

అశ్వ:—ఏల శ్రమపడియెనవు ? కండకొప్పుచే నాఱ్ఱించిన బ్రాహ్మణ శాపము రి త్తయగునా ? ఏరల జయించుట నీచేనగునా ? పొమ్ము విశ్రాంతిఁగైకొమ్ము.

కర్ణు:—(సగర్వముతో) గురుకుమారా ! భయకంపితుఁడగు రాజు నిన్ననిపినను, నీచేఁ గావఁదలంచునాడెవఁడు ?

ఉ. స్వార్థపరేచ్ఛవీడి, యభి ♦ వందిత సద్యశమున్ గడింపఁ, బ్ర
త్యర్థులశీర్షముల్ దునుము ♦ నాయత మై విలుబూను నాయెడఁ
వ్యర్థపుబల్కు లేమిటికి ? ♦ బాపనిసాయము గోరుకంటె ని
ప్పార్థుని జంపలేక ధర ♦ పైబడనే నది పొరువంబగున్.

అశ్వ:—క్రిందబడియు, మీఁదివాడనే యనునట్లు ఇప్పటికిని నీకుఁ
గల పట్టుదలకు సంఘటించితి. సుయోధనునకు మేలొనరించు
టయే నాతలంపు. కాని నిన్ను రక్షించుటకాదు. కానిమ్ము నీ
యనంతరము దేవచ్చెదనులే. [నిష్క్రమించును.]

అశ్వు:—రాధేయా ! ఇంకెంతతడవిట్లూరకుండుట ;

కర్ణ:—ఇంద్రునిదనా ! గదాయుద్ధ మొనరింతి మవతరింపుము ।

కృష్ణ:—అశ్వనా ! గదాలేదు, ఖడ్గమూలేదు, వాడిశిరంబున వీని
శిరము దునుముము.

అశ్వు:—(బాణము సంధించి కర్ణునిపై గురిసేయుచుండ, కృష్ణుడు పురి
కొల్పుచుండ తేరపడును.)

13-వ రం గ ము .

(ప్రవేశము-సుయోధనుని భటుఁడు.)

భటు:—అహా ! సార్వభౌమునకు కర్ణునిపైఁగల ప్రేమ దుష్కృతనాది
సావధానపై నయితములేదు కద. పాండవ మధ్యముచేఁ దెగటా
ర్పఁబడిన రాధేయమృత కళేబరముకడ కరగి, నెత్తుటదోఁగిన
యతని ముఖముఁ దన యుత్తరీయమునఁ దుడిచి “ కర్ణుడా ”
యనుటతక్క, మారుమాటాడలేని కుత్తుకబంటి దుఃఖమున
లోలోపల నేమేమియో తలుచుకొనుచు, స్వామిభక్తి పరాయ

ఋలగువారియెడఁ బ్రకటించు ప్రభువేమి వెల్లడించి పిమ్మట, గదా మాత్ర) సహాయుడగుచు శ్యమంతపంచక మార్గమున నెయ్యెడ కోపోయి యింకనురానున్న వార్తవిని హతశేషులుఁ వెతకిరికాని కనుపింపఁడయ్యె. కృష్ణపాండవులును నల్లయేగిరని వింటిని యేమి కానున్నదో ఎయ్యది వినంబడునో! తెలియదు, కానిమ్ము. ఇంక ను రధిక త్రయము కలదుకద. విచారించినఁ బ్రయోజనమేమి? నేనునుం జనియెద. (నిష్క్రమించును.)

ప్రవ రం గ ము .

(కృష్ణపాండవులు, మడుగుగట్టునఁ గూర్చుండియుండ తెరయె త్తఁబడును)

కృష్ణః—ధర్మనందనా! ఇంకను సందేహమేల! ఆతఁడు జలస్తంభన పిద్యయం దసమాచుడగుటచే, నీ హృదంబునఁ దప్పక దాగి యుండును. హలకలితధ్వజ రేఖాంకితములగు నడుగుల జాడ తెలియుటలేదా!

భీముః—అట్లీని నేనీమడుగులోదిగి. సరోవరమునుఁ గలఁచు మత్తి మాతంగము కరణి నెల్ల కిల్లలోల మొనరించి వెలువరించెద.

కృష్ణః—వలదు, వలదు. గీచికిని పాతాళగంగకును మార్గముకలదని విందుము.

భీముః—మనశ్శిల్యాయ మానములగు యెత్తిపాడుపులతోఁ బిలిచె దను అభిమానవంతుఁడు కద యతఁడు.

కృష్ణః—నీవు కాదు. ధర్మరాజుచేఁ బిలపితము (ధర్మరాజుతో) ధర్మనందనా! పిలువుము.

ధర్మ:—ఓయీ ! ధార్మరాష్ట్రాగజా ! సుయోధనా !

ఉ. చచ్చెనమస్త్రైస్యమునఁ జచ్చిఁ తిమ్మలుఁద్రవ్యముమాంబున
 జచ్చి రాజుఁజెల్లగునఁ జచ్చి కౌరవచాళ వృత్తివున
 జచ్చగుకన్యకలను, న • శిరిచేయమామము, నిష్కడేని నే
 నిచ్చెదఁ రాజ్యభాగము ; గ్ర • హింపుముగన్మృతలేచిరమ్మింక.

చతుస్యమునఁ ముద్రాభాగభాగము లెకాదశకుంభ భాగ
 స్మంథమున నహుది, కనుపక్షుల పునఃపునః సామంత స్మరణ
 మకుటము గణపభాసంభావిత పాపపాదజంతు, హస్తీపుర సింహ
 సనాసీనుడై నైపులము నీచి, నేత్రేగతికలద్రవ్యగదా ! యను
 విచారిము శిరించుచున్నను, రణస్థలియు ముగియుమింకన, బయల్పగు
 పవనసే. నే గతి వేదాని శిఖరముపేరిచివన, గ్రహానిష్ఠానా
 మునుమాలోపేత వృక్షరచూరిన మునా పుంజము, పరులొధిమూల
 సింహకుము.

అమ:—ఓయీ ! సువంశ మహాలక్ష్మిగా ! నాశుభ్రలోకుండి
 రియ నీచువేలెద

ఉ. ఎప్పుడో నిహయగుడ న • హింసఁగతికి న్నానందానంద
 సుఖసనానా సుఖతణ • పేసాస్యవరా శిల్పమిమ్మునో
 యున్మిమ్మన భీముఁడు రి • నాననీనాసి హదంబుఁజేసి, నీ
 శ్రావ్యుఁడొది, కన్యమును • సూర్యగవచ్చెన; రిమ్మక్రమ్మింక.

అమ:—సుయోధనా ! వల మొండితావుఁ జచ్చెదవు శ్రాత్రియోచి
 ముగఁ జచ్చివేలి, యిహపరింబులు నండునుఁ జేసొని. లేచి
 రిమ్మ ! కంగగతిపానులగునత కిప్పాండవులు నిన్ను విడుచుట
 యబుఁము.

కృష్ణుః—సుయోధనా ! సంధివచన ప్రస్తావమున, బ్రతికినన్నాళ్ళు “రా
రాజుననిపించుకొనవలయు”నని పలికిన పౌరుషవాక్కులఁ దలంపు
ము దశదిగ్వాన్తముశత్రువికా పరిశోభిశకురుకుల నుహర్షనో
ద్భూతుఁడవు, ప్రాణభయమున నీటడాగుట, యెంత నీచమా
తలంపును “సంధిగావంపుమోయి సుయోధనా” యని నేనెంత
చెప్పినను నానువినక, నేను విచారించినఁ బ్రయోజనమీమి ? లే !
లేచిరిమ్ము.

దుర్యోధన్—(మునుపుతోనుండి) పాండుకుమారులారా ! ధర్మనందనా !
ఇంచుక విశ్రాంతిఁజేకొన నిందుఁ బ్రవేశించితినిగాని, మీమీప్రతా
పములకు వెచ్చికాదు మఱియు, సకల వైభవసారముఁ బుక్కి
లొచ్చి యుమెసిన నాకేటికీయుద్ధము ! ఏటికి రాజ్యము ? నిశ్చలసుఖా
వాసమునకై, ఇష్టసూచిం బ్రవేశింపనుంటిఁగాన, నమస్త కళా
విరహితుగు ధర్మాతలము మీశేయేలుకొందు !

ధర్మ—నీచే భూవాసముఁ గ్రహించుటకు మేము బ్రాహ్మణాస్వయ
మున జనింపలేదు యుద్ధమునరించి, జయించి నీవే యేలుకొ
నుము రమ్మ.

దుర్యోధన్—అటులేని నన్నునున్నాడఁ గాచికొందు.

(అని మునుపుతోనుండి వెళ్ళివచ్చి ధైర్యముతో)

గీ. అనిచముచు, గవచముచు, బాని, ♦ బ్రాయుధంబు

దేశ రణమున ఎఱివోడఁ ♦ డీ కొనంగ

నెట్టుని నంశయించి నే ♦ నట్టులంటి

గాని, జంకివచ్చిచుట ♦ కాదుసుండు.

ధర్మ—రథ, కవచాదులు, లేనివిశంకింపకుము ! నీనుచ్చుచ్చిన యా
యధ సొసగెదము. మునుపువ్రదిలో నెవ్వరి నెదవొక్కని జయించి
నన, జయము నీక్షమున నంగీకరింతుమా.

దుర్యోధనుడు:—అహా ! ధర్మజా ! నీసన్మార్గమునకు సంతోషించితిని. కవచము మాత్రమేగైకొనియెద ! ఎవరినో యొకరిఁదలకొననేల ? చచ్చిన భీమునిచేతఁ జావవలయుఁ గెడవిత నతనినే గెడపవలయు.

భీముడు:—(సంతోషముతో) సహోదరులారా ! అట్లేని, నన్నే రణమొనర్పనిండు.

గీ. వినుతిదుశ్శాసనుని శోణి ♦ తమునదాగివి
కొంతసంతాపమును దీర్చి ♦ కొంటి ; నింక
నక్కినసంగుబుకై , సుయో ♦ ధనునిగూర్తు
నంతిశోనతఁడంచు ర ♦ జాంగణంబు.

దుర్యోధనుడు:—వాయునందనా ? అస్పదుపాథ్వాయ బలరామపాదసాక్షిగ, నాకును నదియేగవకోరిక ! రా ! రమ్ము

(పైరలో) ఓమునివర్జులారా ! కైవసాయనప్రదంబునకు మా గ్గి సెయ్యదియో తెల్పుడు ! నేను సర్వత్రాభిగమమునఁ జనువెంచిర బలభద్రుడను (అరించి) ఏమనుచున్నారు ? ఇది సేమాగ్నినునియూ ! సరియే.

(అందఁగాలింతున దుర్యోధనుడు, గదా మోదములు సూచించుచుండును ధర్మజులు తలలువంచి నిల్చియుండును.)

కృష్ణుడు:—(జవాంతికముగా) అర్జునా ! నీవియ్యంకుడు బలరామమూర్తి, సుయోధను భాగ్యవశమునఁగాఁబోలు వచ్చుచున్నవాడు. ఈజరుగ నున్న గదాయుధము మాత్రమితఁడు చూడఁదగదుసుమా !

అర్జునుడు:—రానిమ్ము ! ఎరమాల్తుడవు నీపుకలవుకద ? భయమేటికి ! (బలరామ ప్రవేశము)

బల:—(తేరిపారజూచి) (స్వ) వీరే పాండవులు, సర్వశూన్యమై,
దిక్కుమాలిన పక్షివిధంబుననున్న, యతిఁడే రారాజు. సమీపించి
పలుకరించెద (అని దుర్యోధనునియొద్ద కరుగుచుండ)

దుర్యోధ:—కుటుకులయశఃకామా ! బలరామా !

చ. తనయుల, నా స్తమిత్రులనుఁ ♦ దమ్ముల, బంధుల. నెల్లరక్ష రణాం
గణమునఁగోలుపోయి, బ్రతు ♦ కక్ష ఫలమేమియటంచుఁ గుందు, శి
ష్యునిపయి నించుకంటె వయ ♦ యుగచుచు, నాకడసారి వందనఁ
మ్మును గైకొమ్ము, బ్రహ్మలిపిమూలమునొయిటులైతిజేశికా!
(అని పాదములకు నమస్కరించును)

బల:—సుయోధనా ! విచారించిన ఫలమేమికిలదు.

భీము:—బావా ! అచ్యుతాగ్రజా !

ఉ. “ పాండవధర్మపత్నిసి, స ♦ భాన్, దొడవచసి యాపుసూదు, మూ
ర్ఖుడను; నన్ను జేసిన వి ♦ రోధినిబట్టివధింతు నుద్గదా
దండముచే” నటంచున, స ♦ దస్యమౌలఁ బ్రతిష్ఠింపొన్న, భీ
మాగడు, భవస్వదంబులకుఁ ♦ మ్రొక్కుచునుండె గ్రహంపురీ వెనన్.

అర్జు:—గానా ! సోభదురీ గోల్పోయిన పాంధుని నమస్కరింముఁ
గైకొమ్ము.

ధన్య:—(కరిములు మోడ్చి సేవించుచుండును)

బల:—కిటకీటా ! అభయన్యుఁడు వాడెసనా ? ఎంత విహతము జరి
గెను ! కాకేమి ? అంతటి రాధాకాముపై జరిగిన వివాహము
క్లిష్టకు వచ్చునా ?

కృష్ణ:—అగ్రజా ! లక్ష్మణున కొనఁగింపు, శశిరేఖకీతలవ్రాతలెప్పునా?
దాసకేమి ! ఇప్పుడు నీ శిష్యులొప్పుటకును, గదాయుధము జరుగ

నున్నది మనమందర మీమమగుదరిఁ గూరుచుండి యావేమకఁ
దీలకెంతము దయసేయుము !

బలః—ఈ మహా యుద్ధమునకు హేతుభూతుండవగు నీ కియ్యది వేడు
కగాకేమి ! నీవు పన్నిన యువాయమునఁ గాక భువనైకసంస్కృత
చరిత్రులగు భీష్మద్రోణులు నిహతులగుచుగా? ఇందే యక్రమము
జరుగునో ? నేచూచి సహంపఞ్జాల. ఎవరికర్మ మేరులుండునో !
నాకేటికి పోయెదను (అని వెళ్ళుచుండ)

ధర్మః—(బలరామనాపి) గానా ! సకలధర్మ స్వరూపుడవు
మధ్యన నైయుండ నట్టి యక్రమము జరుగునా ?

బలః—ధర్మజా ! నీవాక్యములయందలి విశ్వాసమున నియ్యది ఏక్షిం
చియే పోయెదను.

కృష్ణః—(అర్జునునిచేవిలో కేమోచెప్పును)

అర్జుః—(గూఁముగా) మాయన్నగా రొనర్చు కార్యములన్నియు
సజ్జివే ! కానిమ్ము. మహానుభావుడవు యిదికద.

ధర్మః—భీమ, సుయోధనులారా ! మీరా పొలికినదికే బొండు మే
మిండుండి విషీంతుము.

(భీమ, దుర్యోధనులు, సగర్వముతో నిష్క్రమింతురు).

నకుః—(న్య) ఆహా ! అగ్గిజా ! భీమసేనా ! ఆపట్టు విశువకము.

సహః—(నకులునితో) అన్నా ! భీమసేనునిదెబ్బ తప్పించుకొని కురు
రాజుగ కేందుని విధమున నెరిలఱువుముగ నెగురుచున్నాఁడో
చూడుము.

నకుః—అయినను మన భీమండు విడచునా ?

సహా:—అగును దుర్యోధన గదా ప్రహారిములకుఁ జక్క-క, సమయముకొఱకు నిర్జ్ఞించుచుండె.

సకు:—అరరే! అన్నమూపుపై దెబ్బతగిలెగద !

సహా:—తగులుటయేగాదు, డస్పినట్లు దోచుచున్నది.

కృష్ణ:—(జనాంతికముగా) అర్జునా ! “ తొడలువిఱుగఁ గొట్టెద ” నన్నమాట మరచివట్లున్నదే భీముడు ! దుర్యోధను నూర్ధ్వకాయమున నెన్నిదెబ్బలు తగిలిన నేమి ప్రయోజనము ?

అర్జు:—వాసుదేవా ! “ మిత్రసాధ్యసమయముల యందు సాయమున రింతు ” నని నెలవిచ్చి యుంటిని కద. ఏది నీని సహాయముఁ గలిగించి భీమసేనునిఁ గాపాడుము “ ప్రాణరక్షణ సమయమున క్రమాక్రమములతోఁ బనియుండదని యొకవృక్ష నీవె చెప్పితివి గద. చూడుమానిఁజెల్లు నాలుచున్నాఁడో.

కృష్ణ:—సాగ్ధా ! ఎంతవాడవోయి (అని పాశుచిమెచ్చుకొనుచు అలవాటున కొట్టినట్లు అర్జునుని తొడపైఁ జూచును.)

(తెరలో దుర్యోధనుడు) హా ! బలరామా ! బలాభిరామా !

బల:—(కోపముతో) ఓసీ ! వృకోదరా ! బలరాముని సమక్షమున, నిర్భయముగ నూరుపులపై గొట్టెదవురా ? గదాయుధమున నాభికిందఁ గొట్టెదగునా ? మూగ్ధా ! (అని లేచివెళ్ళిపోవ)

కృష్ణ:—[వట్టుకొని] అన్నా ! ఈ యసమయ కోపమేటికి ? అయ్యది తొడలపై దగిలెనో మూపుపైదగిలెనో, చూడవలదా !

బల:—ఏమీ ! మూపుమీదనా? గదారణ ప్రశంస తెలియనివానికి బోధించుము. [ధర్మరాజుతో] ధర్మజా పోవువాని నన్నాపి యీ పాపముఁగనఁజేసితివి కద ?

ధర్మ:—బావా ! ఇందు నాతప్పేమి కలదు ? అయిన క్షమింపుము.

కృష్ణ:—పాపమేమి ? నాడు సభామధ్యంబున ధర్మజ్ఞాన్ఞా నిగళబందీ
కృత భీమచ్చగేంద్రము “ అడలు విరుగఁగొట్టెద ” నని వాగ్దా
త్రమున శపథమునరించె, నేడది నెరవేర్చె. ఈ మాత్రమన్యాయ
ములేని యుద్ధముండునా ? యీ దుర్యోధను డీపాటి యధర్మము
నెఱుంగఁడా ?

బల:—వారివీరి నడవడికలు నేను నెఱిగినవే.

కృష్ణ:—అగుగద ! ఇంక మేనల్లి కుమారులయెడఁ బ్రసన్నుడ
వుకమ్ము.

బల:—నీవుండీము, నధర్మముఁ గలిగెనే ! యను దుర్యోధను వాక్య
మును, బలరామ మాధ్వనూ ! యను లోకనిదయు సహింప
నగునా ?

కృష్ణ:—దుర్యోధనుడట్లనునని తెలిసి తేని పరీక్షమున కేగకుము.
ఇంక లోకనిదనూ ! కిలియుగము ప్రవేశించినది గానఁ గనింపఁ
దగినది కాదు.

బల:—చాలుఁ జాలు నీ చక్కట్లు. నాతోవ నేనుఁ పోయెదను.

[అని నిష్క్రమించును.]

అర్జు:—[కృష్ణనితో] బావా ! నున భీముడును నిటవచ్చుచుండు
నిరుద్ధుఁ డలవడదుకద ?

[తెరలో] నీముసలమునకుఁ దగు గద లేదనుకొంటివా ?

కృష్ణ:—శాంతింపనోయి భీమా ! [అని నిష్క్రమించును]

[పాండవులు తత్తర పాలు నటించురు.]

కృష్ణ:—[భీమునితో ప్రవేశించుచుండును, భీముడు తాను వచ్చిన మార్గమును దిరిగి చూచుచుండును.]

కృష్ణ:—మీ యన్నగారి శాంతమునకు, నీ కోఠమునకుఁ బ్రేతుకలే కుంటిమే ! పోవుచున్నవానిఁ బోనియక డీకొని జయింతువా ?

ధర్మ:—దేవా ! వాసుదేవా ! “ గరింసశోచామి కృతంస్మరామి ” యని కద పెద్దలు వచింతురు. కాన సుయోధను నూరడింతము రండు. (అని దుర్యోధనుకడకుఁ గుచుండఁ తొలఁదై బడి, పరుండి యున్న దుర్యోధనుఁ దగవడును).

భీము:—(ముందునడచి) ఓహీ ! దుర్యోధనపశువా ! ఇంకనుఁ గదలు చుంటివా ? (అని తలపైఁ దన్నును)

ధర్మ:—[భీముని పట్టుకొని] భీమసేనా ! ఏమి యీ రూగడము? ప్రతి జ్ఞానిర్వహణధూర్వహుఁడవయ్యు డిరిగి యవివేకమునఁ బశుచుం టివే ? అన్యజనదుష్టభ వమైశ్వర్య సంపన్నుడై పదునొకం డక్షుఁహణులబలంబున కధినాథుడై ; సమస్తవిద్యా విశారదుడై, భూమండలంబెల్ల నేకాంతత్రింబుగఁ పరిపాలించి, యజ్ఞమీగాదు లచే దేవతలను, దాన, దక్షిణలచే భూసురులను, దసియుంపఁజేసి “రాజరా ” జని విఖ్యాతిపడసి, కాలవైపరీత్యమున, నేటి కీగతి నొందినను, మన దాయాదికాడా ? ఇట్టివాని శిరముపైఁ దన్నుట పాడియా ? యిదియునుంగాక !

ఉ. కాలముఁ జేరువయ్యెఁ జెడు ♦ కర్మముఁగూడఁ దటస్థమయ్యె, నీ లీలసుయోధనుండు సఫలీ ♦ కృతకాక్రూడుఁ గాకపోయె, నిం కేల విరోధమీతని ప ♦ యిన్ మనకక్కట ! దుండగంబు మే లా ? లవమైనభేదముఁ గ ♦ లారమె ? నేనును నాతఁడారయక.

భీము:—అగ్రోజా ! ధగ్గునందనా ! ఈ కలుషాత్ము నేమిచేసినను దోషములేదు. ఒకవేళ కలిగినను, చిత్తిగింపును!

చ. గురు, హిత, బంధు, మిత్ర నయం ♦ కోవిదులెల్లఁజూడగా దురోదరసభయందు నే ప్రతిసః ♦ దాల్చినభంగివధించినాడ నయ్యిరువురఁ గౌరవాధముల ♦ నీప్సితముల్ నెరవేరె ; దీనిజేసరకమె సంఘటిల్లినను ♦ నామది కయ్యది స్వర్ణతుల్యమే.

ధర్మ:—(కూరుచుండి, దుర్యోధను తల తన తొడపై నుంచుకొని) తమ్ముడా ! సుయోధనా ! విచారింపకుము. నీ చిన్నతనమే యింతటిముష్ణనకుఁ గారణము. నేడు భీముఁడొనరించిన యపచారము మన్నింపుము. నిక్క మరసిచూడ, సర్వివిధములఁ నీవే సుకృతివి.

చ. అవనిసమస్తమేలితి వి ♦ హంబునఁసౌఖ్యములెల్లఁగంటి, పాండవులనెక్క, యెల్లరియె ♦ డ౯ గృహసూపె సుయోధనుండు నా బ్రవిమలకీర్తిఁగొంచితి సు ♦ పర్వులుమెచ్చి నివాళియఁగా దివమునలంకరింపఁ బర ♦ తెంచుచునుంటి విఁకేమిగావలెన్.

అందునను, క్షత్రియోచితముగఁ గూర్చిరి. (అని దుర్యోధను మోముఁ దుడుచుచుండును).

కృ:—మహారాజా ! పాండవాగ్రోజా ! ఏటికీ శవ జాగరణము ! వదు నెన్నిదిశాశ్శనుండి సరియగు నిద్రాహారములు లేక, కృశించితిమి. ఇంక నేని విశ్రమింపము తమ్ము. [అని పాండవులఁదీసికొని నిష్క్రమింపఁబడినాడు.]

దుర్యో:—కటకటా ! కాల మెంతలో మారిపోయినది ? సవరత్నసగిత కింకరాతులు దిక్కులం బరవ, బాలభానునిపగిడి దేజరిల్లుచు, భుజబలపరాక్రమసమన్విత, సోదరశతపరివేష్ఠితుఁడనై, రాధేయాభిధేయామృతకణ సహించిత భాషాకర్ణితాత్యంత సంలోభ

స్వాతుడనై, పుత్ర! పుత్రికా సుమధుఃపత సహకారసన్నిభ శరీ
రుడనై, చిత్ర! చిత్రితానేక స్ఫూటికశిలావినిర్మిత చంద్రశాలాత
రసంచరిత రాజరాజవిరుద విరాజిత సుయోధనుడను, నేను
సర్వముఁ గోల్పడి, తుద కొక గుక్కెడు మంచినీ రొసగువారు
నైతము లేనివాడనైతిగదా! ఆహా! మిత్ర! మా! కాధేయా
దుశ్శాసనాది యనుజులారా! మామా! గాంధారరాజా! ఆదృ
ష్టవంతులగుకతన, మీరెల్లరు నిరాయాసముగ వీరస్వర్గ మలంకరిం
చితిరి. నే నట్టి భాగ్యమునకు నోచుకొనక, శివారావసంకులమును,
ఉధిరవానోన్మత్తభీషణ నత్తించరార్భట నినాదంబును, వీరవహ
ర్వక్షు సఖిక్షుత క్షుభిత గంధగజామిషమస్త్రమ్, దుర్వాసనావాసి
తంబును, నగు నీపదేశమునఁ జచ్చియుఁ జావనివాడనై, యటు
నిటు కడలుటకైన శక్తిలేక, పడియుంటి! ఘృష్ట, ద్రోణ, శ్వేథా
మ, కర్ణ, శకుని, దుశ్శాసనాది మహాయోధులుఁ గల నాకెందును
గొఱత రాజులదని నమ్మితిఁగాని, రంధకత్రికుమాత్ర! సహాయుడ
నగుదునని తలంపనైతిగా! ఆహా! బగబగమండు సంపదాపులకును,
గతించి స్మృతికిఁ దగులు చరిత్రకును సహింపజాల. సహింపజాల.
ఓదైవమా! నీ కేమసకార మొనర్పితిని నన్నితఁగారించితివి? ఓ
జననీ జనకులారా! నూర్గురు పుత్రులఁ గాంచియు, ముసలితనము
నఁ జేయుత కేసి యొక్కచును లేనివాడైతిరా! సంజయుడే మీకు
పచార కుమారుడయ్యెనా? ఎంతలెంతలు తలంపునకువచ్చుచున్నవి?
ఓ! ప్రాణప్రియా! భానుమతి! సాధ్వీశిరోమణి! దుండగీడగు
భీముడు నీ కేహనిఁ గావించవచ్చునో, నిరతధర్మవేదియగు ధర్మ
శరణి, మానరక్షణ మొనరించు కొనుము. ఓ కురురాజ్యాధి
దేవతా! పాండవాగ్రిజ నావహింశ్రము. ఓ జగన్నిత్రా!

భాస్కరా ! పశ్చిమత శరీరచ్ఛాయలచే మన మిద్వారము సమాను
లము; అట్టియెడ నన్ను విడిచి, నీ వస్తమింపబోవుట నాయమా
శేనును వచ్చుచున్నవాడ. గొంచెమాగుము ! ఓ ప్రాణనాయువు
లారా ! వేవేగవదలిపొండు ! (అని కనులుమూసి పరుండును.)

అశ్వత్థామ, కృపాచార్య, కృతివర్మలు పోవేళింతురు)

అశ్వః—(పరికించి చూచి కృపునితో) మామా ! ఈ పడియున్నది,
రారాజక భేదమువలె నున్నది ! చూతము రమ్మ ! (అని సమీ
పించి) మహానాబా ! మేము, కృపాశ్వత్థామ కృతివర్మలము. కను
లువిచ్చి చూడుము !

దుర్యోధన్—(చూచి) గురునందనా ! వచ్చితివా ? మిమ్ముల గనుగొను
టకే, ప్రాణములు బిగబట్టి యుంటి, అనర్థముద్ధమున, గృష్ణుడు,
పాశ్చాని దొడచే జరచి నన్నజేతు మృత్యువృత్తకోదరుడైనదికని, నా
యూరువుల విరుగఁగొట్టి నిట్లు పడియుంటిని. ఏకాకినగు నన్ను
సైలిము, ఋజుమార్గమున జయింపలేరైరి.

కృపా—గురూధనా ! ఇప్పటికిని, కృష్ణపాదపు శేల దూషించె
దవు ? మనము మాత్రమే పాటిధర్మమున సత్పించితిమి ? ఇంతకు,
“ స్యాలకోగృహనాశాయ, సర్వంనాశాయమాతమ ” యనునట్లు
నీకొంప కింతటిచేటు, శకునివల్ల మూడినది. అగ్నికే బ్రథంజ
నమైతి చండమున గర్జించుకొడు సాయపడియె ద్రోణానం
తరమున “నశ్వత్థామ నభిషేకింపు ” మని, పెక్కు విధముల బో
ధింప వింటివా ? ఏది యెఱుఁగను, కర్మమనుభవింపక తప్పనా ?

అశ్వః—మామా ! కష్టకాలమున నెత్తిపొడుచుట సమంజసమా ?
జననాథు డెల్లవిధములఁ జెడియుండఁగద !

దుర్యోధనుడు:—నాయనా ! అశ్వత్థామా ! నన్ను మరచిపోము ! త్రిదివమున నీతండ్రితో నేమేని జెప్పవలసినవికలవా ? వచింపుము.

అశ్వ:—రాజరాజా ! ఇప్పటికేని నాకు సేనాధిపత్య మొసంగుము; ఈ కృపాచార్య, కృతవర్మలనే మహాసైన్యముగ స్వీకరించి చని, పాండవకుల నిర్మూలనం బొనరించి, తండ్రిదలం ద్రొవచిన దుష్టద్యుమ్ను చండాలు నంత మొందించి, స్వర్గమున నుండి వీక్షించు మిమ్మల్లరఁ సంతోషపెట్టి, ప్రభుఋణవిముక్తుడనే గాక, పితృఋణముఁ గూడఁ దీర్చిన వాడ నయ్యెద.

కృత:—ఆచార్యకుమారా ! నీవలెటి పరాక్రమశాలినే కాని, జన్మక్షేత్రముగూ బ్రహ్మముఖ మాలోచింపుము. వారు నీచే వధింపఁ బడినను, సుయోధనుఁడు మఱల రాజ్యమేలుట సంభవించునా ? మరణించినవారందఱుఁ దిరిగివస్తురా ? ఒకవేళ నేది యెట్లులైన సరియేయని కత్తిమాసి వెడలుచువుగాక, ధర్మజపట్టాభిషేకకుతూ హలుడగు శ్రీ కృష్ణుఁడు ఏ యుపాయమునైన వారలఁ గాపాడఁగలఁడు. అప్పుడు, తోక్తఁగొక్కిన మహారాగంబుభాతి, నాలుకలుగోలుచు, నీకరవాల మెవ్వరి గెడవునో తెలియదు. అందుపై నేమిజరుగునో! అనుఁడు దొక్క నేల, కాలుఁ గడుగనేల ! నామాటవిని శాంకింపుము.

అశ్వ:—అటుకాదు ; పుట్టినది బ్రహ్మకులమైనను పట్టినది పరిశువు ; ధరించినది విష్ణు శరాసనము ; ప్రయోగించినది, మహాస్త్రసంచయము ; ఛేదించినది, కిరీటాలంకృత రాజసమస్తకములు ; భరించినది, నిర్వక్రపరాక్రమాజ్ఞాతనుశోధనము; అట్టి భృగురామమూర్తికే ఈని వాటిల్లె ? కురు పాండవుల కస్త్రగురుడై, అనిర్వాచ్యప్ర

భావుడనబరగిన నాజనకున కేలోపముకలిగె? బ్రాహ్మణులకియ్యది
తగనిచో నాయుధస్వర్భయేతగదు. సంగ్రామశివణ మేపనికిరాదు.
తక్కిని ధర్మప్రవాహలోక నమేకూడదు. ఇంతిదనుకి నీయశ్వత్థాన,
రణమొనర్చుచుండెనా? తపనూచరించుచుండెనా? ద్విజులుగండు
క్షాత్రోత్తేజమును గలదనుక జగద్వినితము గాదా! మహానుభా
వుడగు తమగుని కవక్కలిఁ గావించినవాడనియెఱింగియు, భాంధ
వ్యమునే గణించి దుష్టమృత్యుని గౌరవించిన, గుర్తుచోహలుగు
పాండవుల నుపేక్షించి, పాల్లదు విడిచిపుచ్చుటయూ! పౌరుషము
నాటి నారాయణాస్త్ర ప్రయోగముతోడనే, భంగించితివా? ఈ
చిచ్చపుటిమండియు రవులుచుండుటలేదా? శాపున వినను; మా
నను; విడువను!

కృత:—కానిప్పు! సహస్రైవమే.

అశ్వ:—(దుర్యోధనునితో) మహారాజా! నీయభిమతి మేమి?

దుర్యోధ:—అశ్వభాయగునా? అపాండవవాళ్ల ప్రసాదమే ఈపేక్షించి
తి; సభిషేకి సామగ్గులందుండమి, నాశ్వామాత్రమున నీకాధి
పత్యమొసంగితి; సర్వరముడని నాకోర్కి చెల్లి పుష్క.

అశ్వ:—చిత్తిము (కృపాచార్యకృతవర్ణితతో) హాదముగదు.
(సమ్మోహించుచుండఁ దెలిపడును.)

చతుర్థాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీ

సంపూర్ణభారతము.

పంచమాంశము.

1వకాండము.

(2వభాగము ప్రవేశించి తనలో)

భటు:—అదియేమి కథనియో కాని, యానాడైన సుఖముగ బయలుదేరుచున్న నాకు నిమగ్నగావున్నదే; ఎట్లెట్లయింతుకనుకెతినా దుస్వప్నములచేరిను, కలవరముచేరిను, మరల మెలకున కలుగుచున్నది పోనిట్లు, శృష్టిపాండవుల దమలిమ గుఱారములవిడచి యెచ్చటనో విశ్రాంతిగా పరుండఁబోయిరికద! నేనును జని నా యంటఁ బరుందునా! (అలోచించి) కాదు. స్వామిదోహితగుఱు; ఈ శిఖిమున శయనించిన, యుపపాండవుల విడిచి పోగిట్లదు. ప్రాపక్తినిదరుఁడును, తన గుఱారమునం దొంటిగ శయనించె నెంత వీరుఁడైనను, నిదురఁజెందిన వాఁడించుమించు చచ్చినవానితో నమానమెకద. ఇదియునుంగాక, అశ్వత్థామ కీపార్వ

హృదయే గోధమునుఁ గలదు. కావున, నాచిత్తవైకల్యము తొలఁ
గుటకును, దుస్వప్న దోషనివారణమునకును, ఆ తటాకమున,
కాలుసేతులుఁ గడిగికొని యించుక భగవన్నామ స్మరణ గాని
చుకొని, మఱలఁ బరుండెదఁగాక. [నిష్క్రమించును.]

[ఇది విష్కంభము.]

2-వ ర ం గ ము .

[ప్రేలో కలవరము.]

అశ్వః—[రక్తసిక్తాంగుడై కత్తిశేషట్టివవేళించి]

చ. అన్యతములాడి దేశికు ర ధి గావనినుండి మరల్చినట్టి దు
ర్జనులవధించి తీర్చితిని ధి స్వామియుగాఁ బికమిఁద పార్షదున్
గనిబరిమార్చి తత్పితృ ఋ ణంబునుఁ దీర్చినఁగాని యాత్మశాం
తినిఁ గనఁజాలలేనియెడ ధి నేనెటు వుత్తుఁడనొదు తండికిన్.

అదోహియు నియ్యడనే శయనించునని తలంచితిగాని,
యీ శివరమునందగవడఁడు పాణిభీతిచేత నందేనిఁ బరువిడియుండ
నా ! భీతినిశంకించుట కవకాశ మేమియు తేలే ! లేక కృష్ణుడేమైన
మాయగల్పించి నుత్ప్రీతిజ్ఞాభంగ మొనరింప నితనివాచియుండునా?
[అలోచించి] అట్లేయైనదనపాణిసదృశులగు పాండవులమాని దృవద
సూతిఁ గాపాడునా ? [అలోచించి] ఈ కడతేర్పబడినవారు పాండవు
లుగారా ? కాకున్న నెవరైయుందురు ? లెక్కించి యేవురఁబరిమా
ర్చితిగద ! ఏరుపవాండవులై యుందురా ? అయినచో వృథుయుగాం
బును శేషించియే యుండునే ఇపుడేమిసేయుదు. తెల్లవారవచ్చుచు

న్నది తడయుటనుచితము యెట్లని వెదకి దుష్టకుసుముఁ గడతేర్చి
పైసంగతి విచారించెద. [ఁజూచేతులకత్తిబట్టి] ఓ శస్త్రరాజమా!

గీ. ఈవు ! రుద్రససాదిని ♦ వేని, నేను

నిన్నెదకనమ్మియుండుట ♦ నిక్కమేని,

భానుఁడుద రూద్రిపైఁగనఁ బ ♦ డకమునుపె

నరకెదవుఁగాక ! పార్వతుఁ శిరము తల్లి !

(నిష్క్రమించును, లోపల హా హా యను ధ్వనివిసబడును)

కే-వ ర ం గ ము.

అశ్వః—(దుష్టకుసుముని తలచేతిబట్టుకొని ప్రవేశించి ఆహా ! ఇప్పు
టికిదా ! పరమాపరాధరితుఁడనైతిని. అశ్వత్థామహృదయకుం
డమున రవులుకోగొన్న, శాస్త్రనశంకర క్తధారలచే నేటికిఁగదా
చల్లారినది. ఇంతకాలమునకుఁగదా ఋషియుక్తి చేకూరినది ;
ఇంతనా ఋషీరములనఁగొనగు కార్యమేదియులేదు తెల్ల
వారుచున్నదని నెల్లడిసేయు వాయసకులంబునకీనైరి మస్తకమా
హారమొసంగి నకిల మహాపాతక పారిణంబగు, తపమాచరించెద
గాక [అని చేతినున్న తలఁబారవైచి, హస్తమునందున్న కత్తిని,
మోడనున్న యశ్శోపవీతియును జూచి] ఓ యశ్శోపవీతిమా !

వ. పరమపవిత్రమైమెసగు ♦ బాహ్యుగాతేజముగంటి స్వస్థాపా
పరతి ; శపించునేమొయని ♦ పార్థవముఖ్యులఁ దల్లడిల్లగా

[కత్తిఁజూచి] ఓత్రిపురాంతిక ప్రిసాదమా ! ఖడ్గమా !

చ. నరిపధనల్ని కత్తియుడ ♦ నైతిని, నీవయకల్ని, నట్టి మీ

యిరువురనొక్కమారె తృజి ♦ యించెన, నేనిక సన్మసించెదన్.

[అని జుదెమునుఁ గత్తియుఁ గన్నుల న్నొనఁగి యాహుఁ బార వేసి [చేతులు జోడించి] ఓవరమాత్మ! వేదాంతవేద్యా! సర్వ కలుసాపహరణ !

[అనుబంధము 23]

(తొరలో) ఓహో! హోహో! అశ్వశౌర్య! సీతేమపకార మొనర్చిరని, యువపాండవుల వ్యంజితకాంక్ష! దోహో! ఈ భీముని నుడు సప్రాప్తయ్యుండె సహల మర ఓటిని? ఎదు దాగినను విడుతునా?

అశ్వ:—విని ఓహో! భీముడా! కానిగూర్చి సన్మసించితగద ఇంక నేనీతనిఁ దీక్షాననో? పరిత్యజ్య ముక్తానుభము నొదెయ్యఁ గర్మించునో? నాకి మే తప్పనిచో గర్హణ దోహో! శుక్రాస్త్రముఁ గలముద. శిముత పంచకము సమీపించెన

(అని నిమగ్నమునను)

4-స రి ర గ ము ,

సరస్వతి

(తొర యెల్లెఱువను)

ధర్మ:—(కూర్చునియుండి) హా! అగ్నిహ! మహాత్మా!

చ. అసఘుఁడు సూర్యపుశ్చిమ, వ్యోధగ్గోజుఁడంచు, వచింపల్లరి, శం డనమొనరించు సప్తదయి ♦ ననోయొకదేనియుఁగానిచో, నినున్ జెనకెడి ఘోరపాతిముఁ ♦ జెందునె ధర్మజుఁడక్కటక్కటా జననియుఁ గాని కన్లు నను ♦ జన్మడవీవని చెప్పదయ్యెగా.

నాడు నన్ను బట్టి హింసించునపుడు నీయడ నొక విధమగు భక్తిజనించును, పొరబడి నాయభాగ్యమున మందమతి నై కారణ మూహించలేకతి. కట్టా! నీయట్టి జేష్ఠభ్రాతనుఁ గోల్పోయి యింకెట్లు మనియుండగలను? నాకేటికేరాజ్యము. నీవు పరిపాలింప వలసిన దాని విన్నవించి నీవే దివమ్మున కరుగ, ఘోరపాపుడ, నేనా సింహాసన మధిష్ఠింతుట! అయ్యో! శ్రీకృష్ణభగవానుడా! నీవైనఁ ద్రులునైతివే? ఆహా! ఇట్లే! కుంతి! గర్భకోశమైన భరించితివిఁ గాన, మహాకోపము గల్గి ధర్మమును వెలువరింపవైతివికద? చీ! చీ! శ్రీకృష్ణులకైనఁ దగుదునుట తెల్లనున్నదే!

కృష్ణుఁ—(ప్రవేశించి) బానా! భగవరాజా, ఇదియేమి? పూర్ణసం తోషముగలమున నొప్పున వై యిక్కుడఁ గూతుమండి విచారప డుమంటి నేల?

ధర్మః—కృష్ణా! కొలవ మోక్షమువశమున, మహోదనునోడకు మునికొచ్చి, సింహమాన కనాహ్వంత, దానికన్నడని పృథ్వాతిఁ గాంచి నీకు న్నగము జేసెట్టిగఁ గోచించిన, సూర్యనంద నుడు నాసిగ్గజుడని. అట్టి మోక్షముని నిష్కరములాడి వధింపిం చిన మరణియొక్కడ, వికేస నొక్కడ, దుఃఖంపక నేయునదేమి. పంపిన మట్లు కలుగు?

కృష్ణుఁ—అయ్యయో! అటులనా పరియే! గతించిన దానికి పగచిన కార్యమేమి? అభిమన్యుఁడు కుమారుడు కాడా? ఉపపాండ వులు పరాయివారా? నీచేవధింపబడిన శత్రుఁడు బంధువుగాడా? కర్మమోటులున్న నటులగును దీనికి చింత యెందులకు?

ధర్మః—కృష్ణా! ఉపపాండవులకేమి?

కృష్ణ:—దొంగతనమున శిబిరముఁ జొచ్చి, నిమగ్నియై చున్న కమా
కుల నేవురును, దుష్టవ్యమ్ముని గుఱిసందఱుఁ డశ్వశౌమన
ధించె నంతమే మిది యాతని బట్టుకొని, యెంతయో రాజ్యం
తముపై వ్యాసముహర్షి మాధ్వశౌమన, నశ్వశౌమశిరిముఁ ధిం
డించుటకు మాటగా, విరోమణి గ్రహించి వచ్చి భనరీయ వృక్ష
భిషేక సన్నాహమునరంచి, నీ విత్కుడనుండు తుతిగి, స్వయం
ముగా వచ్చిరి. గాన, దాశుమిల్లయు మరచి, గుర్రాజకిముఁ
దొంగిగిత్తు గాక. వసు సేయుము.

ధర్మ:—వాసుదేవా! ఇంకను నాకురాజ్యమేటికి ? అయ్యో ! ఈ
గర్భశోకము నే నెట్లు భరింతు, నలగు. సరివాదము పలుకు వన
లము నలగు. ఏ యరక్షమున కేని బోయి నాగ్రోముల్లసాకా
లము మిది వృక్షిఁ జదివెదె.

కృష్ణ:—కొంత కాలమేని ఎంచుచు వి కర ! గూనిచగుట, నీకంత
యిష్టములేనిదో పోధమున నీవు నిరాశిదనమా న్నంది తిమ్మట
వాయునందనున కొనగి వనమ్ముల కేగుచురాక. నుము. నా
ముదాటవచ్చినది, చించివగుచుము రమ్ము.

(అని చేయబట్టుకొని కొంతదూరము)

శి-వ గి ర గ ము .

[సింహాననముపై గూడుచున్న ధర్మరాజు, భీమాడు, అర్జు
నుడు, నకులుడు, సహదేవుడు, ధర్మజావామభిగమున నీచివది
కిరీటముఁ జేరి బట్టుకొని యున్న కృష్ణుడు, భౌమ్యుడు, మజిలీ
దలు బ్రోవము.]

కృష్ణడు:—[ధర్మరాజు శిరముపై కీటమునుంచి] మహారాజా !

[భరతవాక్యము.]

చ. చిరముననుండి నేనభిల ♦ పించిన దిష్టఫలిచె, నింక, సో
దర పరిరక్షితుండవయి ♦ ధారుణినేలుము ; యెల్లరున్ నమ
స్కరణము లాచరింపఁ గలి ♦ కాలమునకా భవదీయరాజ్యము
త్తిరకుదయించు పుత్రుఁ డుచితస్థితిఁ బాలనసేయుఁ గావుతన్.

ధౌమ్యు:—తథాస్తు ! [అని ధర్మరాజుమలపై నక్షతలుఁ జల్లును]

[తెరవడును.] శ్రీ. శ్రీ శ్రీ.

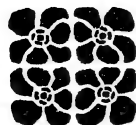
ఇ ది శ్రీ మ దాం జ నే య, నే వ క

పింగళి వెంకటనర్సయ్యమాత్యవిరచిత

సంపూర్ణ భారతమున సర్వము

సంపూర్ణము.

శ్రీ యాంజనేయార్పణమస్తు.

ఈ నాటకమునందలి సంధర్భానుబంధములు.

—-0:—-

(అనుబంధము 1.)

హిం॥ కా॥—అది.

ఈ నాటిమణి యొక్కూరిముఁ గనుగొన, తారుమారగుచుం
డెగా ! మశము॥ యీ॥

మారునిచేతికఱాఁయొ యీ యాకారంబేయెడఁ గనుగొననై
తిన్, బాగులతీర్చిన, సారంగమ్మలతీరుహరించెడి నారదవేణీ ! సారన
పత్రంబులవెలిబెట్టెఁగఁజాలు మోగిన్ దోయిపపండు, యీరమణికి నెవ
యగుభామిని లేదెంచునేని, సుందరాంగి॥ యీనాటి॥

—-0:—-

(అనుబంధము 2.)

జగద్గూటి—ఏక.

ఎటులానికవిడతున్, సుకుమారా ! కుమారా ! ॥ఎ॥

ఇటువంటిరూపము ! ఇవగులేడము | యెందునాగాంచి నే
నరుగనైతి మును॥ ఎటులా॥

కటకటానాదగు, కర్మమిట్లుండెనా, కవచకుండలములుఁ గలి
గినతనయుని | దటుకుశ | గంగకేనెటుల్పొందును॥ ఎటు॥

నీజనకుండే, నికగాపాడుత, నీజననిని | మన్నింపుముసు
తుడా ! ॥ ఎటులా॥

శ్రీకృష్ణ నొకకాటైలోనుంచి గంగానదిలోవిడచును.

—-0:—-

(అనుబంధము 3.)

పూరి—గూపకం.

నారాయణ ! నీనామమే, పారాయణజేతుహానీ !॥ నా॥

సారసదళలోచనసీమృదు, చరణములేగతి శ్రీపతి !॥ నా॥

కారుణ్యకర ! నాదగు, కర్మమిటులఁగారించెను, నేరబుద్ధిపూ
ర్వకముగ కూర్చిర కార్యములనొనర్చి॥ నా॥

శిష్టజనాపన ! మురహర ! దుష్టలోకసంహరణ ! అప్తయోగ
లదాయక ! యాశ్రయించితి, రమారమణ॥ నారాయణ॥

(అనుబంధము 4.)

సావేరి—ఏక.

శూను॥ శ్రీహరి ! నీపద పితన మేగతి, శిష్టజనములకు ! నెల్లరకున్, దరి
జేరిచిబోవుమునమ్మినవారముకాగుణ్యాంబుధి ! శౌరీ !॥ శ్రీ॥
సాదరిమున లోకి మునిలు ప్రస్థాదవరద ! నీపాదభక్తులము,
హేదశకంఠవిలువన జన్మరాహిత్య మొసంగి కృతార్థుల
జేయుము॥ శ్రీహరి !॥

(అనుబంధము 5.)

హిం॥ కన్నడ—ఆది.

సాధా ! మమునొంటిగ నిడచియుం | డ నగునైపాణ॥ సాధా॥

సాధుజను తొనంగిన్బోకి; శాపమెల్లవినినాగము, మాధవుకృపక
లిగియున్న మనకేకారతయుఁగలుగదు, చింతవిడుడు, శాంతిఁగనుఁడు,
సంతసమున మనఁగరిండు॥ సాధా॥

(అనుబంధము 6.)

హిం॥ తోడి—ఆది.

దీనజనాపన ! దానవకులసంతాపకారణ ! మాధవా ! హే...॥ దీ॥

గానవిలోలా ! కనకచేలా ! కావరారము ! కరుణాసింధూ॥ దీన॥

(అనుబంధము 7.)

కల్యాణి—ఏక.

శ్రీరాధాలోలా ! ఆశ్రితావనా !॥ శ్రీ॥

కాచున్యార ! జగదాధాగా ! శ్రీరమేశకృష్ణ॥ శ్రీ॥

నీరజాసనాదివంద్య నిన్నునమ్మి కొలుచువారి

కారయనేదోసగునుజే, కూచునే ? పరాత్పరా ॥ శ్రీ॥

స్థితరథ క్షియ్యుతంబుగ, చిత్తంబున నీన్యుదుపద,

సరసీహములగొలచెద | పరదా మరదా నవహర॥ శ్రీ॥

(అనుబంధము 8.)

హే॥ కాఫి—త్రిశ్రగతి.

నందనందన గోవిందా ! చ్యుత ! నారదాదివినుతపదా ॥ న॥

ఎందుఁగాంచినను నీప్రభావ మానందమొసఁగుచుండ మూఢమ

తులై, సందియంబులొంది చెందరే ! ముకుంద ! భక్తిసుందార ॥

గోపాల ॥ నంద॥

(అనుబంధము 9.)

గోస్వా—అది.

అహా ! ఈగతిఁగనునకలలోనైన నెఱుంగనుగా ! కనగమా॥కా॥

అవనీచక్రమునెల్లజయించిన, యాపాడునిసంతానమునకునే ! దా !

ఓడలుబండ్లగునొక్కట బండ్లే, యోడలగునెడి నార్యోక్తిని

జ, రింపుటగాదలపోయన్॥ అహా॥

దుర్మమఁడగు దుర్యోధనుండు దుష్కర్మమనక మమ్మునింతఁ
జేసెను, ధర్మమేజయముఁగాంచునేని, మాధర్మనందనుఁడె సుఖంఁ
గా...క॥ అహా॥

(అనుబాధము 10.)

బౌద్ధమట్టు.

బకుస్థాదువిమేద, సకలజగంబుల౯ బకటితయశమ్మార్జితవఁగా॥
యీ-నా-బౌ-హా. బలమునవిదళించెదఖలునిఁబ॥

రిపుఁడైత్రకుండనఁగఁ, త్రిపురాంతకుండనఁగఁ వెఱగుఁపడఁ, ధర
యదరిఁ, వడివడిగఁ, వెడివెడగా॥బ॥

(అనుబాధము 11.)

సురట—ఏక.

పదారువేలగోవికలుఁ గలరను భావమునను మిన్నకుంట !

దేవా ! ॥ పదా॥

ముదంబునను సకలజగములేలుచు కదా! భారమని, యెడండ
లఁచితి ॥ పదా॥ సుదమల, స్పృహయ! ని, బుధజనవందిత! పదాంబుజా
తా! ద్మృత! యదానందస॥ ౬॥

నాకీ! పీ! సముష్ణననానీ హృదయరంజక చిత్రపభావా !
శీలామాత్రవిహ్వళీకృతసమూహా!॥

ఏలం ! ఈశీ, లాగో, పాలా!॥ ౬॥

(అనుబాధము 12.)

కేదార—ఆది.

ఆహా కడుసంతసమొద వెను కడుపాత నోగిరమును లభియిం
చెను॥ ఆ॥

అనపమపరాక్రిమైకసాహసుండగు పార్థుడు సూతునివిదళిం
చున్, ఘనుడగుభీముడు గౌరవనాథుని, గడిచేదత్తియలుఁగావిం

చును కవలు శకుని యువరాజులనొంతుడు కాగలకార్యముఁ గాదగు
నిచ్చట॥ ఆహ॥

(అనుబంధము 13.)

నాదనామక్రియ—రూపక.

అకటా నేటికి నాయాయువు సరిపోయెనావిధి॥ అక॥

ఇక నీదుర్బాధు నివారించి సన్నభోమవార! లోకార్థ ననులేరే
నానుకృత్యమునరాదే॥ సకలలోకజనశ్రేణ్య! జలజ విలోచన! మాన్యా!
ప్రకటితగుణగణ్య! కృష్ణ! పాహిమాం! పాహిమాం॥ అకటా॥

(అనుబంధము 14.)

మధ్యరూపతి—ఏక.

ఆహా! పాండుసుతులకెంత సాహసగుణగణిగైచూడ॥ సహ॥

బాహుబలిగుణసమాగధుఁ బరిపూర్ణతరచుపొటి, పటేతులుఁ
గుచ్చిపులుఁజొంగులులియెదుర్పాడు॥ అహ॥

తినగట్లు కొనగలేకయెదీనెన | శోకుచెచేడు, ఘనులమనుచు
విత్తివీగ | గలిగిరికాలమహిమనీ! చెడఁబల నెటుమాయించెద గనరాదే
మా॥ మహా॥

(అనుబంధము 15.)

డైలాగ్—బృంహమర్బు.

వడివడి నీశిరమును, నాశిరమునఁ | బడవైచెద లోకము లదరి
పడఁగ॥ వడి॥

జడుఁడాతొలగక, నిలువుమునాతో | సంగరమొనరింపగ బల
ములతో॥ వడి॥

కృ॥ దుడుకుంబోకలు తగవునుమా !
 శిశు॥ జెడదవుగూతెలుఁ గూయకుమా !
 కృ॥ మడసెదవునుమా చక్కమునకా !
 శిశు॥ మ్రింగించెద నిను యుద్ధమునన్ !
 కృ॥ చెడెదవుగా !
 శిశు॥ జడియనురా ! వడివడి॥

(అనుబంధము 16-ఏ)

కేదారగౌళ—ఆది.

మాంపాహి ! మాంపాహి ! కృష్ణ ! రిమారిమణి వైరిలోకహ
 రణా ! ॥మాం॥

ఆపదోర్కా ! శిష్టపోకా ! పరాత్పరా ! యదుకులాభరణ !
 నీపదాబ్జనకులగు వారలెగా ! పరమపదము గనిసుఖించెదరు॥ మా॥

(అనుబంధము 16-బి.)

హిం॥ కన్నడ—గూపక.

హా ! కాలమింతి మాస్యజెండెనా॥ హా॥

బాలిశాధములుగనుండఁ | జాలునీచకాంతేయులు, వాలినబలు
 పైరిగా వారి నెలుల నొంతునింక॥కా॥

కూడులేక, గుడ్డలేక, కొంపకొంపతిరిగితిరిగీ, నాడుసకల విభ
 వంబుల, నన్నుమీటియుండిరహా...కా॥

ఈమయసభయందంబును, నీనిర్మాణపునేర్పును నామదినిగలం
 చుచుండెహా మరువంగఁ దరమె? హా॥ కా॥

(అనుబంధము 17.)

కన్నడ—రూపకము.

తనయుమందలింప॥ జాలడయ్యెన్తగదటంచు॥ ధృతరాష్ట్రుడు॥
మనమునఁజెలుబెట్టి కలచుమాడ్కి- తోచుచుండెనహా! జన
వంశ్యుని ధగ్గజానే, చందముననుబిలుతునిటకు॥ త॥

దేవ దేవ ! వాసుదేవ ! దివ్యవినుతసుప్రభావ! దీనపోషపాంశు
రాజనూనుల నెటుపోషించెదో॥ తనయు॥

(అనుబంధము 18.)

మోహన—ఆది.

శ్రీయదుకులవాన్నిధి శీతకరణ! శ్రీపుండరాద్భుతపదకమలా॥ శ్రీ॥
నీయధీన మీసకలజగంబు నమేయ చిత్త-భాంచిత ! రమార
మణ! శ్రీయ॥

నిన్ను ప్రసాది భక్తియందువారిచూ, పన్నతనుహరించి మోదము
నఁజేసన్నఁ జేసిగారివించెదగట ప్రసన్నహృదయ! వెన్నఁడా! పరాత్పర॥
శ్రీయ॥

(అనుబంధము 19)

హిం॥ తోడి—ఏక.

ఏమిసీయుచును! ఏమనుచు చుష్కాలమహిమ మింతగ ఘటి
లైగా॥ యే॥

నామనంబు దురస్థిల్లుచుండె ! దేజోమహాత్ములగు వీరలఁ గనుఁ
గొనఁ నేమి॥

శూరులు ధీరులు శుభచతులు దోస్సారులనఘమతులు బాండు
నుశులీ తీరునసర్వముఁ గోలుపోయి ని, స్సారులైరి తీరరానివెతచేసే॥

కొమ్మలెల్ల గాలిచేతఁ విరుగఁగఁ గూకటివేళ్ళసి యాడుచెట్ల
మార్గమ్ముఁదోచె నెమ్మనంబునను జూపమ్మ దొతవారి కేనిఁ జనునా॥
ఏమి॥

(అనుబంధము 20.)

బారువ—ఆది.

పాండవసింహములారా! భండన పండితులారా! భరతకులాం
భోధిచక్రములారా! ఓటటటటట॥పాం॥

పావని, మీధర్మపత్నిఁ బాంచాలిఁ దురోవరమునఁ బణమిడి
నిహిత రింప భావ్యముగాఁదోచెనా? భరిమైతి నె? కరుణింపరే! నిరసింపక
ఓటటటటట॥పాం॥

(అనుబంధము 21)

కళ్యాణి—ఏక.

దీశశరణ్య! దేవాదిదేవ! దివ్యవ్రభావా! నీవఖిల భూతముల
కాధారుడవో విశ్వంభర! యోదయాకరా! భావజారివినుత! దానపా
ప! పాపరహిత! మహితచరిత! నీమృదాపాదపద్మముల నెరసమ్మితిఁ
గాపాడుమయ్య! గోపకులనిభూషణ! దీన॥

(అనుబంధము 22)

హిం॥ క—ఆది.

ఇంతలోన నిటులగునని యెన్నం | డెఱుంగనైతి విధిబలములే
విహా॥ యిం॥

కాంతమూర్తి! నిరత సత్యశీలుడు! దాంతుడఖిల ధర్మతత్ప
రుడు! భూకాంతుడతుల బలసోదరులతోడఁ గాననమ్ములందుఁగొందుఁ
జెందఁగ॥నిం॥ పంచపాండవులమించెడివారు ప్రపంచమందు నెందునేని

గలరా వంచనఁగూర్చెను పూర్వకర్మ పరిపాక మెవరుదాటఁ గలరు
ధరిల్లి॥ నింత॥

(అనుబంధము 23)

హి॥ క॥—అది

ఓరోరి! కూర! సైంధవచండాలో! సన్నీగతిబాధించెదవా॥ఓ॥
మేరమీటివలుకారులాడెదవె? ఘోరపాపకార్యమనుచునెఱుఁ
గవె॥ యోరోరి॥

కటకట నీ సోదరినగు నన్నా; కఠినచిత్తిచెరుపఁగనూహించుట
కుటిలాచారమె మానవులనుఁ బడఁగూల్చు సమూలముఁ గొలఁగు
మురా! పటునిర్వకృతి పరాక్రములగునా భర్తలచేనేల నేలఁగూలెడు॥
ఓరోరి॥

(అనుబంధము 24)

హి॥ కా॥—ఏక.

విడు॥ జారీసి; నిన్నుశిక్షింతున్, నన్నువారిండు వారెవ్వరీ రేడు
లోకముల॥ జా॥

పర॥ వారు, వీరలనుచునన్ను, గాఢమాటలాడులే వికారిమునకు
కారణంబుగాని వేఱుకాదు సుమ్ము!

విటు॥ సందు, గొందు, లందునన్, సరిసమాడుచుండ లేదె?

పర॥ ఎందుకిట్టి కూఁతలన్, నిండజేతు వారనన్ను?

విటు॥ పత్తిస్తూ!

పర॥ కానుపో!

విటు॥ పోయెడువాడను సూరకపోవక, పొలఁతీసిసిగ ఖండింతున్॥
జారీసి॥

(అనుబంధము 25)

నాదనానుక్రియ—అట.

దైవమా ! జాలిలేడా ? ధర్మమా ? మాదగుకర్మమా॥ దై॥
తరుణినినే నేను పరపురుషునిమం, దిరమునుఁ జేరుదు నురఁ
గొనితెత్తున్॥ దై॥

ఎన్నఁడుమాకీ, బన్నముతొలఁగునొ, వెన్నునికృపమే, మెన్నఁడు
గాంతుమో॥ దైవమా॥

(అనుబంధము 26)

కన్నడ—ఏక.

పాపము; పరకాంతతోడ దుర్భాషలాడుటలు॥ పా॥ కోపప
డక నాస్థిగ్ధనలను విని, కాపాడుము ననుబాపుము సోదర॥ పా॥
ఇహపరములకును, వెలియుగు మార్గమున నేలచరించెడు, తగదునుమా
హీనము, హీయము, మానహీనియును, ప్రాణసంకటంబగునని
శిలియుము॥ పాపమా॥

(అనుబంధము 27)

కన్నడ—అడి.

చాలుఁజాలు నన్ విడుముబృహన్నల సమర మొనర్పఁగజాల
నుమా॥చా॥ బాలుడ నేనీగోల లెఱుంగను వాఠిసబలులవ్వారివి
గనుమా ! జేలతనంబని నవ్విసఁగానీ యాలముపేరైనను విననోపను॥
చా॥ బాలికలకు నాట్యము నేర్పుటయని భావమునందలఁచితివేమో
తాలిమి శౌర్యము ధర్మము శరసంధానపు నేర్పును, వలయురణం
బున॥ చాలు॥

(అనుబంధము 28)

భూపాల—రూపక.

నారాయణ ! నారాయణ ! నారదాదిమునిపోషక ! శ్రీరమేశ !
జగదీశ్వర ! చిద్విలాస ! రుచిరవేష ! నారా ! మూరనిభశరీర ! భక్త
మందారామృత ! కేశవ ! నీరజాక్షు ! యాజ్ఞవావతారా ! భూభార
హరణ ! ॥నారా॥

(అనుబంధము 29)

జీతకో

(అనుబంధము 30)

అసావేరి—ఆది.

పాహిమాం ! పాహిమాం ! పాహిమాం ! శ్రీధరా ! ॥పా॥
పరమశ్రుతి ! నినుగనుగొనఁ గానెవ్వరితరమగు ? విశ్వస్వరూప !
కాపురుషులమగు మేమీక్షింపలేము వరదా ! శాంతివహింపుము.

కృష్ణా ! ॥ పాహిమాం॥

(అనుబంధము 31)

హిం॥ ముఖారి—ఏక.

ఆహా ! ఆహా ! కడుసుడితముఁ గలిగెనునా ॥కాహా॥ పాహి
మాం ! పాహిమాం ! పాహిమాం ! రమారమణ ॥ఆహా॥ అనఘునిఁ
గృష్ణునినొప్పించి, నంతమునఁ దన చక్రంబును ధరించినను శిక్షింపను
ధరణికి, లంఘించెను తనియెవ్వరి సాన్నిధ్యమునను మనియెవ
శాశ్వతముగ ॥ఆహా॥

(అనుబంధము 2)

హిం॥ ము—రూపక.

హా కుమార ! విడచిపోతివా ! మా కర్మఫలం బిటులపాసె
నా ? ॥హా॥

ఏకప్రములైనసైచి . యేది యెట్టులైన నోర్చి నీకీ భూభార
మొసంగ నెంచి న మమునితచేసి॥ హా॥

కలకలమను ముద్దుమొగముఁ గాంచుచున్నె మఃతరించె నిల
వయి నిక నీరూపం . బెటులఁగాంచి సంతసించె॥ హాకుమార॥

(అనుబంధము 3)

సురట—ఆది.

ఓం నమో, నమో, నమో, ఓంకారస్వ...రూపకా॥ ఓ॥

అదిమధ్యాంతే సూన్యడవు...త్రీమూర్త్యైక స్వరూపుడవు
అంతరాత్మ వఖలాండకోటి బ్రహ్మాండనాయకుడవు సర్వేశ్వర॥ ఓ॥

సృష్టి, స్థితి, సంహారకర్తవును శిష్టజనావన దీక్షాపరుడవు !
అష్టయోగ ఫలదాయకస్వచ్ఛరణంబు జాతిములసనశిముఁ గలచెద॥
ఓం నమో నమో నమో॥

సుమతీదేవి

బస్తిరెట్టి కోటేశ్వరరావుగారి విరచితము.

ఏపత్నివతాలిలకముఁ తనభర్త పరాంగనాపహరియ్యె, భాగ్య సర్వస్వము గోలుపోయినప్పటికి, భూదేవివలె సహించి యుండెనో, ఏపూతచరిత్రయొక్క శాపాగ్నివలన, సూర్యభగవానుని ఉదయాస్త మానములులేక, గాఢాంధీకార బగ్గురంబున లోటులను చికాకుపరిచి, త్రిమూర్తుల రప్పించి, తనభర్తను పవిత్రమైన దేహముతో, తన తోటి సాభాగ్యములను యిప్పింపగలిగెనో, అట్టిగుణముల దొంతి, సాధ్యలలామ ఉత్తమచరిత్ర, గుణధురీణయొక్క పవిత్రమైనచరిత్రమును యిదివర కెన్నయును వ్రాసియుండలేదు. వెల 0-12-0 లు మాత్రమే.

సంపర్కపాత్ర.

గ్రంథకర్తలు-రామనారాయణకవులు.

అసమానము! అద్భుతము! చిత్రకథాకల్పన తొందర పడిన గాని పోతులు దొరిక నేరవు. ఇట్టి నాటక మిదివర కెవ్వరిచేతను రచి యింపబడి యుండలేదు. ఇందు శివశంకరుడను కథానాయకుడు సురాపానమునకు (త్రాగుడు) నలవాటుపడి, సుందరియను వేశ్య మోహమునశిక్కి, జూదము మొదలగు దుష్కృత్యములపాలై, ద్విస్త్ర మంతయు వెచ్చపట్టి, ద్రాగుడునకు సొమ్ములేక, భార్యనుమంచిచియు, దొంగిలించియు, సగలను కైకొని తుదకు దొంగలనమునందు గూడ పోవేశించి, పోలీసువారిచే సుందరి (వేశ్య) గృహమానసుండగా పట్టుబడి, కారాగృహవాసమున ననుభవించి, తుదకు, పశ్చాత్తాపము నొందుట ప్రధానాంశము. శివశంకరుని భార్యయగు సత్యవతి పతి వ్రతాత్వము చదివితీరవలెను. వెల రు 1-0-0 మాత్రమే.

శ్రీరామకృష్ణబుక్కుషిప్రో, ఏలూరు, కృష్ణాజిల్లా.

ఆంధ్ర నాటకములు.

పురూరవ గూ. కో.	రు 1-4-0	గయోపాఖ్యానము చి. ల.	రు 0-8-0
జగన్మోహన ,,	0-12-0	నరకాసుర వధ ,,	0-8-0
కాంతామతి ,,	0-12-0	పారిజాతాపహరణం ,,	౯-8-0
మారుతీ మైరావణ గూ. కో.	0-12-0	చంద్రహాస ,,	0-8-0
సంపూర్ణ రామాయణము ,,	1-4-0	శకుంతల సో. రా.	0-12-0
తారా చంద్రియము గూ. వెం.	0-14-0	లక్ష్మణ మూర్ఖ సో. రా.	0-12-0
పాండవజాతవాసము ,,	0-12-0	సుగ్రీవ పట్టాభిషేకం ,,	0-12-0
భక్త కవీరు కో. న.	1-0-0	సీతా కల్యాణం ,,	0-12-0
పాదుకా పట్టాభిషేకం కో. న.	1-0-0	ప్రచండ బొద్దిలి ,,	0-12-0
చంద్ర కాంతి ,,	0-12-0	దాన వీరకర్ణ ,,	1-0-0
కాగ్ని విజయం ,,	0-12-0	ఆరీబాబా ,,	1-0-0
సులసీదాసు ,,	1-0-0	శ్రీరామ జననం ,,	0-12-0
సురానంద ,,	1-0-0	పద్మపూర్ణహము చ. మా.	1-0-0
మహానంద ,,	0-12-0	దూతాంక రంభ ,,	1-0-0
సంపూర్ణాంజనేయం ,,	1-0-0	స్త్రీ సాహసము ,,	0-12-0
పాదుకా పట్టాభిషేకం ఆ. శే.	0-12-0	గులాబికావళి ,,	0-12-0
రిసపుత్ర విజయం ,,	0-12-0	శ్రీకృష్ణరాయబారం ,,	0-12-0
మోహినీ రుక్మాంగద ,,	0-12-0	కనకతార ,,	1-0-0
భీష్మ ప్రతిష్ఠ ,,	0-12-0	కృష్ణలీల ,,	1-0-0
చంద్ర కాంతి ,,	0-12-0	హనుమద్ద్రామసం గాగ్రీమం	0-12-0
సావిత్రి నాటకం శ్రీ. ప. రా.	1-0-0	జయంతిజయపాటం చి కో.	0-12-0
డిటూ దోగ్రి. నీ.	0-12-0	మహానంద చి కో.	1-0-0
డిటూ గ. కా.	0-12-0	వైరాగ్యచింతామణి	1-0-0
డిటూ చ. మా.	1-0-0	రిసపుత్రవిజయం దోగ్రి నీ	1-0-0
డిటూ మో. మా.	1-0-0	లవణ శ	1-౯-0
డిటూ గ. కృ.	1-4-0	వశలన	0-12-0
డిటూ పో. వెం.	1-0-0	శమంతపంకజం	0-10-0
వేది విక్రమము కా. నా.	1-0-0	గామాయణసారము	0-12-0
చింతామణి ,,	1-2-0	ద్రోణ ప్రతిష్ఠ	0-12-0
పద్మపూర్ణహము ,,	1-0-0	కోవసార కో. ను.	1-0-0
మధుసేవి ,,	1-0-0		

వలయువారు—శ్రీ రామకృష్ణ బుక్కుడిపో,

బుక్ సెల్లర్స్, ఏలూరు, (వచ్చిమ గోదావరిజిల్లా.)

ఆంధ్ర నాటకములు.

భక్తచరణం కామకృష్ణమాచార్యులు గారివి.

చిత్రసభాయము	1-6-0	చంద్రగుప్త	0-8-0
విషాద సాంగధర	1-6-0	కన్నపునాంగ పెట్టు	2-0-0
ప్రహేళిక ...	1-4-0	సాందర్భ తిలక	1-0-0
ముక్తావళి ...	1-4-0	హేమలత	0-3-0
చిరకాశి ...	1-4-0	రాజసాన కథావళి	1-0-0
పాడుకాపట్టాభిషేకం	1-4-0	II భాగం	1-0-0
బృహన్నల ...	1-4-0	దమయంతి	0-4-0
వరూధిని ...	1-4-0	కాళిదాసు చరిత్ర	1-0-0
హరిశ్చంద్రీయము బి. లి	1-4-0	భోజరాజు చరిత్ర	1-0-0
సాత్రాజిత్వము డిటా	1-0-0	తెనాలిరామలింగకవి చరిత్ర	1-0-0
బుద్ధిమతీ విలాసం డిటా	1-0-0	ప్రబంధములు.	
ఉత్తర రాఘవము డిటా	1-4-0	మూర్తి త్రియోపాఖ్యానము	0-0-0
రాధాకృష్ణ శా. లి	0-10-0	తిరుపతి కవులు వ్రాసిన	}
కంతాభరణము డిటా	1-0-0	శ్రీనివాస కళ్యాణము	
ప్రతాప రుద్రీయము	1-4-0	పల్లెటూరు పట్టుడలలు	0-0-0
ప్రతిజ్ఞా పాండవము	0-12-0	శకాంకవిజయము	1-4-0
రాణిపృథ్విరాజులకు యి. యి	1-0-0	పారిజాత	0-0-0
రంగభుక్తి విజయము డిటా	1-0-0	రామకథామృతము	1-0-0
పూర్వశిశుపాలమోచనము	1-0-0	డిటా రివ్వపత్రి	0-0-0
పాండవ విజయం	1-0-0	కృష్ణా గామృతం	1-1-0
పాండవ జననం	0-12-0	డిటా రివ్వపత్రి	1-0-0
పాండవ ఆశ్వమేధం	0-12-0	క్రీష్ణమాయాభారం హరికథ	0-0-0
పాండవ వ్రహ్మాంగం	0-12-0	సావిత్రి (నారాయణదాసు)	0-12-0
పాండవ ప్రవాసం	0-12-0	బానకి శంభుము	1-0-0
న వ ల లు .		రుక్మిణి కళ్యాణం	1-0-0
శౌహిన్దు సౌహరిం	1-0-0	మాత్స్యదేవము	1-0-0
చతురక	1-0-0	గజేంద్రమోక్షము	0-1-0
భయలక నాసికాచి	1-0-0		

ఇవి గాక మావద్ద అన్నిరకముల నాటకములు, నవలలు, కథలు దొరుకును. కోరువారికి క్యాటలాగు వుచితము.

వలయువారు:—శ్రీరామకృష్ణ బుక్కుడిపో,

ఏలూరు, (పశ్చిమగోదావరిజిల్లా)

